Ivan Lupić, Irena Bratičević

ISSN 0353-295X (Tisak) 1849-0344 (Online)
Radovi - Zavod za hrvatsku povijest
Vol. 57, br. 1, Zagreb 2025.

UDK: 929-052Rozanović, A
930(497.5Korčula)"1571"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 1. 10. 2025.
Prihvaćeno: 30. 10. 2025.
DOI: 10.17234/RadoviZHP.57.08

Obrana Korčule Antuna Rozanovića i njezini rukopisni svjedoci

Prozno latinsko djelo Korčulanina Antuna Rozanovića u kojem je opisao junački podvig obrane Korčule od turskog napada 1571. dosad je bilo dvaput objavljeno u prijevodu na hrvatski jezik, no još nije doživjelo svoje prvo tiskano izdanje u izvorniku. Sačuvano je u većem broju rukopisnih svjedoka nastalih u razdoblju od 16. do 19. stoljeća, od kojih se dosad razmatrala samo nekolicina. Ovaj rad donosi prvi zaokružen prikaz rukopisne predaje Rozanovićevih djela utemeljen na svim preživjelim prijepisima koje su autori pronašli i do kojih su mogli doći. Središnji je prinos rada identifikacija Rozanovićeva autografnog prijepisa *Obrane Korčule* danas čuvanog u Muzeju hvarske baštine u Hvaru zajedno s više dosad sasvim nepoznatih Rozanovićevih latinskih pjesama. Identifikacija je omogućena proučavanjima raznovrsnih arhivskih vrela u Hrvatskoj i inozemstvu. Rozanovićev autograf smješta se u cjelokupnu rukopisnu predaju te se prikazuju načini na koji se ta predaja razvijala od šesnaestog stoljeća naovamo, obilježena – nastoji se dokazati – ranom intervencijom autorova brata Vice Rozanovića i autorova nećaka Ivana Krstitelja Rozanovića u Antunovu rukopisnu ostavštinu. Iako se autografu daje povlašteno mjesto u raspravi, dosta prostora posvećuje se kasnijoj rukopisnoj recepciji Rozanovićevih djela, koja pokazuje da je zanimanje za Rozanovićevo stvaralaštvo svoj vrhunac doživjelo u osamnaestom stoljeću, dijelom zahvaljujući djelovanju Filippa Riceputija, začetnika monumentalnog historiografskog pothvata *Illyricum sacrum*. Uzimanjem u poseban obzir onih koji su rukopisnu predaju Rozanovićevih djela omogućili svojim skrbničkim, prepisivačkim, sakupljačkim i starinarskim radom, rasprava želi ponuditi drugačiji, plodotvorniji model u pristupu korčulanskoj pisanoj baštini, posebno onoj rukopisnoj.

Uvod

U dosadašnjim raspravama o rukopisnoj predaji djela Antuna Rozanovića, prije svega njegova proznog latinskog spisa poznatog pod uobičajenim iako svjedocima nepotvrđenim nazivom *Obrana Korčule od Turaka*, u kojem se sveobuhvatno, retorički vješto i gotovo s dramskom napetošću prikazuje turski napad na Korčulu iz 1571. godine, nisu postavljeni sigurni orijentiri bilo za porijeklo pojedinih rukopisnih svjedoka bilo za njihovu starinu, niti su na vidjelo izneseni svi rukopisi koji su se u javno dostupnim arhivskim zbirkama sačuvali. Razlog je tomu činjenica da se o Rozanovićevim rukopisima obično govorilo usput, a ni o njegovu najvažnijem djelu nije pisano onoliko često koliko bi to djelo zaslu-

živalo. Iako je *Obrana Korčule* tiskom objavljena još daleke 1871. godine, pod naslovom *Povijest korčulanske pobjede proti Uluz-Aliji, algjerskome polukralju, održane dne 15 kolovoza 1571 godine*, taj je čin objave u hrvatskom prijevodu, bez ikakva podatka o latinskom izvorniku, stavio u drugi plan pitanje latinskog teksta i njegove prethodne rukopisne recepcije.[1] Nemamo, tako, ni danas izdanje Rozanovićeve *Obrane* koje bi uspostavilo tekst na temelju svih poznatih rukopisa niti hrvatski prijevod koji bi bio sačinjen na temelju tako priređena izdanja.

Namjera je ovog rada učiniti iskorak u smjeru novog, boljeg i potpunijeg izdanja Rozanovićevih djela, i to na tri povezana načina. Prvo, kritičkim prikazom dosadašnjih spoznaja o rukopisnoj predaji Rozanovićeve *Obrane*; drugo, iznošenjem na vidjelo dosad nepoznatih rukopisnih svjedoka *Obrane*, uključujući Rozanovićev autograf, čija je identifikacija omogućena analizom svih rukopisa u svjetlu Rozanovićevih autografnih materijala koje smo sakupili i dijelom prikazali drugdje;[2] treće, proučavanjem odnosa među preživjelim rukopisnim svjedocima koje će poslužiti ne samo kao temelj kritičkom izdanju nego i kao vodič kroz zapetljanu rukopisnu recepciju Rozanovićevih djela. Prikazat ćemo niz dosad sasvim nepoznatih Rozanovićevih latinskih pjesama, neke od kojih su vezane uz događaj iz godine 1571, te opisati i dalje nesigurne granice Rozanovićeva opusa, posebno s obzirom na *Povijest korčulanske crkve*, koja mu se i danas ponegdje neopravdano pripisuje i čija je rukopisna recepcija dijelom povezana s rukopisnom recepcijom *Obrane Korčule od Turaka*. Nadamo se tako dati prilog boljem razumijevanju jednog našeg istaknutog, a ipak zanemarenog, starijeg pisca kao i poticaj sustavnijem proučavanju povijesti korčulanske pisane kulture.

Rukopisna predaja Obrane Korčule: status quaestionis

Što možemo saznati o rukopisnoj predaji Rozanovićeve *Obrane Korčule* iz dosad objavljene znanstvene literature? Nažalost, puno manje nego što bismo očekivali. Prva tiskana publikacija u kojoj se spominje nekakav rukopis Rozanovićeva latinskog teksta objavljena je tek 1800. godine. Riječ je o poznatom djelu *Illyricum sacrum*, u čijem se šestom svesku, primarno posvećenom Dubrovačkoj nadbiskupiji i njoj podčinjenim biskupijama, donosi poglavlje o Korčulanskoj biskupiji, koja će 1828. godine biti ugašena. Talijanski isusovac Daniele Farlati, autor spomenutog sveska, u poglavlju o korčulanskom biskupu Benedettu Loredanu, rodom Mlečaninu, koji na biskupsku stolicu stupa 1564. godine, obrađuje ukratko

[1] ROZANOVIĆ [RUŽIĆ] 1871. Dio istraživanja za ovaj rad omogućen je potporom Sveučilišta u Rijeci, preko projekta Tragovi ženskog pisma u ranom novom vijeku voditelja prof. dr. sc. Ivana Lupića. Zahvaljujemo za primjedbe koje su nam na raniju verziju ovog rada podastrli Nella Lonza, Bratislav Lučin, Luka Špoljarić te dvoje anonimnih recenzenata.

[2] LUPIĆ I BRATIČEVIĆ 2024.

i pobjedu Korčulana nad Turcima iz 1571. godine jer su s tim događajem povezani kako neki crkveni spomenici na otoku tako i neke vjerske tradicije. Navodeći da je Antun Rozanović ostavio potpun opis rečenog događaja (*totius rei gestae narrationem scriptis mandavit*), Farlati ističe da su njemu iz tog opisa bili dostupni samo malobrojni rukopisni fragmenti, koje zatim donosi (*quam quidem narrationem integram nancisci cum mihi non licuerit, pauca ex ea, quae habeo, fragmenta hic subjicio*).[3] Fragmenti obuhvaćaju središnji opis bitke: trenutak prvog sraza između turskih napadača i korčulanskih branitelja i daljnju borbu Korčulana, kada su se u obranu uključili i starci i dječaci, kao i žene i djevojke pod oružjem i u muškoj odjeći. Ništa, međutim, ne saznajemo o tome tko je Farlatiju citirane odlomke iz Rozanovićeva djela dostavio ili gdje bi se nalazio njihov cjeloviti rukopisni izvor.

Očekivali bismo da prvo tiskano izdanje Rozanovićeva opisa korčulanske pobjede nad Turcima 1571, objavljeno u hrvatskom prijevodu Petra Franasovića kako bi se obilježila tristogodišnjica slavnog događaja, nešto pobliže kaže o dotadašnjoj recepciji Rozanovićeva djela, a time i o njegovu rukopisnom kolanju. Naprotiv, Franasović šuti čak i o svome predlošku, spominjući tek da ga je na prevođenje koncem veljače 1871. godine ponukao njegov stari poznanik Vicko Zaffron. Ni Nikola Ostoić, čije ranije napisano djelo *Compendio storico dell'isola di Curzola* izlazi na svjetlo dana 1878. godine (Ostoić je umro 1869), nigdje ne kaže kakav rukopis ima pred sobom iako je jasno da poznaje Rozanovićevo djelo i da se na njega najviše oslanja u raspravi o turskom napadu iz 1571, upućujući na Rozanovića izrazima poput *un'estesa memoria latina, che molto onora il suo nome ed il suo patriottismo*, zatim *il Rosaneo scrive* te *il Rosaneo, la cui relazione ci è sott'occhi*.[4] Jedan citat koji donosi iz originala omogućuje nam ipak da u njegovu rukopisu prepoznamo rukopis vrlo blizak onomu iz kojega je stoljeće ranije Farlati primio rukopisne izvatke.[5] Kada Vid Vuletić-Vukasović 1882. godine u *Bullettino di archeologia e storia dalmata* objavljuje talijanski prijevod Rozanovićeva djela potekao iz pera Jakova Salečića u prvoj polovici osamnaestog stoljeća, on ne samo da ne kaže ništa o rukopisima Rozanovićeva latinskog originala nego zaboravlja spomenuti iz kojeg točno izvora tiska Salečićev prijevod, koji k tome ostaje i bez točnog datuma nastanka premda se, kako će se poslije vidjeti, taj datum u prijepisima Salečićeva prijevoda vrlo često javlja.[6]

---

3 FARLATI 1800: 393.

4 OSTOIĆ 1878: 12, 14, 16.

5 U navodu koji Ostoić donosi ključan je izraz *armis ministrandis undique accurrebant* (OSTOIĆ 1878: 16), u čemu se slaže s Farlatijem, dok svi drugi rukopisi koje ćemo u ovu raspravu uvesti imaju *armis ministrandis obriguerant* odnosno *armis ministrandis adhibendisque obriguerant*.

6 Vuletić-Vukasović priredio je Salečićev prijevod prema prijepisu koji se danas čuva u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Osobni fond Vid Vuletić-Vukasović, br. 78. Zahvaljujemo Nelli Lonzi, koja nas je upozorila na postojanje ovog prijepisa. Jedinica unutar koje se nalazi Salečićev prijevod jedna je od tri kutije (76–78) kojima je u inventaru fonda

Prvi nama poznati autor koji locira jedan prijepis Rozanovićeva latinskog djela jest Vicko Lisičar, koji 1934. godine u Dubrovniku objavljuje knjižicu pod naslovom *Obrana Korčule od Turaka 1571*. On se tuži da je Rozanovićevo djelo „već odavna žalibože izgubljeno", gdje očito misli na Rozanovićev autograf jer nemalo zatim piše da se za svoju raspravu poslužio prijepisom „što se nalazi u franjevačkoj biblijoteci u Dubrovniku".[7] To je sve što Lisičar o rukopisu kaže, no kako danas poznajemo samo jedan prijepis Rozanovićeve *Obrane Korčule* koji se čuva u dubrovačkih franjevaca, možemo pretpostaviti da se Lisičar poslužio prijepisom što ga je u prvi svezak svog *Zibaldonea* u drugoj polovici osamnaestog stoljeća uvrstio dubrovački isusovac Ivan Marija Matijašević.[8]

Matijaševićev prijepis poznat je i Vinku Foretiću, najsavjesnijem proučavatelju ove dramatične epizode iz korčulanske povijesti, kojemu su 1958. godine, kada izlazi njegova nezaobilazna studija „Turska opsada Korčule g. 1571", osim toga poznata još dva prijepisa: jedan iz arhiva korčulanske obitelji Andrijić, tada kao i danas na čuvanju u Državnom arhivu u Dubrovniku, te jedan u Državnom arhivu u Zadru, za koji ne navodi fond u kojem se sačuvao.[9] Foretić primjećuje da zadarski rukopis ima posvetu čiji je naslovljenik mletački dužd Nicolò da Ponte, čime se taj rukopis odmiče od dva dubrovačka rukopisa, u kojima posvete nema, a zadarski rukopis (odnosno njegovu pramaticu) Foretić implicitno i datira jer točno bilježi da je da Ponte za dužda izabran 1578. godine.[10] Pramatica zadarskog rukopisa, prema tome, morala je nastati između godine 1578. i godine 1580, kada – ustanovili smo s popriličnom sigurnošću drugdje – Rozanović umire.[11] Foretić nadalje primjećuje

---

dana odrednica *Miscellanea Korčula*, bez daljnjeg opisa sadržaja. Riječ je o izmiješanoj građi u kojoj prepoznajemo dosta spisa pisanih rukom istaknutog proučavatelja korčulanskih starina Mateja Kapora (1789 – 1842), uključujući i neka njegova pisma. Prijepis Salečićeva prijevoda pisan je također Kaporovom rukom. Bilješke rukom Vida Vuletića-Vukasovića, kao i slaganje s objavljenim tekstom, nedvojbeno dokazuju da je Kaporov prijepis bio predložak prvom tiskanom izdanju talijanskog prijevoda Rozanovićeve *Obrane*. Kako prijepis ne sadrži podatak o godini nastanka prijevoda, tog podatka nema ni u tiskanom izdanju.

7 LISIČAR 1934: 5.

8 Arhiv Male braće u Dubrovniku (u referiranju na rukopise nadalje AMB), rkp. 433, 383-410. Prijepis je pisan Matijaševićevom rukom.

9 U Državnom arhivu u Dubrovniku čuva se odvojeno jedna kutija na kojoj stoji: „Iz arhiva korčulanske obitelji Andrijić". U toj se kutiji kao jedinica pod br. 19 nalazi prijepis Rozanovićeve *Obrane Korčule*. Zadarski rukopis čuva se u Knjižnici Državnog arhiva u Zadru pod signaturom DAZD-479, Rukopisi, rkp. 37.

10 FORETIĆ 1958: 72, bilj. 17. O da Ponteu, koji je postao dužd 3. ožujka 1578, a umro 1585, vidi GULLINO 1986.

11 LUPIĆ I BRATIČEVIĆ 2024: 83. Nakon što smo u navedenom radu na temelju jednog popisa pokojnika i ekscerpta iz Rozanovićeve oporuke pretpostavili da je Rozanović umro početkom rujna 1580. godine (str. 81–83), potvrdu za tu pretpostavku pronašli smo među rukopisima korčulanskog kaptola, gdje je kao datum Rozanovićeve smrti naveden 7. rujna 1580. (Župni arhiv Korčula, *Eccl. Cath. Inventaria XVI–XIX. s.*, sv. A, list 2r).

da spomenuta posveta u zadarskom prijepisu sadrži zanimljive podatke koje drugi prijepisi nemaju, ali ne zastaje da taj svoj uvid pobliže dokumentira ili elaborira. Postojanje posvete u zadarskom prijepisu Foretiću je tek dokaz da je Rozanović svoje djelo namjeravao objaviti u tiskanom obliku, o čemu nisu postojale nikakve naznake drugdje, a ne razmatra mogućnost da je riječ o rukopisnom objavljivanju djela. O starini preživjelih prijepisa Foretić ne kaže ništa, dok za Rozanovićev autograf tek bilježi da „nije sačuvan".[12] Uz to što prvi donosi popis svih rukopisa Rozanovićeva latinskog spisa koji su mu poznati Foretić se dodatno istaknuo i time što je naveo dva prijepisa Salečićeva talijanskog prijevoda, za koji bilježi da je nastao 20. studenog 1743: jedan opet iz arhiva korčulanske obitelji Andrijić, drugi pak uvezan uz zadarski rukopis Rozanovićeva latinskog originala.[13]

Kada Ivo Matijaca povodom četiristote obljetnice obrane Korčule od Turaka izdaje prerađeni Franasovićev prijevod Rozanovićeva djela, u literaturi su dakle već poznata tri preživjela prijepisa: Matijaševićev u dubrovačkih franjevaca, nedatirani prijepis iz fonda obitelji Andrijić u Državnom arhivu u Dubrovniku te nedatirani prijepis iz Državnog arhiva u Zadru. Od tri navedena prijepisa Matijaca spominje samo jedan, a to je prijepis iz fonda obitelji Andrijić, koji Matijaci služi kao kontrolni tekst pri prerađivanju Franasovićeva hrvatskog prijevoda. Matijaca taj prijepis – čini nam se opravdano – datira u osamnaesto stoljeće, no ne kaže kako se on u sadržajnom smislu razlikuje od prijepisa koji je Franasović upotrebljavao za svoj prijevod i koji nije ni na koji način opisao. Dok se uopće ne osvrće na zadarski rukopis, za koji je već Foretić ustanovio da se odmiče od drugih zbog posvete mletačkom duždu koja se u njemu nalazi, Matijaca u raspravu uvodi prijepis iz arhiva korčulanske obitelji Kapor, za koji kaže da je pisan „u humanističkoj kurzivi XVI – XVII st." te da se slaže s tekstom kakav se nalazi u prijepisu iz arhiva obitelji Andrijić.[14] Bez posebnog dokazivanja zaključuje da je prijepis iz ostavštine Kapor poslužio kao predložak za prijepis iz ostavštine Andrijić te ističe da bi prijepis u vlasništvu obitelji Kapor „dakle bio najstariji".[15] Dvije su stvari ostale nerazjaš-

[12] FORETIĆ 1958: 72, bilj. 17.

[13] Ovim prijepisima Salečićeva prijevoda možemo, uz rukopis spomenut u bilješci 6 iznad, dodati i prijepis Nikole Ostoića (Samostan Družbe Kćeri milosrđa reda sv. Franje u Blatu, Arhiv obitelji Ostoić, rukopis P 1304) te rukopis I. d. 146 Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (u referiranju na rukopise nadalje Arhiv HAZU). Uz Salečićev prijevod, prepisan u osamnaestom stoljeću, Akademijin kodeks sadrži i dosad neobjavljeni hrvatski prijevod Rozanovićeve *Obrane*, načinjen iz latinskog izvornika u drugoj polovici devetnaestog stoljeća od neimenovanog prevoditelja. Djelomični prijepis Salečićeva prijevoda nalazi se i u Državnom arhivu u Dubrovniku – Arhivskom sabirnom centru Korčula-Lastovo (dalje: DADU-SCKL), Obiteljski arhivski fond Arneri, kut. 246, br. 549.

[14] ROZANOVIĆ 1971: 33, bilj. 1. Kada se u svom radu o Lepantskoj bitci ponovno osvrće na Rozanovićevo djelo, Vinko Foretić u popis rukopisa uključuje i prijepis iz obiteljskog arhiva Kapor, za koji je vjerojatno saznao tek iz Matijacine publikacije; vidi FORETIĆ 1974: 168.

[15] ROZANOVIĆ 1971: 33, bilj. 1.

njene. Prvo, zašto Matijaca kaže „najstariji" umjesto „stariji" – jer ipak uspoređuje samo dva rukopisa; drugo, zašto kao kontrolni tekst ne uzima prijepis u vlasništvu obitelji Kapor, nego prijepis koji je, kako tvrdi, načinjen prema njemu stoljeće ili dva kasnije. Kako je desetak godina poslije u jednom radu objavljena slika iz rukopisa Kapor, Matijacina tvrdnja može se provjeriti. Slika nije najbolje kvalitete, no ne može biti riječi o ruci iz šesnaestog stoljeća, vrlo teško iz sedamnaestog, a najprije će prepisivač ovog rukopisa pripadati prvoj polovici osamnaestog stoljeća. Nama se ruka čini najsličnija ruci korčulanskog kanonika Jakova Salečića (umro je 1747). Iako se i rukopis Kapor i rukopis Andrijić mogu smjestiti u osamnaesto stoljeće, ruka koja prepisuje potonji svakako je mlađa, što znači da je rukopis Kapor svejedno mogao poslužiti kao predložak rukopisu Andrijić.[16]

Nemalena je ironija recepcije Rozanovićeva djela da je slabo dokumentirana Matijacina tvrdnja kako je rukopis iz arhiva obitelji Kapor pisan humanističkom kurzivom šesnaestog odnosno sedamnaestog stoljeća postala, zahvaljujući kasnijim usputnim i neodgovornim preuzimanjima, najrasprostranjenija izjava o rukopisnoj predaji Rozanovićeva djela uopće, a navedeni prijepis iz arhiva obitelji Kapor – jedini koji zapravo nije bio dostupan proučavateljima – malo-pomalo zauzeo je mjesto Rozanovićeva originala. Zasluga je to radova Gorana Kalogjere, gorljivog promicatelja korčulanske kulture, koji je o Rozanoviću pisao u nekoliko navrata. Kada prvi put piše o *Obrani Korčule*, u knjizi *Iz književne baštine otoka Korčule* (1994), Kalogjera se ne osvrće na ovdje prikazanu rukopisnu tradiciju – koja već i u svom rudimentarnom obliku jasno daje do znanja da su preživjeli rukopisi različiti – nego nju svodi na jedan jedini rukopis: „Original se nalazi u arhivi obitelji Kapor i pisan je humanističkim kurzivom XVI-XVII st.".[17] Samo godinu dana

[16] Za sliku iz rukopisa Kapor vidi ŠANJEK 1982b: 99. Uz sliku Šanjek donosi podatak da je rukopis zbirke Kapor iz 1613. godine, dok u bibliografiji radova o Paletinu navodi puni datum, 29. rujna 1613; ŠANJEK 1982a: 164. Ne kaže gdje je u rukopisu našao taj datum niti datum reproducira u slici. Budući da je Matijaca za podatke koje on donosi o rukopisu Kapor zahvalio Ambrozu Kaporu, moguće je da nije imao izravan pristup rukopisu, nego da su mu podaci poslani, uključujući i navedeni datum. Upravo bi tako posredovan datum bio dobra dalja podloga neodređenoj tvrdnji da je riječ o „humanističkoj kurzivi XVI – XVII st." Nemoguće je znati bez uvida u rukopis – koji nažalost nije dostupan za proučavanje – je li datum dobro pročitan, je li riječ o datumu prijepisa ili o datumu predloška s kojeg se prepisivalo te konačno ima li datum uopće prave veze s vremenom prepisivanja. Premda spominje Salečićev talijanski prijevod iz 1743, Matijaca ništa ne kaže o preživjelim prijepisima toga prijevoda. Salečićev autograf poznat nam je iz njegova pisma iz 1719. godine, danas u San Daniele del Friuli, Civica Biblioteca Guarneriana, Cod. 272, sv. 2, 31–32, zatim iz njegova pisma iz 1735. godine, danas uvezanog na kraju kodeksa u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (u referiranju na rukopise nadalje: NSK R 4043), iz dva potpisana spisa sačuvana u seriji DADU-SCKL, Bilježnici Korčule za mletačke uprave, Oporuke, svežnjevi bez broja, br. spisa 409 (iz 1706. godine) i 420 (iz 1710), te iz drugih primjera. Svi su ovi primjeri, premda dolaze iz različitih razdoblja Salečićeva života, vrlo slični i svi su nas zajedno naveli na pretpostavku o istovjetnosti Salečićeve ruke i ruke koja je prepisala rukopis Kapor.

[17] KALOGJERA 1994: 96–97.

kasnije, u knjizi *Znameniti Korčulani*, već dovoljno problematična formulacija biva dalje iskrivljena: „Valja istaknuti i to da je Rozanovićev originalni spis sačuvan. Pisan je humanističkim kurzivom 16. stoljeća i donedavno se nalazio u arhivu obitelji Kapor“.[18] U biografskom leksikonu korčulanskih pisaca naslovljenom *Korčulanska pera* i objavljenom 2003. godine ono što je iskrivljeno sad je još i okrenuto naglavačke: „Originalni je Rozanovićev tekst na latinskom sačuvan, pa se može zaključiti da je pisan humanističkim kurzivom 16. stoljeća“.[19] Potreba da od publikacije do publikacije varira svoj opis rukopisa Rozanovićeve *Obrane* dovela je Kalogjeru konačno i do sasvim neproblematične konstatacije, i to u knjizi *Korčula koje više nema*, objavljenoj 2005. godine: „Izvorni Rozanovićev tekst pisan je humanističkom kurzivom 16. stoljeća“.[20] Ne treba sumnjati da je Rozanović svoj tekst pisao humanističkom kurzivom, što je bilo pismo njegova doba, niti da je to činio u šesnaestom stoljeću, jer je tada živio, ali od inicijalnog pokušaja da se nešto kaže o rukopisnoj predaji došli smo do formulacije za koju se jedino može reći da u njoj rukopisne predaje, kao ni Korčule iz Kalogjerina naslova, više nema.

Noviji pokušaj da se koliko-toliko objedini znanje o rukopisnoj predaji Rozanovićeve *Obrane Korčule od Turaka* nalazi se u diplomskom radu Nives Pantar iz 2012. godine, izrađenom pod mentorstvom našeg istaknutog klasičnog filologa Nevena Jovanovića. Taj je rad Jovanović učinio posebno vidljivim svojim kratkim kasnijim osvrtima na Rozanovića kao i time što je tekst kako ga je na temelju zadarskog i jednog dubrovačkog rukopisa (onog iz arhiva obitelji Andrijić) uspostavila Pantar uključio 2014. godine u mrežnu zbirku hrvatskih latinista *CroALa* te u nešto dotjeranijoj verziji u digitalnu zbirku *Deliciae auctorum Croatiae* (2023).[21] Na taj je način Rozanovićeva *Obrana* u nekom obliku ipak postala široko dostupna, što je omogućilo nove analize latinskog teksta.[22] Pantar dotad poznatim i posredno poznatim rukopisima – Andrijić, Kapor, Matijašević i zadarski – dodaje još dva, jedan iz Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i jedan iz zbirke rijetkosti Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Od ta dva nova rukopisa Pantar rukopis Arhiva HAZU, registriran pod signaturom III. d. 51, poznaje samo po bilješci u katalogu rukopisne zbirke Arhiva iz koje proizlazi da je rukopis 1942. godine posuđen i nikad nije vraćen. Jedini dakle novi rukopisni svjedok koji je Pantar doista mogla uvesti u raspravu jest kodeks NSK R

[18] KALOGJERA 1995: 82. Ne znamo treba li Kalogjerino *donedavno* shvatiti kao još jednu krivu informaciju ili je rukopis doista napustio vlasništvo obitelji Kapor.

[19] KALOGJERA 2003: 135.

[20] KALOGJERA 2005: 24.

[21] JOVANOVIĆ 2015; JOVANOVIĆ 2016; JOVANOVIĆ 2018; JOVANOVIĆ 2023.

[22] MASTANDREA 2018.

4021 otkupljen 1964. godine od Petra Nisitea.[23] No o tom se kodeksu ne kaže ništa podrobnije jer Pantar odlučuje pažnju usmjeriti prije svega na zadarski rukopis, posebno u odnosu prema rukopisu iz obiteljskog arhiva Andrijić, te podastrijeti izdanje koje na koncu ne proizlazi iz cjelokupnosti tada poznate rukopisne predaje Rozanovićeva djela.[24] Nije objašnjena logika takve odluke, no može se pretpostaviti da su odabrani oni rukopisi koji su u dotadašnjoj literaturi spominjani kao najznamenitiji. Zadarski je rukopis bio jedini koji sadrži posvetu mletačkom duždu, dok je za rukopis Andrijić utvrđeno da je potekao iz rukopisa Kapor, koji je pak opisivan kao najstariji poznati rukopis *Obrane*, pa čak i kao Rozanovićev original. Sigurno je na odluku utjecala i činjenica da rukopis Andrijić pokazuje u odnosu na zadarski rukopis (a, možemo dodati, i na druge poznate rukopise) velike razlike, uključujući odlomke kojih drugdje uopće nema. Izdanje je prema tome bilo suočeno s nemalim izazovom: s jedne strane sa svjedokom koji se zbog posvete činio autoriziran, ali je nudio od kasnijeg prepisivača jako iskvaren tekst (zadarski rukopis), s druge strane sa svjedokom koji je nudio manje pokvaren tekst, ali je sadržavao velike sadržajne i stilske razlike (rukopis Andrijić). Kritički aparat u priređenom izdanju, koje za glavni tekst uzima zadarski rukopis, pokazuje poprilično kolebanje u varijantama i ne uvijek najbolje izbore, a rasprava o većim razlikama jasno daje do znanja da priređivaču izdanja nije bilo jasno tko mijenja koga i zašto. Budući da u pripremnim radnjama za izdanje nije ustanovljena godina Rozanovićeve smrti, jedan odlomak u rukopisu Andrijić u kojem se spominje godina 1594. protumačen je kao „*terminus post quem* Rozanovićeve smrti“ te je ostavljena otvorenom mogućnost da je Rozanović znatno intervenirao u djelo nakon posvete duždu tako što je kasnije dodavao stvari, ali je također dopuštena i mogućnost da je verzija za dužda zapravo svjedok Rozanovićeva kraćenja djela koje je u ranijem, izvornom obliku bilo duže, dok bi samo za neke dodatke bila odgovorna neka kasnija, možda prepisivačka ruka.[25] Ukratko, nije na temelju proučavanja svih tada poznatih rukopisnih svjedoka ponuđena teorija koja bi mogla poslužiti kao čvrst oslonac za izdanje niti je taj posao obavljen prije nego što je tekst objavljen u spomenutim digitalnim bazama.

---

[23] Sa starijim i poznatijim Petrom Nižetićem (1774 – 1866) dopisivao se i Matej Kapor, što je vrijedno zabilježiti kad se razmišlja o kolanju pojedinih prijepisa ili podataka o njima. Vidi Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Osobni fond Vid Vuletić-Vukasović, br. 76 i 77. Upravo je Vid Vuletić-Vukasović objavio 32 pisma iz Kaporove ostavštine; vidi VULETIĆ-VUKASOVIĆ 1897.

[24] Pantar kaže kako je i Lisičaru i Foretiću bio poznat Kaporov rukopis, što nismo mogli potvrditi, pa zaključujemo da je riječ o omašci. Usto, Kaporov rukopis prema navodima u literaturi određuje kao najstariji, a čini se da joj nije poznato da je jedna slika iz tog rukopisa prethodno objavljena; PANTAR 2012: 15 (rukopis iz arhiva obitelji Kapor i 2012. godine bio je nedostupan za proučavanje).

[25] PANTAR 2012: 39–40.

Na temelju objavljene literature možemo dakle zaključiti da je dosad bilo ukupno poznato šest prijepisa Rozanovićeve *Obrane Korčule*, od kojih o jednom nismo saznali ništa jer je 1942. iz Arhiva HAZU navodno nestao bestraga, a jedan već duže vrijeme nije dostupan za proučavanje jer je i dalje, barem se tako misli, u vlasništvu nasljednikâ zbirke Kapor.[26] Nasreću, Matijaca je ustanovio – a mi možemo potvrditi – da se rukopis Kapor u tekstu slaže s rukopisom Andrijić, koji je proučavateljima dostupan.[27] Kao sedmi rukopis, koji u jednom čitanju ne odgovara nijednom drugom preživjelom svjedoku, možemo navesti prijepis koji je bio u rukama Nikole Ostoića u devetnaestom stoljeću, a iz iste je rukopisne matice već u osamnaestom stoljeću Farlati primio nekoliko izvadaka. Od četiri dostupna rukopisa samo su dva upotrijebljena za izdanje latinskog teksta, rukopis Andrijić i zadarski rukopis, dok su Matijaševićev prijepis i rukopis NSK R 4021 zanemareni. Znatne razlike između dva rukopisna svjedoka odabrana za izdanje ostale su nerazjašnjene.

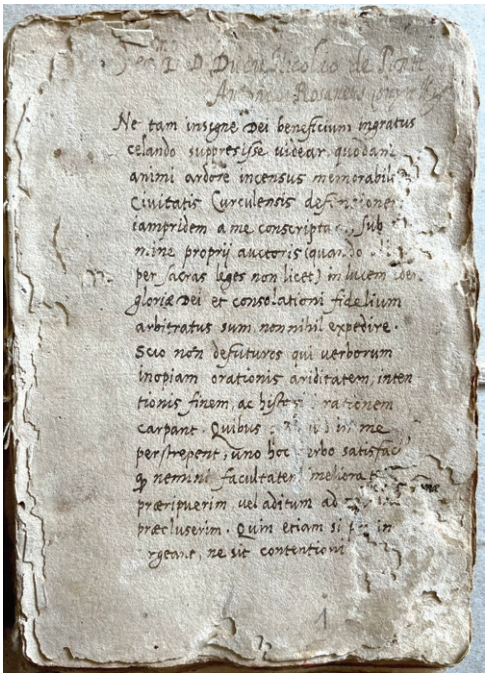
Obrana Korčule *u Rozanovićevu autografu*

Dosad nabrojenim rukopisima latinskog izvornika *Obrane Korčule* možemo dodati još najmanje tri, usto što ćemo u raspravu uvesti i rukopis Arhiva HAZU III. d. 51, prethodno zabilježen kao nestao. Ta tri nova rukopisa su rukopis Arhiva HAZU II. a. 40, zatim rukopis koji ćemo nazvati rukopis Arneri, danas u Gradskom muzeju Korčula, te – kao najvažniji i stoga odvojeno obrađen na prvom mjestu – Rozanovićev autografni prijepis *Obrane Korčule*. Oni će nam omogućiti da iznesemo novu pretpostavku o predaji Rozanovićeva teksta zasnovanu na proučavanju svih zasad poznatih rukopisnih svjedoka. U tome će nam donekle pomoći činjenica da samo tri rukopisa sadrže Rozanovićevu posvetu mletačkom duždu: uz otprije poznati zadarski rukopis to su još rukopis Arneri te Rozanovićev autograf.

Rozanovićev autografni prijepis sačuvan je u obiteljskom arhivu Boglić-Božić, koji je 1998. godine darovan Centru za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara, odnosno današnjem Muzeju hvarske baštine, smještenom u ljetnikovcu Hanibala

[26] Taj podatak nismo mogli potvrditi iako smo na više načina pokušavali.

[27] Osim jedne slike Šanjek je iz rukopisa Kapor donio mjesto gdje Rozanović opisuje korčulansku familiju Paletin (ŠANJEK 1982b: 108–110). Usporedbom tih odlomaka sa svim danas poznatim rukopisima, uključujući i one koji će u ovu raspravu tek biti uvedeni, nedvojbeno je da samo rukopis Kapor i rukopis Andrijić dijele čitanja *Zernovam* i *triremis*, gdje drugi rukopisi imaju *Zernovae* i *semibiremis* odnosno *semitriremis*. Može se prema tome s poprilično sigurnošću uzeti da nedostupni rukopis Kapor i rukopis Andrijić imaju zajedničku maticu. Je li, međutim, rukopis Kapor bio izravni predložak rukopisu Andrijić nemoguće je znati jer nama je iz rukopisa Kapor dostupno vrlo malo teksta, dok Matijaca svoju tvrdnju ni na koji način ne potkrepljuje: „U arhivu ob. Kapor u Korčuli nalazi se Rozanovićevo djelo pisano u humanističkoj kurzivi XVI – XVII st. Tekstovno se slaže s onim prijepisom ob. Andrijić, koji je nastao iz ovog predloška“ (ROZANOVIĆ 1971: 33, bilj. 1).

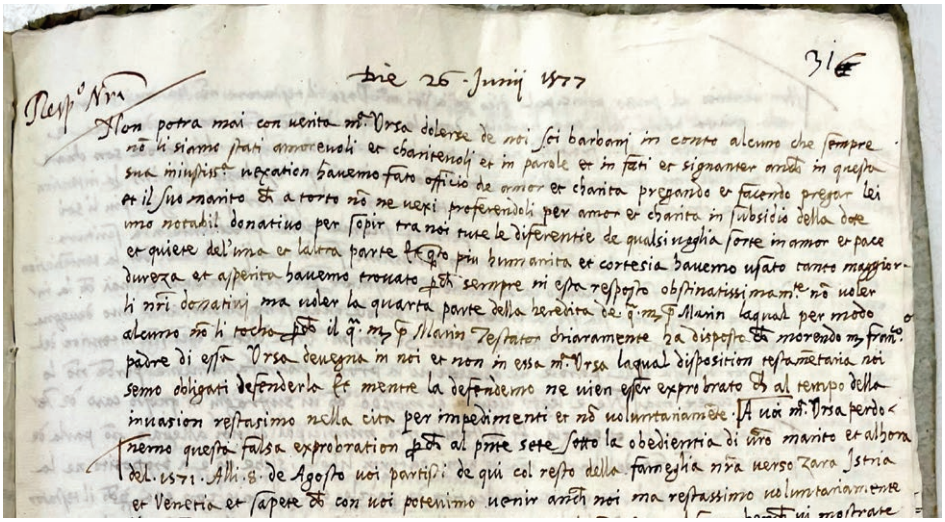

Slika 1: Početak Rozanovićeve posvete duždu Nicolòu da Ponteu u hvarskom rukopisu Obrane Korčule, Muzej hvarske baštine, Fond Boglić-Božić, XXXV/1, list 1r

Lucića u Hvaru. Inventar arhiva izradio je i objavio Joško Kovačić još 2002. godine, ali njegov opis rukopisa koji nas zanima – „(16. st.) A. Rosaneus: Opis turske opsade Korčule 1571. g., uz više pjesama (oštećeno)" – nije privukao pozornost istraživača, niti je sam Kovačić mogao znati da je riječ o Rozanovićevu autografu. Ispravno je, međutim, zaključio da je rukopis iz šesnaestog stoljeća.[28] Usporedba s Rozanovićevim pismom poznaniku i nekadašnjem dubrovačkom nadbiskupu Lodovicu Beccadelliju iz 1571, čiji smo original pronašli u Texasu, te s raznim dokumentima pisanima Rozanovićevom rukom koje smo uz pomoć spomenutog pisma identificirali kako u domaćim tako i u stranim arhivima nedvojbeno pokazuje da je hvarski rukopis Rozanovićev autograf (Slike 1 – 3).[29] Budući da

[28] KOVAČIĆ 2002: 216.

[29] LUPIĆ I BRATIČEVIĆ 2024: 89–90. Kada smo započeli ovo istraživanje, Rozanovićeva ruka bila je znanstvenoj zajednici istraživačka nepoznanica. Možemo zasad navesti sljedeće spise pisane njegovom rukom: pismo Lodovicu Beccadelliju, Harry Ransom Center, Sveučilište Texas u Austinu, Ranuzzi Family Manuscripts Ph 12834.30; oporuka Katarine Goriglavić iz 1570, DADU-SCKL, Bilježnici Korčule za mletačke uprave, Oporuke, kutija bez broja (brojevi 1900-2159), br. 2085; koncept izvještaja o opsadi Korčule upućen mletačkom duždu 1571, DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 248; koncept pisma mletačkoj vladi radi dobivanja nadarbine (1573), DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 248; prijepis upute korčulanskog

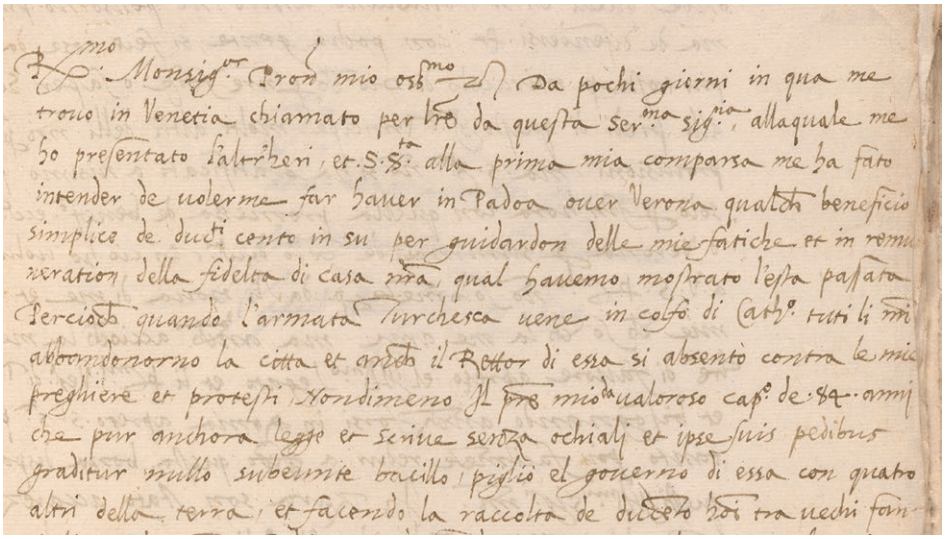
Slika 2: Rozanovićev prijepis dokumenta vezanog uz parnicu njegove nećakinje Ursule Španić, Archivio di Stato di Padova, San Prosdocimo, busta 39, fasc. 192

rukopis sadrži posvetu mletačkom duždu Nicolòu da Ponteu, morao je nastati nakon ožujka 1578. godine, a prije Rozanovićeve smrti, to jest prije rujna 1580. Drugdje smo ustanovili da je u to vrijeme Rozanović nastanjen u Padovi, gdje je između ostaloga duhovnik sestara benediktinki u samostanu sv. Prosdocima.[30]

Hvarski rukopis pisan je čitko i pažljivo, osobito u prvom dijelu, a pokazuje Rozanovićevu sklonost da ponešto olabavi potez kako napreduje u pisanju. U najvećem broju preživjelih primjera Rozanovićeva autografa potez je uspravan ili vrlo blago nagnut udesno. Tekstovi u hvarskom rukopisu pisani su uglavnom izrazito pažljivo pa je potez discipliniraniji u odnosu na koncepte i pisma, dok se u drugim spisima potez sasvim približava hvarskom rukopisu. To je posebno slučaj s nekoliko spisa koji se danas nalaze u zbirci ukinutog ženskog benediktinskog samostana sv. Prosdocima u Padovi, koji su nastajali u isto vrijeme kad i hvarski kodeks, od proljeća 1578. do 1580. godine. Od posebnosti u oblicima slova (Slika 4) mogu se izdvojiti Rozanovićevo *d*, čiji je gornji dio najčešće odlučno

Velikog vijeća poslanicima koji idu u Mletke (1571), DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 248; izjava okradenog Antuna Berkotića, DAZD, Općina Korčula, kut. 94, sv. 178; izjava patruna stradalog galijuna, DAZD, Općina Korčula, kut. 102, sv. 192; dopis vezan uz Paska de Mattheisa (1567), Arhiv Dubrovačke biskupije, Korčulanska biskupija, kut. 3a, sv. 6, 53r; dopis vezan uz klerika Marka, Arhiv Dubrovačke biskupije, Korčulanska biskupija, kut. 4, sv. 10, 173bisr; koncept dopisa vezanog uz Ruska Radinovića, Arhiv Dubrovačke biskupije, Korčulanska biskupija, kut. 4, sv. 11, 67r; dopis vezan uz redovnice samostana sv. Prosdocima u Padovi, Archivio di Stato di Padova, San Prosdocimo, busta 20, fasc. 69, 88r; prijepisi obiteljskih dokumenata, Archivio di Stato di Padova, San Prosdocimo, busta 39, fasc. 192.

30 LUPIĆ I BRATIČEVIĆ 2024: 85, 98.

Slika 3: Početak Rozanovićeva pisma dubrovačkom nadbiskupu Lodovicu Beccadelliju iz 1571. godine, Harry Ransom Center, Sveučilište Texas u Austinu, Ranuzzi Family Manuscripts Ph 12834.30

zavinut ulijevo pa donji dio na njemu visi kao kakva kapljica; zatim *g*, koje ima široku i ulijevo izduženu petlju kojom zauzima i prostor prethodnog slova, dok povratni potez često siječe gornji dio slova po sredini i tako se veže za sljedeće slovo; slova *f* i dugo *s*, oba u uglatoj i obloj inačici, s neobično dugačkim gornjim dijelom koji se ravno proteže udesno i natkriva dva sljedeća slova; karakteristične veze *st* ili *ss*; finalno *s*, koje često ima sasvim zaravnjen vrh, a ponegdje ostavlja dojam polomljenosti jer se vrh slova zaravnjuje dodatnim potezom; slova *r*, *m* i *n* koja ako ih veže s prethodnim znakom imaju izrazito konkavni spoj, te niz drugih karakterističnih oblika i spojeva. U odnosu na druge preživjele primjere, hvarski rukopis u najvećoj mjeri pokazuje disciplineranost, vještinu i ljepotu Rozanovićeve kaligrafije. Njegova je vrijednost velika jer nam s jedne strane daje predragocjeno svjedočanstvo za uspostavu autorskog teksta *Obrane*, dok s druge strane, u svom zadnjem dijelu, donosi velik broj dosad sasvim nepoznatih Rozanovićevih latinskih pjesama. Druga ruka, koja se pojavljuje samo prema kraju rukopisa kako bi dovršila prijepis, omogućit će nam da nešto više saznamo o načinu na koji je rukopis sastavljan.

Rukopis se nalazi u kutiji 35 fonda Boglić-Božić, a koncem 2022. godine je restauriran i preuvezan tako da je sačuvan preživjeli dio starijeg kožnog uveza uključivanjem u novi uvez. Obuhvaća 68 listova. Kad ga je u svibnju 2021. prvi put konzultirao jedan od autora ovog rada, rukopis je još bio u svom izvornom, nerestauriranom stanju, bez zadnje korice i hrpta, ali ipak najvećim dijelom dobro sačuvan. Rukopis je manjeg formata, dug 17, a širok 12,5 cm; papir je kroz cijeli

rukopis jednak. Starija folijacija, koja ipak ne potječe od Rozanovićeve ruke, vidljiva je u gornjem desnom kutu prednje strane svakog lista; današnja folijacija olovkom provedena je u novije vrijeme, ali prije restauracije, i nalazi se na sredini donje strane lista. Starija folijacija može se pratiti do lista 60, dok je na preostalih 8 listova nestala uslijed oštećenja. Kako je rukopis najviše štete pretrpio prema kraju, gdje je nestala i zadnja korica, te kako je propao hrbat prema čijoj bi se širini moglo više zaključiti o izvornom opsegu, teško je reći koliko je listova rukopis još obuhvaćao. Sadašnji zadnji list (68) nije dio nijednog sveščića, niti je izvorno slijedio iza lista 67 jer oštećenja na listu 68 ne odgovaraju oštećenjima na listu 67. Osim toga list 67 na svojoj je stražnjoj strani zbog prljavštine dosta tamniji, vjerojatno zbog toga jer je neko vrijeme bio na kraju rukopisa, nezaštićen koricama (Slika 5), što se lijepo vidi čak i u preuvezanom, očišćenom i restauriranom rukopisu.[31]

Da je sveščić kojemu je list 67 bio zadnji stajao na kraju rukopisa dodatno se potvrđuje stanjem u prijepisu. Naime, zadnji dio sveščića koji završava listom 67 (od lista 64v nadalje) pisala je druga, Rozanoviću suvremena no svakako mlađa ruka. Ona od Rozanovića preuzima prepisivanje usred jedne pjesme (kojoj je sačuvan samo fragment naslova, *Deplora[...]*), isprva imitirajući Rozanovićev disciplinirani duktus, ali ubrzo od te imitacije odustaje (Slika 6; druga ruka prepisivanje preuzima od sedmog retka). Tekst navedene pjesme završava s listom 67, dok list 68 sadrži početak pjesme koja je nesumnjivo pisana Rozanovićevom rukom. Riječ je o pjesmi u čast blažene Eustohije (Lucrezia Bellini, 1444 – 1469), koja je bila redovnica benediktinskog samostana sv. Prosdocima u Padovi. Drugdje smo ustanovili da je Rozanović od 1573. bio duhovnik sestara navedenog samostana, kako se na kraju jednog odvojenog prijepisa te pjesme saznaje, odnosno da je krajem te godine konačno dobio nadarbinu koju je tražio od mletačke vlasti kao nagradu za svoju ulogu u obrani Korčule od Turaka 1571. godine.[32] Zaklju-

[31] Struktura sveščića je sljedeća (prema stanju rukopisa prije restauracije; uvidom u rukopis nakon restauracije ustanovljeno je da je struktura očuvana): 1: listovi 1–8, 2: listovi 9–16, 3: listovi 17–22, 4: listovi 23–30, 5: listovi 31–38, 6: listovi 39–46, 7: listovi 47–54, 8: listovi 55–61 (nedostaje zadnji list sveščića), 9: listovi 62–67, 10: list 68. Vidljivo je iz ovog opisa da su sveščići uglavnom bili od osam listova, da je osmi sveščić stradao prema kraju pa da danas ima sedam umjesto osam listova, da je deveti sveščić sastavljen od svega šest listova te da zadnji list kodeksa stoji odvojeno od svega. Moglo bi se pomisliti da zadnji list treba ići na mjesto propalog lista s kraja osmog sveščića, ali to ne odgovara ni prema sadržaju, ni prema oštećenjima, ni prema debljini pera na tom mjestu. Kako je deveti sveščić zbog oštećenja već bio sasvim odvojen od ostalih, a starija folijacija nakon lista 60 nije vidljiva i ne može nam pomoći u rekonstrukciji prijašnjeg stanja u kodeksu, moguće je da je list 68 zapravo pripadao sveščiću koji je dolazio prije današnjeg devetog sveščića, a ne poslije njega. To bi značilo da je iz kodeksa nestao zadnji list osmog sveščića, da je od sljedećeg sveščića preživio samo današnji krivo numeriran list 68, a da je kodeks završavao današnjim devetim sveščićem, odnosno današnjim listom 67.

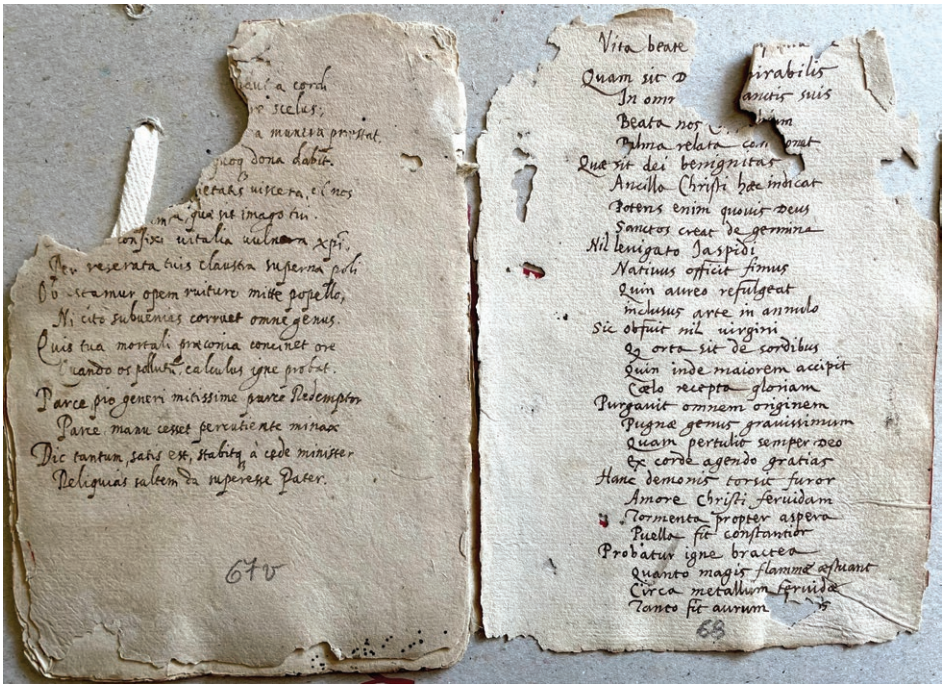
[32] LUPIĆ I BRATIČEVIĆ 2024: 98. Rukopis s pjesmom u čast blažene Eustohije danas je u Padovi, Biblioteca civica, B.P. 291/VIII. Datacija i zapis o Rozanovićevoj ulozi u samostanu sv. Prosdocima

Slika 4: Posebnosti u oblicima Rozanovićevih slova u hvarskom rukopisu (lijevo) i dokumentu vezanom uz parnicu njegove nećakinje Ursule Španić, Archivio di Stato di Padova, San Prosdocimo, busta 39, fasc. 192 ili pismu Beccadelliju, Harry Ransom Center, Sveučilište Texas u Austinu, Ranuzzi Family Manuscripts Ph 12834.30 (desno)

čujemo stoga da je list 68 ostatak propalog pretposljednjeg sveščića, koji je još uvijek prepisivao Rozanović, a da posljednji sveščić Rozanović nije prepisao do kraja, nego je taj posao završio netko tko je očito imao pristup Rozanovićevim autografnim predlošcima. Ista osoba, barem nam se tako čini, u drugom navratu i nešto svjetlijom tintom, dodaje pri vrhu lista naslove posvetnoj poslanici da Ponteu

nalaze se na listu 35v. Nakon što smo u rujnu 2025. dobili priliku za istraživanje u padovanskim arhivima, pronašli smo dosta novog materijala koji osvjetljuje godine Rozanovićeva boravka u Padovi. Taj će materijal, međutim, trebati obraditi odvojeno zbog njegove opsežnosti i zanimljivosti.

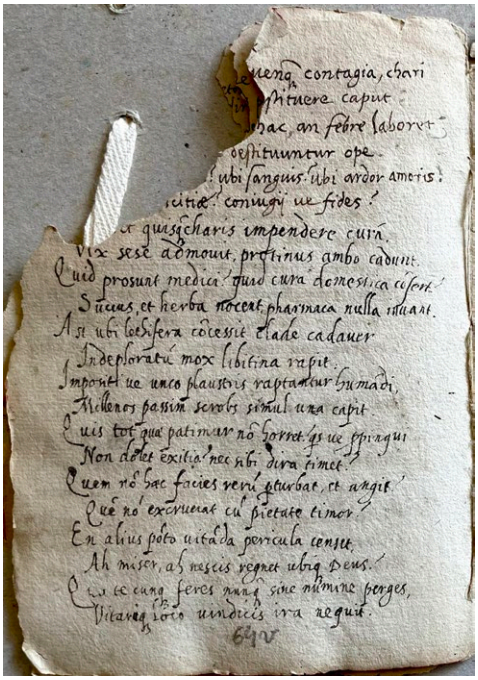

Slika 5: Listovi 67v-68r u hvarskom rukopisu djela Antuna Rozanovića, Muzej hvarske baštine, Fond Boglić-Božić, XXXV/1, stanje prije restauracije

(*Ser^mo D. D. Duci Nicolao de Ponte Antonius Rosaneus Corcyre Nigr[e]*, 1r) i samoj *Obrani* (*Antonii Rosanei Corcyrae Melenae opus*, 3r), za koje Rozanović nije ostavio dovoljno mjesta. Zbog navedenog oštećenja u hvarskom kodeksu naša znanja o veličini Rozanovićeva pjesničkog opusa i dalje ostaju nepotpuna.[33]

Opisano stanje navodi na zaključak da hvarski rukopis predstavlja Rozanovićev čin okupljanja vlastitih latinskih djela nastalih – vidjet ćemo – nakon prijelomnog događaja iz 1571. godine te da se to okupljanje počelo događati pri samom kraju Rozanovićeva života, nakon ožujka 1578. godine. Bilo bi nam stoga posebno važno znati tko stoji iza ruke koja Rozanoviću u tom činu pomaže, odnosno taj čin – barem kako je on zasvjedočen u hvarskom rukopisu – završava. Identifikacija te osobe zahtijeva, međutim, nešto širi uvod. Nakon što je 1573. dobivanjem nadarbine osigurao svoju egzistenciju u Padovi, Rozanović se 1574. godine odrekao kano-

[33] Jedina je anomalija u kodeksu treći sveščić, koji ima 6 listova među sveščićima od redom 8 listova, ali sigurno iz tog sveščića nisu ispali listovi. Nešto se neobično na granicama tog sveščića ipak događalo jer baš na početku i na kraju tog sveščića u Rozanovićevu prijepisu nedostaje po nekoliko riječi, o čemu će posebno biti riječi ispod. Dosad nepoznate Rozanovićeve latinske pjesme obuhvaćaju 376 stihova, dok bi propali sveščić s jednim propalim listom obuhvaćao otprilike još 200 stihova.

Slika 6: Dopuna drugom rukom u prijepisu pjesme Antuna Rozanovića, Muzej hvarske baštine, Fond Boglić-Božić, XXXV/1, list 64v

ničke časti u Korčuli.[34] Kao svećenik i kanonik korčulanskog kaptola Rozanović je uživao nadarbine koje su bile vezane za nekoliko oltara u korčulanskoj katedrali i drugdje, a proizišle su iz nekoliko oporuka, ponajprije iz oporuke Vice Dobrića (1532) te iz oporuke Marina Paparčića (1549).[35] Kada Benedetto Loredan stupa

[34] Na njegovo mjesto izabran je Nikola Draginić, o čemu vidi Župni arhiv Korčula, *Directorium episcoporum Ecclesiae Curzulensis digestum a Reverendissimo Domino, Domino fratre Theodoro Dedo Veneto ex ordine praedicatorum assumpto eiusdem Dioecesis episcopo, praesulatus sui anno primo*, 1611, Pars prima, 14r i 18r, te LUPIĆ I BRATIČEVIĆ 2024: 85, bilj. 34. U navedenom radu pogrešno smo ustanovili da je Rozanović postao kanonik korčulanskog kaptola 1565. godine (str. 84), iste godine kada je postao arhiđakon. Međutim, u kodeksu *Constituzioni capitolari trascritte in parte dall'antico libro* koji se čuva u Župnom arhivu u Korčuli Rozanović je naveden kao kanonik već 1550. (*Cap. Cath. Constitutiones, Privilegia, Dignitates, Decimae*, sv. *Constituzioni capitolari trascritte in parte dall'antico libro*, list 10r). To i jest logičan slijed zbivanja, budući da je Rozanović 1549. obranio doktorat iz građanskog prava i time završio studij u Padovi. Iz pisma dubrovačkog nadbiskupa Lodovica Beccadellija Antoniju Trivulziju 1556. bili smo pogrešno iščitali da je Rozanović te godine bio kandidat koji se neuspješno natjecao za mjesto kanonika (str. 85). Riječ je zapravo o tome da je Rozanović, tada već kao kanonik, neuspješno zagovarao nekog drugog kandidata za kanonički položaj.

[35] I o ovom pitanju postoji bogata arhivska građa koju zbog kompleksnosti treba obraditi odvojeno. Ovdje donosimo samo osnovni pregled temeljen na našim preliminarnim istraživanjima te građe kako bi se bolje razumio Rozanovićev autografni prijepis *Obrane*.

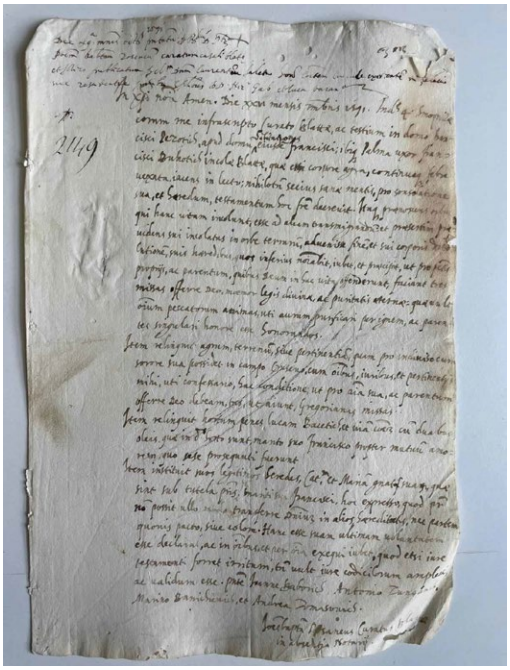
na dužnost korčulanskog biskupa i godine 1566. obilazi katedralne oltare, upravo je Antun Rozanović onaj koji će pojasniti povijest nadarbina vezanih za familiju Rozanović i način na koji se one prenose sa svećenika na svećenika od iste loze.[36] No 1579, kada Korčulu obilazi apostolski vizitator Agostino Valier, beneficij Rozanovića u korčulanskoj katedrali više ne pripada Antunu Rozanoviću, nego njegovu nećaku Ivanu Krstitelju, sinu Antunova brata Vice. Relevantan odlomak iz Valierove vizitacije glasi: „Altare sub tit*ul*o s*ancti* Laurentii consecratu*m* est de iure patronatus illorum de Rossineis. Habet quaedam bona et obligat*io*nes et est illius rector Jo*annes* Bap*ti*sta filius d*omini* Vin*cen*tii Rossinei com*m*orans Patavii, ubi dat operam l*itte*ris. Est nudum, cu*m* icona parva".[37]

Može se zaključiti da je spomenuta nadarbina vezana za svećenika iz obitelji Rozanović u međuvremenu s Antuna prešla na njegova nećaka Ivana Krstitelja, sina Vice Rozanovića, Antunova brata koji je u *Obrani* prikazan kao jedan od najistaknutijih korčulanskih branitelja. Doista, o tome prijenosu postoji svjedočanstvo zabilježeno u arhivu Korčulanske biskupije, a zanimljivo nam je jer se iz njega vidi da je 1576. i 1577. Rozanović svoje korčulanske nadarbine razdijelio na tri strane, odnosno na tri različita klerika. Jedan dio dobio je sin pjesnika Ivana Vidalija imenom Vital, kojemu je Rozanović bio ujak, a nakon Ivanove smrti i jedan od tutora (žena pjesnika Vidalija bila je Antunova sestra Katarina); drugi dio dobio je Ivan Krstitelj Rozanović, sin Vicin, koji će kasnije postati svećenik; treći dio dobio je Ivan Krstitelj Rozanović, sin Filipov, koji na koncu neće biti zaređen za svećenika, nego će postati notar, učitelj i orguljaš u Korčuli.[38] Nadarbine su prenesene na trojicu mladića iz istog razloga: kako bi im se olakšao započeti studij (*ut cepta studia in quibus sufficienter pro aetate tua profecisti de bene in melius cum maiori commoditate persequi possis*). Ne znamo jesu li sva trojica mladića živjela s našim Antunom Rozanovićem u Padovi, ali jedan dokument nedvojbeno pisan rukom Ivana Krstitelja Rozanovića, sina Vicinog, pokazuje da

[36] Arhiv Dubrovačke biskupije, Korčulanska biskupija, kut. 4, sv. 11, 32r-32v.

[37] Archivio Storico diocesano di Verona, Visite apostoliche del Card. Agostino Valier, busta 2 (Curzola), fasc. 2, 67.

[38] Arhiv Dubrovačke biskupije, Korčulanska biskupija, kut. 3b, sv. 7/1, 104r-105r (prijenos na Vitala Vidalija, koji dobiva nadarbinu kapele sv. Mihovila u Žrnovu), 105v-106v (prijenos na Ivana Krstitelja Rozanovića, sina Vicina, kojemu je dodijeljena nadarbina oltara sv. Franje i Vinka na groblju katedrale te kapele sv. Ivana Krstitelja u Lumbardi), 107r-108r (prijenos na Ivana Krstitelja Rozanovića, sina Filipova, kojemu je pripala nadarbina sv. Barbare u Lumbardi i sv. Lovre u katedrali). Vidi također u istom fondu kut. 3a, sv. 5, 51r. Prva dva prijenosa provedena su u prosincu 1576. u prisutnosti Antuna Rozanovića, dok se prilikom trećeg u lipnju 1577. Rozanović više nije nalazio na Korčuli; zastupao ga je posredstvom pisane punomoći brat Filip. Očita je zbrka među oltarima u navedenim spisima u odnosu na podatak iz Valierove vizitacije, ali ovdje nema prostora za raspetljavanje tog ne sasvim nezanimljivog pitanja. Ivan Krstitelj Filipov odreći će se svojih nadarbina 1584. godine, a njih će preuzeti njegov mlađi brat Antun, kasnije kanonik korčulanskog kaptola.

Slika 7: Oporuka iz 1591. pisana rukom Ivana Krstitelja Rozanovića, sina Vicinog, koji se potpisuje kao curatus i oporuku zapisuje in absentia notarii, Državni arhiv u Dubrovniku, Sabirni centar Korčula – Lastovo, Bilježnici, Oporuke, kutija bez broja (brojevi 1900-2159), br. 2149

upravo njemu pripada ruka koja završava hvarski rukopis Rozanovićevih latinskih djela (Slika 7).[39]

Iako ništa s početka hvarskog rukopisa nije propalo, jer je sveščić potpun, ne nailazimo na poseban naslovni list, nego kodeks odmah počinje prijepisom posvete mletačkom duždu da Ponteu (1r-2v), nakon čega slijedi prijepis *Obrane* (3r-54r), zatim jedna prazna stranica (54v) te, s novim sveščićem, Rozanovićeve latinske pjesme. Na prvom su mjestu pjesme *In Turcas oratio* (55r-56v) i *In magna navali victoria* (56v-59v), otprije poznate jer su uključene u sve preživjele prijepise Rozanovićeve *Obrane*, gdje se uvijek nalaze na kraju. *In Turcas oratio* (*Molitva protiv Turaka*) pisana je u elegijskim distisima. U nizu konvencionalnih slika govori o opasnostima što kršćanskoj Europi prijete od nadirućih Osmanlija, a po spomenu turskog presezanja za Ciprom i udruživanja kršćanskih snaga (Venecije, Španjolske i Papinske Države), nakon čega slijede molitve Bogu da uz njegovu pomoć pobijede,

[39] Autograf Ivana Krstitelja Rozanovića, sina Vicina, nalazimo u DADU-SCKL, Bilježnici Korčule za mletačke uprave, Oporuke, kutija bez broja (brojevi 1900-2159), br. 2149. Poznata nam je iz više spisa i ruka Ivana Krstitelja Rozanovića, sina Filipova; nju isključujemo kao mogućnost jer nije nimalo slična ruci koja dovršava hvarski kodeks.

može se zaključiti da je nastala uoči Bitke kod Lepanta, koja se odvila 7. listopada 1571. U drugoj pak pjesmi, *In magna navali victoria* (*O velikoj pomorskoj pobjedi*), nema elegičnih tonova; ona je pisana kao svečana oda u safičkim strofama kojom se proslavlja već postignuta pobjeda kršćanske strane. Oda obuhvaća 34 strofe, ali u većini kasnijih prijepisa *Obrane* sačuvana je u krnjem obliku, u samo četiri prve strofe. Očito je posrijedi bila okrnjena matica jer početne četiri strofe ne mogu nikako funkcionirati kao samostalna pjesma; u protivnom bi se slučaju na kraju četvrte strofe naglo prekinuo prikaz turskih napredovanja koji je započet u trećoj strofi (od Skitije Azijom do Hema odnosno Stare planine), nastavljen u četvrtoj strofi (osvajanjima Grčke i Albanije), da bi u petoj strofi (preko Egejskog mora i zauzimanjem njegovih otoka) došao do Cipra, koji je za ovu pjesmu ključan. Takva sudbina Rozanovićeve ode poslužit će nam kao jedan od važnih putokaza u pokušaju da preživjele prijepise povežemo. *In magna navali victoria* rano se pojavila i u tisku, u prigodničarskom izdanju u čast velike pobjede, koje je pod naslovom *In foedus et victoriam contra Turcas iuxta sinum Corinthiacum Non. Octob. 1571. partam poemata varia* priredio Pietro Gherardi i objavio u Veneciji već 1572. godine.[40]

U Rozanovićevu se autografu, za razliku od svih drugih rukopisa – izuzev djelomično rukopisa Arneri, o kojem će posebno biti govora – iza dviju navedenih pjesama vezanih uz Bitku kod Lepanta nalazi još devetnaest latinskih pjesama, za koje se prema sadržaju može zaključiti da su sve potekle iz Rozanovićeva pera. Budući da do sada nisu bile poznate, one ovaj Rozanovićev autografni kodeks čine na još jedan način iznimnim svjedokom. Kako uz tekst *Obrane* uspostavljen prema autografu pjesme namjeravamo u cijelosti objaviti drugdje, ovdje ćemo samo ukratko prikazati teme kojima se bave, dok ćemo se detaljnije osvrnuti na one pjesme koje se izravno vežu za događaje iz 1571. godine te uz Rozanovićeva nastojanja da sebi i svojoj familiji osigura nagradu za istaknutu ulogu koju su imali u obrani Korčule. Te će nam pjesme između ostaloga omogućiti da ispravno shvatimo Rozanovićevu posvetu mletačkom duždu da Ponteu, pisanu između 1578. i 1580.

[40] Zanimljivo je primijetiti da u navedenoj publikaciji Rozanović nije opisan kao Korčulanin iako se za većinu pjesnika donosi mjesto njihova porijekla. Rozanovićeva se pjesma nalazi na str. 416–420. Nedostaju joj dvije posljednje strofe koje se nalaze u rukopisima u kojima je sačuvana u cjelovitom obliku. U tim se strofama odaje čast i slava Spasitelju i time lijepo zaokružuje pjesma, no ona sadržajno funkcionira i bez njih. Osim te veće razlike, između tiskane i rukopisnih verzija postoji još gotovo trideset manjih varijantnih lekcija po kojima se tiskano izdanje razlikuje od autografa; uglavnom je riječ o stilskom dotjerivanju. Nije jasno treba li navedene izmjene pripisati autoru ili uredniku. Pietro Gherardi, koji je priredio zbirku, bio je humanistički pjesnik, filolog, povjesničar i pravnik rodom iz Sansepolcra (nekoć Borgo Santo Sepolcro). Sedamdesetih godina šesnaestog stoljeća nalazio se u Rimu, gdje je zaposlen u Vatikanskoj knjižnici dok je njezin kustos bio kardinal Guglielmo Sirleto. Upravo je Sirletu posvetio izdanje pjesama o Lepantskoj bitci objavljeno 1572, u kojem je okupio stihove gotovu stotinu pjesnika, a među njima i deset vlastitih sastavaka. Kretao se i u krugu Marc-Antoinea Mureta, koji mu je posvetio pjesmu o boravku u Tivoliju 1575. Umro je 1580. godine. O njemu više u: RÖSE 1857: 288; LOFFREDO I VAGENHEIM 2019: 225.

Prvo mjesto u Rozanovićevu autografu nakon dvije otprije poznate pjesme o Lepantskoj bitci zauzima pjesma *Ad Nicolaum de Ponte* (59v-60r), dakle pjesma upućena istoj osobi kojoj je posvećena i *Obrana Korčule*. Na drugom je mjestu pjesma *Ad Franciscum Longum* (60r), a za njom slijede *In conceptione B. M. V.* (60v), *De assumptione B. M. V.* (60v), *De sancto Joanne Baptista* (61r), *De eodem* (61r), *Pii Quinti* (61r), *De Petro Bragadeno et armamento Curcule* (61r), *De eisdem* (61v), *Ad Gregorium XIII.* (61v), *Epitaphium Joannis Baptiste Rosenei* (61v), *Epitaphium auctoris* (61v), *In morte ...* (62r, list je oštećen pa se ne vidi o kome je u naslovu riječ, dok se u samoj pjesmi javlja ime Cephalus), *De eodem* (62r), *De C. B.* (62r, riječ je o nekome tko je tu *apostolico numine*, ali i ovdje je dio teksta propao), zatim pjesma kojoj zbog oštećenja nije vidljiv naslov, a bavi se Rozanovićevim nastojanjem da doista dobije obećanu nadarbinu (62v), *Ad R. ...* (63r-63v, naslovljenik je, kako proizlazi iz sačuvanog dijela pjesme, privremeni korčulanski knez Trevisan), *Deplorat ...* (64r-67v, tužaljka koja opisuje stradanje od kuge) te konačno *Vita beate ...* (68r-68v, no od ove pjesme, koja je – već smo istaknuli – posvećena padovanskoj blaženici Eustohiji, sačuvano je samo četrnaest katrena, dok je završetak propao).

Među Rozanovićevim pjesmama pobožne tematike istaknuto mjesto zauzimaju pjesme Blaženoj Gospi, koje su stavljene na prvo mjesto. Takav izbor ne čudi jer Gospa igra važnu ulogu i u *Obrani*: Turci su poraženi na njezin blagdan (15. kolovoza), a djelo završava utjecanjem upravo njezinoj zaštiti.[41] Pjesme Ivanu Krstitelju vjerojatno su povezane s činjenicom da je Rozanovićev otac nosio ime toga sveca; dva njegova sina dat će isto ime svojim sinovima. Rozanovićev otac tema je i jedne nadgrobnice, dok su dvije nadgrobnice napisane za osobu koja nam je nepoznata (Cephalus). U nadgrobnici pak koju Rozanović piše samome sebi ne treba vidjeti ništa neobično jer su i drugi renesansni pjesnici za sobom ostavili slične pjesme. Vidljivo je iz popisa koji smo naveli da se pjesme bave događajima koji ne slijede kronološki. Tako, na primjer, pjesma koja se bavi Rozanovićevim nastojanjem da požuri svoj beneficij, što se događalo 1572. i 1573. godine, dolazi nakon pjesme u smrt ocu, koji je umro – kako se iz pjesme dade zaključiti, a podatak se može provjeriti i drugdje – u rujnu 1574. godine, dakle nakon što je Rozanović dobio beneficij u Padovi.[42]

Vidljivo je da unutar zbirke ponegdje postoje manje povezane skupine pjesama. Varijacije u pismu, peru i tinti pokazuju da su pjesme vjerojatno unošene odno-

[41] U rukopisu se na listu 60v nalazi skupina od šest zasebnih dvostiha i jednog epigrama od četiri stiha okupljenih pod naslovom *In conceptione Beatae Mariae Virginis*; stoga ih tretiramo kao povezanu cjelinu. Svi ti kratki sastavci djeluju kao varijacija na temu o bezgrešnom začeću. Možda ih je Rozanović pisao radi vježbe ili je negdje trebalo postaviti natpis u čast bezgrešnom začeću pa je sastavio nekoliko inačica. U pjesmi *De assumptione Beatae Mariae Virginis*, koja u rukopisu slijedi, iskazuje pobožnost prema Mariji uznesenoj na nebo, upravo onoj koja se slavi 15. kolovoza.

[42] Oporuka Ivana Krstitelja Rozanovića otvorena je u Korčuli dana 18. rujna 1574; vidi DADU-SCKL, Bilježnici Korčule za mletačke uprave, Oporuke, kutija bez broja (brojevi 1900-2159), br. 2094.

sno prepisivane u nekoliko navrata.[43] Nama su među njima posebno zanimljive one pjesme koje možemo povezati s Rozanovićevim aktivnostima i kretanjima vezanima za događaje iz 1571. Tim se razdobljem bavi pjesma upućena privremenom korčulanskom knezu Anzolu Trevisanu, kojega je na taj položaj poslije bitke postavio Filippo Bragadin, zapovjednik mletačke mornarice na Jadranu, budući da je knez Antonio Balbi prethodno napustio Korčulu u strahu od Turaka. Trevisan je već odlukom Senata od 17. rujna 1571. zamijenjen, a na njegovo je mjesto postavljen Pietro Bragadin.[44] Pietru Bragadinu Rozanović posvećuje dva epigrama u kojima ga hvali jer je Korčulane u razdoblju prije bitke protiv Uluz-Alija opskrbio oružjem, a sada ih, kad je ponovno postavljen za korčulanskog kneza, opskrbljuje žitom.[45]

---

[43] To se možda najbolje vidi na granici sveščića 8 i 9, dakle između lista 61 i 62. Podsjećamo da je posljednji list sveščića 8 propao te da smo gore iznijeli pretpostavku da je između sveščića 8 i 9 u rukopisu izvorno stajao još jedan sveščić, kojemu je pripadao današnji list 68, danas krivo uvezan na kraju kodeksa. Slova u Rozanovićevu prijepisu počinju biti krupnija usred prijepisa *In magna navali victoria*, od lista 58 nadalje. Od lista 59v, dakle od pjesme upućene da Ponteu, prijepis postaje naguraniji, s manje mjesta među redovima. Općenito se u ovom dijelu rukopisa stječe dojam neurednijeg i opuštenijeg prepisivanja. Takvo stanje opstaje do kraja lista 61, koji završava epitafom autora, dok list 62 – dakle sveščić 9 – opet postaje uredniji, pero je tanje, više je prostora među stihovima i među pjesmama.

[44] Podatke o upravi nad gradom nakon odbijanja turskog napada crpimo iz DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 246, br. 90-8.

[45] Već 3. rujna 1571. Senat je privremenom upravitelju Anzolu Trevisanu uputio pismo u kojem od njega zahtijeva predanu brigu za odani korčulanski puk i najavljuje da će svojim vjernim podložnicima poslati kao pomoć dvjesto stara prosa i sto stara boba (dokument je sačuvan u prijepisu u DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 246, br. 90-8 te u rkp. 433 Arhiva Male braće u Dubrovniku, 369-370). Istoga dana tadašnji dužd Alvise Mocenigo uputio je korčulanskoj općini iskaze zahvale i zadovoljstva zbog njihovih djela tijekom turskog napada (DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 246, br. 112 te AMB 433, 370; u oba prijepisa zabilježeno je da je duždevo pismo primljeno 6. listopada 1571; tekst dukale objavljen je u OSTOIĆ 1878: 15). Sačuvana je, i to u Rozanovićevu prijepisu, i uputa korčulanskog Velikog vijeća dana općinskim poslanicima koji idu u Mletke, sastavljena nakon što je u tom vijeću pročitano duždevo pismo. Poslanike se upućuje da zahvale sinjoriji na dobrohotnosti i naklonosti, ali i da istaknu potrebu za obnovom i naoružavanjem: trebaju zahvaliti na najavljenih dvjesto stara prosa i sto stara boba, no povrh toga zamoliti za 160 stara žita za one koji su sudjelovali u bitkama i za brigu za djecu čiji su roditelji poginuli tijekom opsade, zatražiti novo oružje, tri topnika i zapovjednika topnika, inženjera koji će raditi na utvrđivanju grada te vojnu pomoć u izvanrednim situacijama jer grad nema vojnike, nego ga brane stanovnici koji uglavnom žive od zemlje (DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 248). Pomoć u oružju i u živežnim namirnicama (preciznije: 171 star žita za obitelji boraca te 25 kopalja, 25 helebardi, 25 pušaka, četiri barela krupnoga praha i 50 mjerica sitnoga praha za općinu; vidi OSTOIĆ 1878: 15) stigla je u vrijeme uprave kneza Pietra Bragadina, zbog čega mu Rozanović zahvaljuje u stihovima. Osim toga, s obzirom na težak položaj u kojem su se Korčulani nalazili kako zbog Uluz-Alijeva napada tako i zbog kuge, na Bragadinovu molbu njihova je vjernost nagrađena odlukom Senata da općinski dug od 525 dukata za žito kupljeno iz Sinigalije otplate na rate u sljedećih šest godina (prijepis dokumenta od 27. ožujka 1574. u DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 246, br. 90-8).

Preostale pjesme čini se da su pisane izvan Korčule. Epigram pisan povodom smrti pape Pija V. (umro je 1. svibnja 1572, list 61r) te epigram novom papi Grguru XIII. (list 61v) bit će povezani s Rozanovićevim nastojanjima da se njegova stvar pogura u Rimu. U potonjem se epigramu igra papinim imenom (zove ga *pastor gregis*, prema *Gregorius*) te moli za zaštitu stada (*grex*) nakon što su ga u „ilirskom zaljevu" napali vukovi. U drugu polovicu 1573. godine išla bi pjesma kojoj nije sačuvan naslov (list 62v), vjerojatno upućena vlastodršcima u Veneciji, u kojoj se Rozanović žali da još nije dobio čast koju mu je namijenio Senat te se čudi da se postupak otegnuo kroz dvije godine. Zato sada ponizno moli da se stvar prenese u Rim, gdje bi mletački poslanik zagovarao njegove interese kod pape. Istim pitanjem bavi se pjesma upućena mletačkom dužnosniku Francescu Longu, kojega hvali kao pokrovitelja i zbog čije pomoći osjeća da mu je sada Fortuna, kojoj se inače uzalud utjecao, sklonija.[46] Pretposljednja pjesma u zbirci, ujedno i najduža (158 stihova), koja opisuje teško stradanje od kuge, vjerojatno je pisana u padovanskom razdoblju. Znakovito je, naime, da se osim što se zaziva Božju pomoć kao i pomoć njegova sina i djevice mu majke, zaziva i sv. Marka, zaštitnika Mletačke Republike, i sv. Antuna Padovanskog. Strašna kuga, koja je poharala Mletačku Republiku 1576, u Padovi je odnijela živote oko 13 000 ljudi, nešto više od trećine ukupnog stanovništva.

Dok je pjesma upućena da Ponteu među prvima u zbirci, ona zapravo vremenski dolazi kasnije. U njoj ga kao senatora kojemu je njegov slučaj dodijeljen pjesnik moli da pred Senatom zastupa njegove interese i da provede u djelo odluku koju je Senat već donio, a koja već tako dugo čeka da bude ispunjena. Iako to u pjesmi izrijekom ne kaže, jasno je da Rozanović požuruje dodjeljivanje nadarbine koja bi bila primjerena nagrada za njegove zasluge i prijeko potrebna pomoć njegovoj obitelji. Središnji dio pjesme, uokviren pohvalom da Pontea i željama za njegov dug život, donosi sažetak podviga trojice Rozanovića, ispripovijedanih kako u *Obrani* tako i u dokumentima koje smo detaljno prikazali drugdje.[47]

Da Ponteovo zauzimanje očito je urodilo plodom jer se Rozanović od 1574. u dokumentima javlja kao mansionar u Padovi, gdje je beneficij vjerojatno dobio već 1573. kada sam sebe opisuje kao duhovnika ženskog benediktinskog samostana sv. Prosdocima. Kada 1578. da Ponte postaje dužd, to je prilika za Rozanovića da

[46] Francesco Longo (1529 – 1584), mletački senator i povjesničar, bio je između ostalog na dužnostima potestata u Bresci i Bergamu te reformatora studija u Padovi (LJUBIĆ 1877: 114). Autor je povijesnih pregleda *Descrizione della guerra seguita tra la Serenissima republica di Venetia e sultan Solimano imperator de Turchi l'anno 1537* (LJUBIĆ 1877: 113–131) i *Successo della Guerra fatta con Selim sultano imperator de'Turchi e giustificazione della pace con lui conclusa* (iz 1564, objavljeno 1843) te je priredio *Anale* Domenica Malipiera (*Annali veneti dall'anno 1457 al 1500 del senatore Domenico Malipiero, ordinati e abbreviati dal senatore Francesco Longo*, objavljeno 1847).

[47] LUPIĆ I BRATIČEVIĆ 2024: 90–99.

mu javno zahvali tako što svoje već ranije napisano djelo opskrbljuje posvetom i daje na svjetlo dana pod svojim imenom jer drukčije, skromno dodaje, zbog svetih zakona nije moguće.[48] Posveta je također prilika da se začepe usta onima koji bi dovodili u sumnju istinitost izloženoga jer je duždeva zaštita Rozanovićevo najbolje jamstvo, budući da je da Ponte prikazane događaje i sam pratio, što vlastitim očima što preko izvještaja koje su, eksplicira Rozanović, u Veneciju poslali Giacomo Foscarini i Filippo Bragadin.[49] Kao dodatne svjedoke Rozanović zaziva Anzola Trevisana i Pietra Bragadina, upravitelje nad Korčulom nakon što je turski napad odbijen, koji su o svemu što se događalo saslušavali sudionike.[50] Ako ni to nije dovoljno, bit će dovoljan duždev autoritet. Skromno nazivajući svoj opis knjižicom (*libellus*) odnosno djelcem (*opusculum*), Rozanović ističe da je za njegovo dobivanje nagrade u vidu beneficija (*census ecclesiasticus*) bio zaslužan prije svega da Ponte, no spominje i Paola Tiepola, koji ga je zagovarao kod Svete Stolice.[51] Znakovita izjava da bi Rozanović knjižicu pod duždevom zaštitom objavio ako se to duždu svidi mogla bi značiti da se ovom poslanicom izražava namjera da se djelo tiska te da se za taj čin traži duždev pristanak.[52] Koliko znamo, *Obrana* nikad nije tiskana, a je li tome uzrok duždeva nesklonost, nedostatak sredstava ili Rozanovićeva prerana smrt pokazat će buduća istraživanja. *Obrana* je svakako, opremljena posvetom duždu, u nekom trenutku stigla i do drugih te tako započela svoje rukopisno putovanje. Iako Rozanović kaže da je djelo napisao već prije, naša će analiza pokazati da preživjeli prijepisi ne upućuju

---

48 *Ne tam insigne Dei beneficium ingratus celando suppresisse videar, quodam animi ardore incensus memorabilem civitatis Curculensis defensionem iampridem a me conscriptam, sub nomine proprii auctoris (quando aliter per sacras leges non licet) in lucem edere gloriae Dei et consolationi fidelium arbitratus sum nonnihil expedire*. Navodi iz posvete donose se prema Rozanovićevu autografu, uz oslanjanje na zadarski prijepis gdje je autograf oštećen. Iako je djelo napisano već prije (*iampridem*), ne čini nam se da Rozanović implicira kako sada djelo objavljuje pod svojim imenom, dok je prethodno pušteno u rukopisni optjecaj bez imena autora.

49 Vijesti s Korčule Foscariniju i Bragadinu poslao je sam Rozanović, kako uostalom bilježi u zaključnom poglavlju *Obrane*. Foscarini je kasnije, u ljeto 1572, podnio izvještaj Senatu na povratku s dužnosti generalnog providura Dalmacije u kojem se usput osvrće i na obranu Korčule, ali ne spominje Rozanovića. Ističe tek kukavičluk mletačkog kneza, koji je pobjegao, te lukavstvo kojim su neprijatelji prevareni jer su žene preobučene u muškarce i postavljene na zidine s oružjem u rukama Turci uzeli za stvarne borce i tako stvorili krivu sliku o broju branitelja. Za Foscarinijev izvještaj vidi NOVAK 1964: 40.

50 O tim saslušanjima vidi LUPIĆ I BRATIČEVIĆ 2024: 94.

51 O toj vezi više će se vijesti naći među dokumentima Paola Tiepola, koji nam zasad nisu dostupni. Tiepolo je bio izvanredni mletački izaslanik papi u Rim u studenom 1571. na temu lige protiv Turaka. U njegovoj zbirci pisama, u svežnju koji se odnosi na rat za Cipar, navodi se i Rozanović 1573. (nije jasno je li jedno ili više pisama), što saznajemo iz MORONI 1843: 15. Godina 1573. odgovarala bi kronologiji koju smo ovdje pokušali rekonstruirati.

52 *Mihi sat est sub vestris auspiciis (si serenitati vestrae colibuerit) libellum prodire et vestra auctoritate obtrectatorum ora retundi*.

na različite verzije djela koje bi bilo pušteno u rukopisni optjecaj prvi put bez posvete, drugi put s njom.

Zašto je Rozanoviću bilo toliko stalo da njegovo djelce o tome što se doista događalo na Korčuli bude prihvaćeno kao od vlasti ovjerena istina, posebno u trenutku kada je već u posjedu tražene nadarbine? I zašto je njegova molba nailazila na tolike prepreke kroz tako dugo razdoblje? Buduća istraživanja, osobito u talijanskim arhivima, sigurno će iznijeti na vidjelo nove pojedinosti Rozanovićeve borbe i možda čak otkriti one koji su mu u toj borbi odmagali. Imajući u vidu ono što zasad znamo, možemo pretpostaviti da su se o događajima na Korčuli širile različite priče. Sigurno nije bilo lako vjerovati da bi odmah nakon pada toliko dugo branjenog Cipra malena Korčula uspjela u jednom danu odbiti Turke, i to bez predstavnika mletačke vlasti u gradu, kao što nije bilo lako vjerovati da bi mogao toliko stradati Hvar, dok je Korčula ostala sačuvana. Tragovi načina na koje su se priče o Korčuli izvrtale vidljivi su rano, i to u djelima koja su se smatrala ozbiljnim prilozima historiografiji Ciparskog rata. Tako suvremenik Anton Maria Graziani, koji je imao snažne veze s rimskom kurijom, u postumno objavljenoj knjizi *De bello Cyprio libri quinque* bilježi da se mletački knez Balbi prestrašio kao žena (*muliebri percitus metu*) i krišom pobjegao te da su ga u tome slijedili svi stanovnici, dok su u gradu ostale samo žene – i svećenik Antun Rozanović. Prema Grazianiju, Rozanović je smislio da se žene preobuku u mušku odjeću i naoružaju, pa da paradiranjem po zidinama zavaraju neprijatelja, a ključnu je ulogu odigrala „jedna žena muške hrabrosti" (*una mulierum virilis audaciae*) koja je opalila iz topa i polomila jednu tursku lađu. Kada su nedugo zatim, nastavlja Graziani, korčulanski izaslanici došli u Veneciju tražiti pomoć zbog nestašice žita, senatori su im navodno odgovorili da ništa nisu zaslužili i da su kao izaslanike trebali poslati svoje žene jer su one spasile Korčulu.[53]

Ovaj *casus mirabilis*, kako ga naziva Graziani, očito je uživao popularnost jer ga nalazimo i drugdje, i to bez ikakva spomena Rozanovića. Tako povjesničar franjevačkog reda Francesco Gonzaga u knjizi objavljenoj 1587. godine bilježi, govoreći o franjevačkom samostanu na otočiću Badiji pokraj Korčule, da su pred Turcima svi muškarci pobjegli, a da su grad obranile žene utječući se Blaženoj Djevici Mariji i raspetom Isukrstu. Iz Rozanovićeve *Obrane* pak saznajemo, u odlomku u kojem se vidi da Rozanović s velikim zadovoljstvom franjevce šiba, da su franjevci pokušali pri svojoj bježaniji odnijeti s Badije čudotvornu Gospinu sliku „s predragocjenim ukrasima" (*cum ornamentis preciosissimis*), dok su za raspelo – nemilosrdan je Rozanović – malo marili jer niti je imalo na sebi drago-

[53] GRAZIANI 1624: 165. Graziani, rođen u Sansepolcru 1537, rano je došao u Rim gdje je završio studij i povezao se s učenim krugom u kojem su bili i Annibale Caro, Giulio Poggiani i već spomenuti Guglielmo Sirleto. Djelovao je kao poslanik Svete stolice u Poljskoj, tajnik za latinsku korespondenciju pape Siksta V., od 1592. biskup Amelije te od 1596. apostolski nuncij u Mletačkoj Republici. Umro je 1611. Vidi MARSILI 2002.

cjenosti niti bi ga bilo lako u hitnji voziti barkom.[54] Franjevci neće biti jedini koji su se mogli naći pogođeni pojedinostima u Rozanovićevu pripovijedanju – bilo u *Obrani* bilo u njegovim izvještajima – a nema boljeg načina da se takvo pripovijedanje obeskrijepi nego da se u optjecaj puste pripovijesti spretno prilagođene autentičnosti.[55] Zaključujemo, prema tome, da je Rozanovićevo naknadno utjecanje duždu ne tek izraz zahvale – jer se takva zahvala mogla izraziti i ranije – nego izraz napora da se *Obrana Korčule* prihvati kao obrana istine. Važan dio te istine bio je, nesumnjivo, korčulanski ponos.

Prema novom izdanju

Ostalo nam je da odredimo mjesto Rozanovićeva autografa unutar cjelokupne rukopisne predaje te da na temelju toga zaključimo kako bi trebalo izgledati novo izdanje *Obrane Korčule*. Prije svega ćemo prikazati odnos između Rozanovićeva autografa i zadarskog prijepisa jer jedino ta dva svjedoka sadrže posvetu mletačkom duždu kao izvorni dio rukopisa. Zatim ćemo, kako bi slika rukopisne predaje bila potpuna, prikazati rukopis II. a. 40 Arhiva HAZU u Zagrebu, u literaturi nespominjan, te rukopis Arhiva HAZU III. d. 51, prethodno zabilježen kao nestao. Vođeni zaključcima proisteklim iz usporedbe svih poznatih rukopisnih svjedoka iznijet ćemo svoje viđenje predaje Rozanovićeva teksta te pokušati objasniti velike sadržajne razlike koje pokazuje rukopis iz arhiva obitelji Andrijić te, u znatno manjoj mjeri, rukopis III. d. 51 Arhiva HAZU u Zagrebu. Na koncu ćemo kao posebno zanimljiv slučaj obraditi rukopis Arneri, u kojem se osnovni prijepis mora analizirati odvojeno od kasnijih dodataka, među kojima je i posveta mletačkom duždu.

Rozanovićev hvarski autograf već smo označili kao autografni prijepis jer nam prisutnost prepisivačkih omašaka jasno govori da je hvarski autograf rezultat Rozanovićeva prepisivanja iz drugog predloška, odnosno iz ranijeg Rozanovićeva autografa.[56] Tu nam je izrazito važan zadarski prijepis koji, iako prepun prepisivačkih pogrešaka, pokazuje da nije izravno prepisan iz hvarskog autografa, nego da potječe iz iste matice iz koje je potekao i hvarski autograf. Naime, u hvarskom autografu postoje dva mjesta na kojima je omaškom ispušten dio teksta, i to na početku i na kraju trećeg sveščića. U oba slučaja ta su mjesta označena zvjezdicama, za koje ne znamo potječu li od Rozanovićeve ruke. Na prijelazu iz

[54] Za Rozanovićev ekskurs o franjevcima vidi tekst u PANTAR 2012: 10.

[55] Poneko je bio pogođen i kamenom. Bjegunce je Vice Rozanović, Antunov brat, razljućen gađao kamenjem s visoke kule dok su se oni preko zida spuštali u jarak; vidi PANTAR 2012: 23.

[56] Korekcije uvedene Rozanovićevom rukom koje upućuju na to da je prepisivao pa pri prepisivanju griješio nalazimo na listovima 12v, 14r, 24v i 62v. Korekcija na listu 8v pisana je svjetlijom tintom i mogla bi potjecati od Ivana Krstitelja Rozanovića. Na 63v kao da je nešto pisala neka kasnija ruka, a to je onda zamrčeno.

drugog u treći sveščić, s lista 16v na list 17r, tako stoji *Forte nescio cuius* ⁕ / ⁕ *ges in nemoribus cubabant* za tekst koji je u zadarskom rukopisu potpun i glasi *Forte nescio cuius greges in nemoribus cubabant*. Na prijelazu iz trećeg u četvrti sveščić hvarskog autografa, s lista 22v na list 23r, stoji *vociferantes et universum* ⁕ / ⁕ *revelabo tibi visionem quam hac nocte intuita sum* za tekst koji u zadarskom rukopisu opet ispravno i potpuno glasi: *vociferantes, et universum populum oppressum pavore angustiis, et amaritudine. Accidit interea, ut vetula quaedam ad Archidiaconum accedens revelabo inquit tibi visionem, quam hac nocte intuita sum*.[57] To je dokaz da zadarski prijepis, koji tu ima točan i potpun tekst, nije mogao poteći iz hvarskog autografa, a dodatni su dokaz lakune u zadarskom prijepisu, koje također nisu mogle proizići iz hvarskog autografa jer on na tim mjestima ima potpun i izrazito čitak tekst. Možemo također zaključiti da hvarski autograf nije bio izvor nijednom drugom danas poznatom prijepisu Rozanovićeve *Obrane* jer se ispuštanja koja smo naveli u njima ne nalaze.

Budući da u hvarski autograf Rozanović dodaje, u nekoliko navrata, svoje raznorodne latinske pjesme, možemo biti sigurni da taj kodeks nije bio namijenjen duždu. Tu nam je opet izrazito važan zadarski prijepis jer nam on pokazuje što je točno bilo u njegovoj matici, odnosno gdje je rukopis koji je bio namijenjen duždu završavao. U zadarskom prijepisu nakon teksta *Obrane* slijede samo dvije pjesme, *In Turcas oratio* i *In magna navali victoria*, a te dvije pjesme stoje na prvom mjestu i u hvarskom autografu. Kako i svi drugi poznati prijepisi *Obrane* sadrže samo ove dvije pjesme, s time što je druga pjesma najčešće prisutna u okrnjenom obliku, možemo zaključiti da je Rozanović uz posvetnu poslanicu i tekst *Obrane* u rukopis namijenjen duždu uključio i ove dvije pjesme u kojima se, vidjeli smo, govori o Lepantskoj bitci.[58]

U rukopisu iz Državnog arhiva u Zadru nakon Rozanovićeve *Obrane* i dviju latinskih pjesama (str. 1–44 prema paginaciji koja je iz novijeg vremena, bez uključivanja naslovnog lista) slijedi drugom rukom prepisan prijevod Rozanovićeva djela na talijanski (naslovnica je na str. 47, a zatim slijedi izvorna folijacija 1-22) uz još nekoliko stvari: na listu 23r epigram o Korčuli Pavla Rittera Vitezovića

[57] Na koji se točno način dogodila Rozanovićeva omaška pri prepisivanju teško je objasniti, ali sigurno je da u hvarskom autografu ne nedostaju listovi, što je uostalom jasno i iz količine teksta koju je Rozanović pri prepisivanju ispustio. Vjerojatno je prepisivao na neuvezane sveščiće pa je pri promjeni sveščića napravio previd, a zatim on ili netko drugi – nemoguće je reći – taj propust označio zvjezdicama. Neobično je, međutim, da se takav previd dogodio samo dvaput u rukopisu, i to baš na početku i na kraju sveščića koji sadrži manji broj listova. Možda se u ovoj neobičnosti krije kakav podatak o izgledu Rozanovićeva predloška, ali mi ga ne možemo dokučiti. Oštećenost predloška ne čini nam se vjerojatnom jer pretpostavljamo da bi u tom slučaju Rozanović pri prepisivanju nastojao rekonstruirati tekst.

[58] U hvarskom autografu pjesma *Ad Nicolaum de Ponte*, koja počinje na listu 59v, odijeljena je od pjesme *In magna navali victoria* nešto većim razmakom nego što je pjesma *In magna navali victoria* odijeljena od pjesme *In Turcas oratio* (list 56v).

i latinski natpis nad Gradskim vratima u Korčuli, na 23v antički natpis s otoka Badije te na listovima 24–25 odlomak iz nikad objavljene no svejedno u rukopisu dobro poznate povijesti Korčule Antuna Paulinija (1696 – 1757). Kodeks je velikog formata, 29 cm dug i 20 cm širok. Papir je isti i u prijepisu latinskog i u prijepisu talijanskog teksta Rozanovićeve *Obrane*. Sveščić kojim završava prijepis latinskog teksta *Obrane* i dviju latinskih pjesama ima nešto prljaviji list na kraju, što sugerira da je prvi dio kodeksa prije sadašnjeg uveza ipak neko vrijeme bio samostalan. Ruka koja prepisuje današnji drugi dio kodeksa, od Salečićeva prijevoda nadalje, bit će ista ruka koja je prepisala čitavu Paulinijevu povijest u kodeksu 1332 (628) u veronskoj Biblioteca civica, što sudimo na temelju dvije objavljene slike iz tog kodeksa.[59] Identifikacija prepisivača veronskog rukopisa i drugog dijela zadarskog rukopisa pomogla bi u rasvjetljavanju povijesti kolanja Rozanovićeva djela, ali to je pitanje na koje će morati odgovoriti buduća istraživanja korčulanske pisane kulture. Kako se Paulini u zadarskim izvacima spominje kao *pokojni*, drugi dio zadarskog kodeksa sigurno je nastao nakon 1757. godine.[60]

Teže je odrediti što je bio izvorni naslov (ili što su bili izvorni naslovi) Rozanovićeva djela. Zadarski prijepis s hvarskim autografom dijeli samo naslov koji se nalazi nakon posvete, iznad početka teksta, i u kojem se imenuje autor (*Antonii Rosanei Corcyrae Melenae opus*), dok na prethodnom listu ima duži, opisni naslov: *Vauzalis, sive Occhialinus, Algerii Prorex, Corcyram Melaenam, terra, marique oppugnat nec expugnat: Relatio historica Antonii Rosenei, Patricii ex illustrioribus, et antiquioribus familiis ejusdem Urbis, Archidiaconi, et Juris utriusque Doctoris, qui presens omnibus interfuit. Anno 1571*.[61] Treba primijetiti da se Rozanovićevo prezime u ovom naslovu pojavljuje u obliku *Roseneus*, dok je u drugom, kraćem naslovu on *Rosaneus*, no i u tekstu *Obrane* prezime je pisano na oba načina, čak i u hvarskom autografu. *Vauzalis* za *Uluzalis* bit će

[59] Slike su objavljene u BOJOVIĆ 2000: 28–29.

[60] Zasad možemo iznijeti nekoliko podataka koji bi buduća istraživanja mogli bar donekle usmjeriti. Paulinijev rukopis u tadašnju Biblioteca comunale, a danas Biblioteca civica u Veroni dospio je akvizicijom privatne zbirke Paolina Gianfilippija (1745 – 1827); vidi BIADEGO 1892: 584–585. Gianfilippi je bio veronski političar i kolekcionar čija je knjižnica u posljednjim godinama njegova života obuhvaćala oko 30000 svezaka iz povijesti, osobito Verone i Venecije, prava, prirodnih znanosti i književnosti. Kako Gianfilippi nije ostavio oporučne odredbe o sudbini zbirke, njegova kći dala ju je na prodaju. Godine 1842. i 1843. održane su dvije aukcije u Parizu, čime je dio zbirke rasprodan, no nekoliko godina kasnije veronska Biblioteca comunale uspjela je otkupiti fond od oko 17 000 tiskanih svezaka i 336 rukopisa, o čemu vidi BATTAGGIA 2016: 41–43, 81–90.

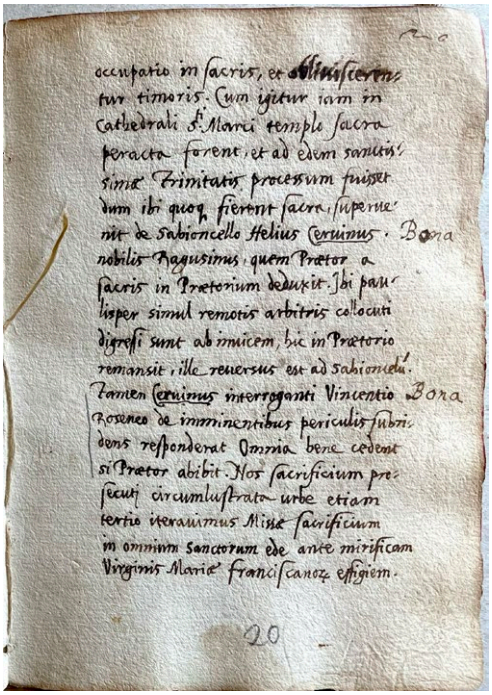
[61] Kasnija je ruka u zadarskom prijepisu nad ovaj naslov dodala ime autora: *Rosaneo Antonio*. Od svih drugih rukopisa samo rukopis iz obitelji Andrijić (a vjerojatno i njegov predložak Kapor) ima ovaj duži naslov koji nalazimo u zadarskom prijepisu, samo što je ispuštena godina. Kako rukopis Andrijić naslov stavlja nad početak teksta, a ne na odvojen naslovni list, on nema drugi, kraći naslov (*Antonii Rosanei Corcyrae Melenae opus*), zasvjedočen u većini drugih prijepisa. Drugi naslov vjerojatno je ispušten jer se odmah iza dužeg naslova činio nepotreban.

pogreška koju je u naslov uveo zadarski prepisivač, ali sam naslov morao je poteći iz njegova predloška; ne vidimo, naime, kako bi ga on u ovako bogatom obliku mogao sam smisliti. Ne smeta što taj naslov ne nalazimo u hvarskom autografu jer smo vidjeli da ondje naslov naknadno dodaje druga ruka, a da bi dodala prvi, nešto duži naslov, trebao joj je još jedan list na početku, koji nije imala jer je prvi list sveščića već bio ispisan. Način na koji se u naslov uvodi sam autor, njegovo patricijsko porijeklo i njegovo sudjelovanje u obrani, sugerira da je naslov izvorno doista sklopio Antun Rozanović, koji i u drugim svojim spisima jako ističe vlastitu aktivnu uključenost u bitku.[62]

Jedna zanimljiva pogreška u tekstu *Obrane* omogućit će nam da zaključimo kako su svi prijepisi koje poznajemo, bez obzira na to što ne sadrže posvetu da Ponteu, potekli iz iste matice iz koje je potekao i zadarski prijepis, odnosno da je posveta duždu tijekom kasnijeg rukopisnog kolanja *Obrane* ispuštena ili je iz matice ispala uslijed njezina oštećenja sprijeda. Dok je mletački knez još uvijek bio u Korčuli strepeći pred turskom najezdom, onamo je, pripovijeda Rozanović u tekstu *Obrane* kakav je u novije vrijeme objavljen, s Pelješca stigao dubrovački plemić kojega naziva *Helius Cervinus Bona*, a kad ga zatim još dvaput spominje imenuje ga skraćeno kao *Cervinus Bona*. Iz suvremenih izvještaja koji su s Pelješca slani u Dubrovnik saznajemo, međutim, da je na Pelješcu bio ne nekakav *Helius Cervinus Bona*, nego Ilija Bunić, odnosno *Helius Bona*.[63] Ime *Helius Cervinus Bona* moralo je nastati iz kakve krivo shvaćene korekcije koja je jedno prezime (*Cervinus / Crijević*) htjela zamijeniti drugim (*Bona / Bunić*). Doista, u hvarskom autografu Rozanović ima u svom prijepisu krivo ime *Helius Cervinus*, dok neka druga ruka pri sva tri spomena imena u glavnom tekstu podvlači *Cervinus* i na margini piše *Bona* (Slika 8). Korekcija uvedena podvlačenjem umjesto križanjem

[62] Više o Rozanovićevu isticanju vlastite uloge u obrani Korčule vidi u LUPIĆ I BRATIČEVIĆ 2024: 88–99. Zadarski kodeks, pod starom signaturom I H* 63, spominje i ANTOLJAK 2004: 45; njegova usputna primjedba u posebnoj bilješci na istoj stranici da je nespecificirani „testo latino-italiano" Državnom arhivu u Zadru darovao Josip Gelčić mogla bi značiti da je upravo zadarski kodeks – koji sadrži i Rozanovićev latinski izvornik i Salečićev talijanski prijevod – u Zadar došao preko Gelčića.

[63] FORETIĆ 1958: 82, bilj. 22. Štoviše, izvještaj dubrovačkih izaslanika iz Trstenice, datiran 9. kolovoza 1571. i pisan, sudeći prema potpisu, rukom Ilije Bunića, pokazuje da je Bunić otišao na Korčulu po zapovijedi Vlade da razgovara s knezom i prenese mu vijesti iz Dubrovnika te da je nakon sastanka s knezom razgovarao s drugim osobama na temu uskoka i turske opasnosti (Državni arhiv u Dubrovniku, Diplomata et acta saec. XVI, sv. 11, br. 450/l3). Rozanović u *Obrani* dolazak dubrovačkog poslanika smješta među događanja koja su se odvila „oko 13. kolovoza" (*Circa Idus Augusti*, PANTAR 2012: 12). Dok su i *Cervinus* (Crijević) i *Bona* (Bunić) bila dubrovačka vlasteoska prezimena, kombinacija *Cervinus Bona* (Crijević Bunić) nije zabilježena. Isto tako, budući da se oblik *Cervinus* pojavljuje samo u svojstvu prezimena, a ne osobnog imena, ne bi bilo moguće da tročlano ime *Helius Cervinus Bona* prati uobičajeni obrazac prema kojem srednji član stoji za ime oca. Prema genealogijama dubrovačke vlastele, u drugoj polovici šesnaestoga stoljeća u rodu Crijević nema nositelja imena Ilija, dok u genealogiji roda Bunić postoji jedan Ilija Petrov Bunić (1537 – 1613); vidi VEKARIĆ 2016: 143.

occupatio in sacris, et obliuiscerem-
tur timoris. Cum igitur iam in
Cathedrali S.ti Marci templo sacra
peracta forent, et ad edem sanctis-
simæ Trinitatis processum fuisset
dum ibi quoq. fierent sacra, supere-
mit de Sabioncello Helius Cervinus. Bona
nobilis Ragusinus, quem Prætor a
sacris in Prætorium deduxit. Ibi pau-
lisper simul remotis arbitris colloquti
digressi sunt ab inuicem, hic in Prætorio
remansit, ille reuersus est ad Sabioncelu.
Tamen Cervinus interroganti Vincentio Bona
Roseneo de imminentibus periculis subri-
dens respondebat Omnia bene cedent
si Prætor abibit. Nos sacrificium pre-
secuti circumlustrato urbe etiam
tertio iterauimus Missæ sacrificium
in omnium Sanctorum ede ante mirificam
Virginis Mariæ Franciscanæ effigiem.
20

Slika 8: Ispravak Bona na margini Rozanovićeva autografa Obrane Korčule*, Muzej hvarske baštine, Fond Boglić-Božić, XXXV/1, list 20r*

lako je rezultirala prijepisom koji ju je krivo shvatio, pa je umjesto da zamijeni jedno prezime drugim jedno prezime tek *dodao* drugom, tako stvarajući nepostojećeg Iliju Crijevića Bunića.

Prva bi pomisao morala biti da je upravo hvarski autograf, zbog načina na koji je korekcija uvedena na margini, poslužio kao matica svim ostalim prijepisima jer u njima redom nalazimo čitanje *Helius Cervinus Bona*. Međutim, ispuštanje teksta na dva mjesta u hvarskom autografu nesumnjivo dokazuje da taj rukopis nije mogao biti matica kasnijim prijepisima. U razjašnjavanju situacije pomaže nam zadarski prijepis, za koji smo utvrdili da također nije mogao poteći iz hvarskog autografa, ali da je vrlo blizu matici hvarskog autografa jer jedini od kasnijih prijepisa sadrži posvetu da Ponteu, jedini na kraju ima dvije *potpune* pjesme te jedini ne dijeli prepisivačke pogreške koje su drugim prijepisima zajedničke. U njemu se nalazi čitanje *Helius Cervinus Bona* već uključeno unutar glavnog teksta, ali u sva tri slučaja riječ *Cervinus* prepisivač je podvukao. Jasno se vidi da je riječ podvukao tijekom prepisivanja, a ne naknadno, što nam govori da je u tom neobičnom podvlačenju slijedio svoj predložak.

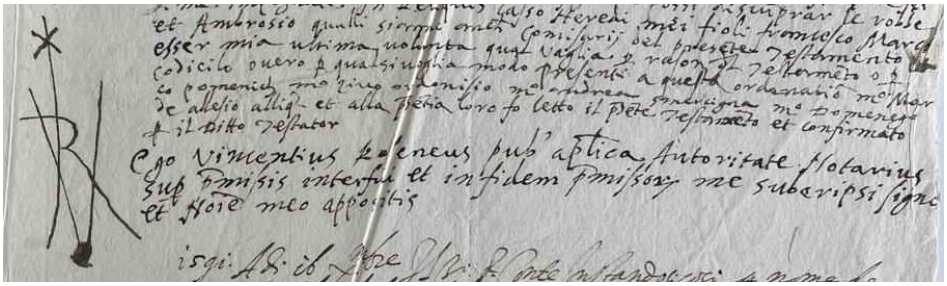
Ovako uvedenu pogrešku – nakon razmatranja drugih pogrešaka koje pojedini prijepisi dijele te imajući u vidu cjelokupnu nama poznatu rukopisnu predaju tek-

sta Rozanovićeve *Obrane* – možemo pokušati objasniti samo na sljedeći način. U Rozanovićevu autografu iz kojega je sam Rozanović prepisivao tekst kakav je zasvjedočen u hvarskom rukopisu stajalo je krivo ime, *Helius Cervinus*, što je Rozanović u svom prepisivanju jednostavno preuzeo. Drugim riječima, on je pri sastavljanju *Obrane* krivo zapamtio da je dubrovački poslanik bio Ilija *Crijević*, a ne Ilija *Bunić*, i te svoje zablude nije nikad postao svjestan. Osoba koja je dovršila prepisivanje posljednje pjesme u Rozanovićevu hvarskom autografu morala je za taj posao imati pristup njegovim rukopisima, a to se potvrđuje i time što je, tako mislimo, ista ruka iz Rozanovićevih autografnih materijala dodala naslov posvetnoj poslanici i naslov *Obrani*, koje naslove Rozanović niti je prepisao niti je namjeravao prepisati jer za njih nije ostavio dovoljno mjesta. U toj smo ruci prepoznali arhiđakonova nećaka, Ivana Krstitelja Rozanovića, sina njegova brata Vice. No to nije ruka koja je na okrajinu hvarskog rukopisa uvela korekciju *Bona* jer se očito razlikuje od ruke Ivana Krstitelja.

Tko bi mogao biti osoba koja je toliko dobro poznavala tijek dramatičnih događaja iz 1571. da je zapamtila čak i točno ime dubrovačkog poslanika? I kako je ta osoba mogla imati pristup autografnim materijalima Antuna Rozanovića, gdje je korigirala ime ne samo u hvarskom kodeksu nego, kako smo upravo nastojali pokazati, i u njegovu predlošku? Odgovor nam pruža sam tekst *Obrane*, a potkrepljuju ga korčulanski arhivi. Naime, kada je Dubrovčanin Ilija Bunić s Pelješca stigao u Korčulu, on je najprije u dvoru duže razgovarao s mletačkim knezom. Pri odlasku iz grada razgovarao je međutim s još jednom osobom, a to je bio Vice Rozanović, brat našega pisca. Vice se dubrovačkom poslaniku izravno obratio pitajući ga za mišljenje o opasnostima koje im prijete. Dobio je odgovor koji se pamti: „Sve će biti dobro ako knez ode“.[64] Nitko ne bi bolje zapamtio ime dubrovačkog poslanika nego onaj koji mu se obratio i koji je od njega dobio takav odgovor; da bi ovu zgodnu anegdotu uključio u svoju pripovijest, Antun ju je morao primiti ispripovijedanu upravo od Vice, kojemu bi više nego bilo kome drugom bilo stalo da mu se u prenošenju ne pokvari vjerodostojnost priče. To se u *Obrani* malo zatim i posebno ističe: *Vincentius fratri retulit, quae audierat a ~~Cervino~~ ^Bona^* („Vice je bratu prenio što je čuo od ~~Crijevića~~ ^Bunića^“).[65] U preživjelim spisima iz različitih korčulanskih arhiva upoznali smo više primjera autografa Vice Rozanovića, koji je djelovao kao bilježnik i dobro je poznavao latinski jezik. Njegova ruka ostala nam je u sjećanju kao posebno upečatljiva jer je pisala neobično raskidano, nepovezanim i ne osobito lijepo formiranim

[64] *Tamen Cervinus ^Bona^ interroganti Vincentio Roseneo de imminentibus periculis subridens responderat: „Omnia bene caedent si praetor abibit“*, citirano prema autografu: Muzej hvarske baštine, Fond Boglić-Božić, XXXV/1, Antun Rozanović, *Opis turske opsade Korčule 1571*, 20r.

[65] ISTO, list 20v.

Slika 9: Notarski znak i potpis Vice Rozanovića na oporuci iz 1591, Državni arhiv u Dubrovniku, Sabirni centar Korčula – Lastovo, Bilježnici, Oporuke, kutija bez broja (brojevi 1900-2159), br. 2108

slovima (Slika 9). Iako je na temelju tri zapisa jedne te iste riječi na margini teško zaključivati sa sigurnošću, mi smo skloni vjerovati da je u svakom smislu Vice Rozanović najbolji kandidat za ovu intervenciju u tekst svoga brata. On je, uostalom, kao jedan od Antunovih nasljednika i njegov najbliži rod mogao imati nesmetan pristup bratovoj ostavštini; kad se pronađe cjeloviti tekst oporuke Antuna Rozanovića, nećemo biti iznenađeni ako kao izvršitelj oporuke bude imenovan upravo njegov (jedini preživjeli) brat Vice, kojega u više navrata u *Obrani* Antun opisuje kao najistaknutijeg junaka među korčulanskim braniteljima.[66]

Sudimo dakle, vođeni izloženim dokaznim materijalima, da je na marginu Rozanovićeva hvarskog autografa korekciju *Bona* uveo Vice Rozanović, koji je identičnu korekciju na identičan način, dakle podvlačenjem, uveo i u autografni predložak iz kojega je s jedne strane potekao hvarski autograf, s druge pak zadarski prijepis. Jedino je tako ova korekcija mogla krivim tumačenjem, to jest sklapanjem nepostojećeg *Ilije Crijevića Bunića*, ući u maticu drugih prijepisa *Obrane*, uključujući zadarski prijepis, jer hvarski autograf zbog ispuštanja teksta na dva mjesta nije mogao biti njihovom maticom. Činjenica da je u zadarskom prijepisu riječ *Cervinus* podvučena od ruke samog prepisivača pri prepisivanju znak nam je da je njegov predložak također riječ imao podvučenu, odnosno da tu nalazimo nedvojben trag navedene korekcije.

[66] Još jedna korekcija u hvarskom kodeksu upućuje na Vicu Rozanovića jer je neslična korekcijama opisanima iznad, u bilješci 56. Riječ je o listovima 43v-44r, gdje se u samom tekstu zvanje trojice korčulanskih branitelja ispravlja iz krivog (*carpentarius*, stolar) u ispravno (*doliarius*, bačvar). U sva tri navrata korekcija je uvedena tako da je u *carpentarius* ispravljen prvi dio riječi prevlačenjem tamnijom tintom preko već postojećih slova. Čitanje *carpentarius* time je postalo gotovo nevidljivo. Kako bi se i očekivalo, svi prijepisi na ovim mjestima imaju čitanje *doliarius*, jer je naša pretpostavka da je Vice Rozanović svoje korekcije uveo i u hvarski kodeks i u autografni kodeks koji mu je bio predloškom. Način na koji su ove korekcije uvedene onemogućio je da se stvori zabuna čuvanjem izvornog čitanja, za razliku od primjera Crijević/Bunić.

Budući da zadarski prijepis čuva posvetu da Ponteu i dobro se slaže s čitanjima hvarskog autografa kad se svi drugi prijepisi od njih odmiču, moramo pretpostaviti da on – odnosno njegova matica – stoji veoma blizu onom autografu iz kojega je prepisivao i sam Rozanović. Sva mjesta gdje se zadarski prijepis u varijantama razlikuje od hvarskog autografa mogu se objasniti nepažnjom prepisivača, koji je dosta previđao i kvario, ili slabijom čitljivosti njegova predloška. U njega je korčulanski *Revelinum* nekoliko puta postao *nevelinum*, *Uluzalis* je odmah u naslovu *Vauzalis*, umjesto *navalibus* ima *natalibus*, u njega Karakozija ne *dolazi* (*venisse*), nego *povraća* (*vomisse*), a samog Karakoziju (*Caracosia*) na jednom mjestu zamjenjuje s Krakovom (*Cracovia*). Možemo li pretpostaviti da je zadarski prijepis načinjen upravo iz prvog Rozanovićeva autografa – nama danas nepoznatog – u koji je Vice Rozanović također unio korekciju *Bona*, pa da je sam zadarski prepisivač korekciju s margine prenio u glavni tekst kao dodatak imenu? Imamo li na umu da je ruka Antuna Rozanovića lako čitljiva i da bi teško proizvela toliko pogrešaka koliko ih nalazimo u zadarskom prijepisu, opravdanije je pretpostaviti da je zadarski prepisivač za predložak imao rukopis koji je već u svoj tekst uzeo čitanje *Helius Cervinus Bona*, uz to što je *Cervinus* ostavio podcrtanim, te koji je bio ipak nešto nečitljiviji od Rozanovićeve ruke. No taj bi rukopis i dalje bio vrlo blizu Rozanovićevu autografu. Lakune u zadarskom prijepisu, proizišle vjerojatno iz oštećenja predloška, navode na pomisao da je taj predložak bio starijeg datuma. Ako bismo, naprotiv, zamislili da je zadarski prijepis potekao izravno iz Rozanovićeva prvog autografa, onda bismo morali zamisliti da i taj prepisivač i prepisivač matice iz koje su potekli svi drugi prijepisi na jednak način krivo tumače korekciju *Bona* na margini svog predloška, a to nam se čini manje vjerojatnim.

Zaključujemo da je iz prvog Rozanovićeva autografa s jedne strane nesavršen prijepis načinio sam Rozanović između ožujka 1578. i rujna 1580. godine, danas sačuvan u Hvaru, s druge strane da je prvi Rozanovićev autograf kasnije prepisan, dosta vjerno iako ne uvijek čitljivo, od nekoga tko je korekciju *Bona* s margine tog prvog autografa krivo protumačio i uveo u tekst čitanje *Helius Cervinus Bona*, koje se ponavlja kroz sve druge prijepise.[67] Za uspostavu Rozanovićeva teksta *Obrane* osnovni svjedoci moraju dakle biti hvarski autograf i – unatoč svojim mnogim pogreškama – zadarski prijepis jer se ta dva rukopisa međusobno dopunjuju i stoje vrlo blizu Rozanovićevu prvom autografu. Svi ostali prijepisi, potekli iz matice koja je Rozanovićev autograf već iskvarila pogreškama, tek su svjedoci rukopisne

[67] Kada kažemo prvi autograf onda mislimo na prvi Rozanovićev autograf koji je imao i posvetu i tekst *Obrane*, a i dvije pjesme. Kako u posveti Rozanović kaže da je *Obranu* napisao već prije, moglo bi se pretpostaviti postojanje bar još jednog Rozanovićeva autografa, koji uza se ne bi imao posvetu, a vjerojatno ni dvije pjesme. No ta pretpostavka nije nužna jer su posveta i pjesme mogle biti dodane već postojećem čistopisu. Kroz čitavu raspravu pretpostavljamo postojanje samo onoliko svjedoka koliko je nužno za razumijevanje zatečenog stanja u prijepisima; dakako, predaja je ne samo mogla biti nego je vjerojatno i bila razvedenija.

recepcije Rozanovićeve *Obrane*, koja je bila prilično bogata i koja pokazuje da je vremenom *Obrana* ostala bez dijela jedne pjesme s kraja te bez prvog naslova i posvete s početka. Ona je također u jednom trenutku od druge ruke ili drugih ruku, kao što ćemo vidjeti, sadržajno i stilski prerađena.[68]

Rukopisna recepcija Obrane Korčule

Kasnija rukopisna recepcija Rozanovićeve *Obrane* u svom najjednostavnijem obliku ogleda se u Matijaševićevu prijepisu (Arhiv Male braće u Dubrovniku, rkp. 433), u rukopisu R 4021 Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te u rukopisu II. a. 40 Arhiva HAZU u Zagrebu. Ovi rukopisi dijele niz prepisivačkih pogrešaka koje upućuju na to da su potekli iz iste matice, odnosno iz prijepisa koji je te pogreške u jednom trenutku uveo u predaju Rozanovićeva teksta. Uz pogrešno čitanje *Helius Cervinus Bona* možemo navesti još neke zajedničke pogreške. Kod opisa procesije na Korčuli hvarski autograf ima tekst *ad edem Sanctissimae Trinitatis*, a ovi prijepisi *ad idem Sanctissimae Trinitatis*, što u kontekstu nema smisla. Lako je zamisliti da je *e* u matici (koje stoji za *ae*) bilo napisano tako da je protumačeno kao *i*. U istoj rečenici iz *quoque fierent* ispalo je *quoque*. U stihovima koji se javljaju uz opis glavnog korčulanskog trga oni imaju čitanje *circulus in medio*, dok hvarski autograf i zadarski prijepis imaju *viculus in medio*. Pojašnjenje vezano za ponovno probijanje otvora za bijeg – *obstructum et nuper a fugacibus reseratum* – ne nalazi se u hvarskom autografu i zadarskom rukopisu, ali se nalazi u naša tri prijepisa (s time što Matijašević krivo tumači abrevijaturu za *fugacibus* u svom predlošku pa piše *fugientibus*). U popisu sudionika bitke kako on stoji u hvarskom autografu i zadarskom prijepisu nalaze se i dva bačvara (*doliarius*), no među njih su se smjestili jedan ribar i njegov sin, koji su zbog ponavljanja *doliarius … doliarius* pri prepisivanju previdom ispali, što opet

[68] Drugi nam prijepisi mogu pomoći utoliko što ponegdje ispravljaju očite pogreške, koje bi i bez njih prema kontekstu ispravio priređivač izdanja. Primjer je mjesto gdje se u *Obrani* navode stihovi postavljeni u katedrali u spomen na podvig stanovnika Korčule. Stihovi su na latinskom jeziku, u formi elegijskog distiha, a posvećeni su Djevici Mariji. Posljednji stih natpisa glasi *et sine te ruimus; semper adesto tuis*, no u autografu i zadarskom prijepisu zatječemo iskvaren tekst u obliku *et sine ruimus; semper adesto tuis*. Iako bismo očekivali da se pri prepisivanju stihova zahvaljujući metričkoj shemi lako primijeti da je dio teksta ispušten, i ovakve su prepisivačke pogreške moguće u trenutku gubitka koncentracije ili pri sasvim mehaničkom slijeđenju predloška. Svi ostali poznati prijepisi imaju tekst u obliku *et sine te ruimus; semper adesto tuis*, dakle s emendacijom koju se moglo lako pretpostaviti u skladu sa sadržajem cijele pjesme, a osobito posljednjeg distiha, u kojem se zamjenice *tu* ili *tuus* pojavljuju još tri puta. Ovaj nam zajednički previd u hvarskom i zadarskom rukopisu govori da je i njihov predložak bio već autografni *prijepis*, jer izvorni Rozanovićev tekst tu nije mogao imati krivo čitanje. Kada dakle u ovoj raspravi govorimo o *prvom* autografu, mislimo tek na zajedničku maticu koja se mora pretpostaviti kako bi se objasnila predaja, ne želeći tvrditi da je to doslovno prvi Rozanovićev zapis teksta *Obrane*.

povezuje tri spomenuta rukopisa. Na kraju treće kitice pjesme *In magna navali victoria* ispravno čitanje *hemo* iz autografa, sačuvano i u zadarskom prijepisu, zamijenjeno je u ovim rukopisima krivim čitanjem *haesus*. U odlomku gdje se javlja Ilija (Crijević) Bunić *gratuitis* je postalo *gratuita*, *iis* je postalo *his*, *immisit* je postalo *emisit*. Zadarski rukopis i na tim mjestima stoji uz čitanja autografa. Slaganje u ovolikom broju pogrešaka uzetih iz različitih dijelova *Obrane* nedvojbeno pokazuje da su prijepisi koji pogreške dijele potekli iz iste matice, koja se u odnosu na autograf iskvarila prepisivanjem.

Sva tri rukopisa donose k tome na isti način okrnjenu drugu pjesmu, ali se u svemu ostalome dobro slažu s hvarskim autografom i zadarskim prijepisom, odnosno s njihovom pretpostavljenom zajedničkom maticom, jer nemaju razlike koje se ne bi mogle objasniti običnim prepisivačkim previdima i sitnijim promjenama. S tom maticom ih veže i identičan naslov u kojem je Rozanović imenovan kao autor (*Antonii Rosanei Corcyrae Melenae opus*). U odnosu na tu maticu oni ne uvode nove sadržajne dionice, ne ispuštaju veće dijelove teksta niti na bilo koji način – osim lokalno, kroz prepisivanje – ne mijenjaju tekst. Međutim, u njima se ne nalazi posveta da Ponteu niti duži naslov zasvjedočen na naslovnom listu zadarskog rukopisa jer je njihova zajednička matica uz oštećenje na kraju, gdje su bile dvije Rozanovićeve pjesme, vjerojatno pretrpjela oštećenje i na početku.[69]

Rukopis Arhiva HAZU pod signaturom II. a. 40, prepisan je – kako ustanovljujemo – rukom dubrovačkog dominikanca Sara Crijevića, a u Akademiju je prispio kao dio rukopisne zbirke Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Kukuljević je ovaj rukopis spomenuo rano, još sredinom devetnaestog stoljeća, ali na način koji je zbunio kasnije istraživače. Naime, na prvom je mjestu u kodeksu, prije *Obrane Korčule* i raznih bilježaka vezanih za povijest Dubrovnika, prepisana anonimna *Istoria della chiesa di Curzola*, pa je u svojoj knjižici *Conspectus monumentorum historicorum in manuscripto existentium*, objavljenoj 1859. godine, Kukuljević rukopis zaveo ovako (jedinica 36): „Istoria della chiesa di Curzola con la serie

[69] Kako je matica ovih prijepisa imala krnju pjesmu, logično je pretpostaviti njezino materijalno oštećenje na kraju. No kako ovi prijepisi nemaju ni prvi, veći opisni naslov ni posvetu duždu – dok oboje nalazimo u zadarskom rukopisu, koji je blizu prvom autografu – može se pretpostaviti oštećenje matice i s početka. Drugim riječima, posebno su trošni bili prvi i zadnji sveščić pretpostavljene matice, što nije neobično, pa su iz njih ispadali listovi. Jedna je moguća pretpostavka dakle da je iz te trošne matice najprije ispao kraj, s većim dijelom pjesme *In magna navali victoria*, te list (ili dva) s posvetom iz prvog sveščića. Tada bi iz ove matice potekao predak rukopisa iz arhiva obitelji Andrijić, koji nema posvetu, ali ima dužu naslovnicu. Nakon što je ispao i prvi list s početka iste matice, na kojem je bio duži naslov, nastao je odvjetak kojem pripadaju tri rukopisa o kojima je trenutno riječ. Kako međutim nemamo materijalnih tragova oštećenja matice s početka, razlike s početka mogu se tumačiti i kao najobičnije preskakanje nekih dijelova kao nepotrebnih ili nezanimljivih: bilo duže naslovnice i posvete, bilo samo posvete. Tako bi se moglo pretpostaviti da je predak rukopisa iz arhiva obitelji Andrijić izostavio posvetu duždu kao dio programa većih izmjena zasvjedočenih u tom odvjetku predaje, o čemu će biti više riječi ispod.

dei suoi vescovi e la vita in succinto di cadauno. Sequuntur variae notitiae cum adnotationibus et litteris de rebus Ragusanis. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae". No kao autora je, bez objašnjenja, naveo Ignjata Đurđevića. U kasnije objavljenoj *Jugoslavenskoj knjižnici* (1867) isti je kodeks zaveo dvaput, na dva različita načina. Prvi put u odjeljku za crkvenu povijest pod br. 28 („Rosanei Antonii Corcyrensis. Storia della chiesa cattedrale di Curzola. Cum adnotationibus ad Historiam Reip. Ragusanae litterariam spectantibus, cuiusdam anonymi, ni fallor Ignatii Georgii. Cod. Cart. saec. XVI. et XVII. 4"), a drugi put u odjeljku za građansku povijest pod br. 44 („Georgii (Gjorgić) Ignatii. Istoria della Chiesa di Curzola. Cum notis historicis de re litteraria Ragusana. Cod. saec. XVIII. 4"). Pretpostavljamo da je Kukuljević pomislio da je autor Đurđević zato što ga je ruka podsjetila na Đurđevićevu (i Đurđević i Crijević doista pišu sitna i kovrčasta slova, ali ipak različito) te da u jednom slučaju opisuje starost tekstova (iz šesnaestog i sedamnaestog stoljeća), u drugom pak starost ruke koja ih prepisuje (iz osamnaestog stoljeća). Doista, u samom kodeksu nakon *Istoria della chiesa di Curzola* slijedi Rozanovićeva latinska *Obrana Korčule*, a zatim Crijevićeve bilješke vezane za povijest Dubrovnika. Vidi se da je sam Kukuljević dodao na prvom listu, ispred naslova *Istoria della chiesa di Curzola*, Rozanovićevo ime, vjerojatno zaveden time što je *drugo* djelo u istom kodeksu bilo Rozanovićevo.

Ne bi ovo pitanje zavređivalo pažnju da Kukuljevićeva bilješka nije kasnije poslužila domaćoj historiografiji da talijansku *Povijest korčulanske crkve* pripiše Rozanoviću, što su nažalost prihvatile i *Hrvatska enciklopedija* i *Hrvatska književna enciklopedija*.[70] S druge strane, Kukuljevićev spomen Đurđevića ponukao je Milana Rešetara, istaknutog proučavatelja dubrovačke starine, da među rukopisima Arhiva HAZU uzaludno traga za Đurđevićem kao povjesničarem korčulanske crkve kad je za Akademiju priređivao Đurđevićeva sabrana djela.[71] Povjesničar korčulanske crkve bio je, međutim, Filippo Riceputi, učeni talijanski isusovac i začetnik monumentalnog projekta koji je rezultirao publiciranjem višesveščanog djela *Illyricum sacrum*. Iako ništa od onoga što je sam Riceputi napisao nije za njegova života objavljeno, nego je tek njegov pomagač i nasljednik Daniele Farlati počeo objavljivati sakupljenu građu, sačuvani su mnogi tragovi Riceputijeva rada, uključujući nacrte za različite dijelove *Svetog Ilirika*. Dok je djelo na kraju objavljeno na latinskom jeziku, Riceputijevi nacrti mahom su pisani na talijanskom. Svjedok je tog rada i njegova *Istoria della chiesa di Curzola*, a da je riječ o nedovršenom nacrtu svjedoči bilješka na mjestu drugog poglavlja u kojoj se kaže da materijali za to poglavlje još nisu prikupljeni. Nije jasno u kojem je trenutku Riceputijev tekst ušao u rukopisni optjecaj, ali broj preživjelih prijepisa – zasad

[70] ANTOLJAK 1992: 48, pa za njim *Hrvatska enciklopedija*; TOMIČIĆ 2011; PANTAR 2012: 11; BENYOVSKY LATIN 2017: 35, bilj. 104.

[71] REŠETAR 1926: CXXI.

smo ih uspjeli locirati čak šesnaest – govori da je to djelo među proučavateljima Korčule bilo vrlo popularno.[72]

Riceputiju je bila poznata Rozanovićeva *Obrana Korčule*, koju u svojoj *Povijesti korčulanske crkve* opisuje kao „l'istoria prolissa latina", pa je neobično da je njegov nasljednik Farlati imao pred sobom, kao što smo prethodno istaknuli, tek nekoliko rukopisnih fragmenata.[73] To tim više čudi jer su prijepisi Rozanovićeva djela bili u posjedu pojedinaca koji su s Farlatijem bili u kontaktu, primjerice dubrovačkog isusovca Ivana Marije Matijaševića.[74] Matijašević je pak bio u kontaktu s drugima, koji su mu dostavljali podatke o korčulanskim spomenicima. Naime, kada je Matijaševiću u drugoj polovici osamnaestog stoljeća došla u ruke anonimna *Istoria della chiesa di Curzola*, on je pomislio da je riječ o djelu Antuna Paulinija, za kojega je znao da je obrađivao sveukupnu povijest Korčule. Obratio se stoga 1772. godine za mišljenje Frani Volantiću, koji je upit proslijedio Korčulaninu Mihi Španiću. Španić u jednom pismu upućenom Volantiću te u jednom pismu upućenom Matijaševiću pojašnjava da je riječ o Riceputijevu djelu, a usput donosi podatke o Pauliniju i o nekim korčulanskim biskupima.[75] Važna su nam ova pisma jer nam jedno od njih,

[72] Vinko Foretić poznavao je šest rukopisa: Matijaševićev prijepis u Arhivu Male braće u Dubrovniku (rkp. 433), jedan iz obitelji Kosović iz Blata na Korčuli, jedan iz obitelji Boschi, dva Franasovićeva iz Orebića te jedan Radićev iz Bola na Braču, prepisan iz nekog blatskog rukopisa, možda Kosovićeva (FORETIĆ 1940: 11). Tomu treba dodati kao sedmi rukopis Cicogna 3245 u Museo Correr u Veneciji (spominje se u BOJOVIĆ 2000: 11), kao osmi rukopis Arhiva HAZU II. a. 40 (prijepis Sara Crijevića), kao deveti i deseti rukopise R 3052 i R 4021 Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, kao jedanaesti rukopis iz ostavštine korčulanskog povjesničara Petra Dimitrija (spominje ga KALOGJERA 1995: 164, no ne shvaća da je riječ o otprije poznatom djelu), kao dvanaesti rukopis koji je nekad bio u splitskom Gabinetto di lettura, ali nije završio u kasnijoj Gradskoj knjižnici, odnosno današnjoj Sveučilišnoj knjižnici u Splitu (vidi MOROVIĆ 1971: 189–190), kao trinaesti i četrnaesti rukopise iz Riceputijeve ostavštine u Padovi, za koje saznajemo da sadrže „dvije redakcije s ispravcima" (ŠAMŠALOVIĆ 1960: 423), kao petnaesti rukopis iz ostavštine obitelji Andrijić, danas u Državnom arhivu u Dubrovniku, te konačno kao šesnaesti prijepis koji se čuva kao dio arhiva Ostoić u Blatu na Korčuli (Samostan Družbe Kćeri milosrđa reda sv. Franje u Blatu, rkp. P 1323). Bit će prijepisa ovog djela još jer smo ovdje naveli samo ono što smo pobrali usput. Djelo se javlja i pod naslovom *Storia ecclesiastica di Curzola*.

[73] Za citirani Riceputijev opis vidi Matijaševićev prijepis u AMB 433, 350.

[74] Vezu Matijaševića s Farlatijem potvrđuju Matijaševićevi zapisi o dubrovačkim crkvama koji su se sačuvali među Farlatijevim spisima, uz povremene bilješke Farlatijevom rukom; vidi Biblioteca del Seminario Vescovile di Padova, Cod. DCCXV, sv. 6 (svezak je sumarno opisan u ŠAMŠALOVIĆ 1960: 425–428, ali bez spomena Matijaševića).

[75] Matijašević prepisuje Španićevo pismo Volantiću, a zatim i drugo pismo koje je sam dobio od Španića (AMB 433, 371–376). Original Španićeva pisma Matijaševiću sačuvan je, začudo, u San Daniele del Friuli, Civica Biblioteca Guarneriana, Cod. 272, sv. 2, 27–30, među građom za *Illyricum sacrum*. Veza između Matijaševića i Španića potvrđuje se i latinskom pjesmom koju Španić iste 1772. godine posvećuje Matijaševiću; vidi KASTROPIL 1965: 120. Ovako Španić zaključuje svoj odgovor o Riceputiju: „Non dee dunque dirsi Opera del Paulini la storia o sia Collettanea capitata in mano di sua Riverenza il nostro stimatissimo P. Giammaria Mattei. Bensì

sačuvano i u autografu, omogućuje da upoznamo Španićevu ruku, a zatim da Španića prepoznamo kao vlasnika rukopisa R 4021 Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, koji kao i Matijaševićev prijepis te prijepis Sara Crijevića sadrži i Riceputijevu *Povijest* i Rozanovićevu *Obranu*.[76] U tom je rukopisu Španić zabilježio u vezi s *Istoria della chiesa di Curzola* da djelo potječe iz Riceputijeva kolektaneja, a da je prijepis jako pokvaren. Nema sumnje da je kodeks u Španićevu vlasništvu bio u sadašnjem obliku, dakle zajedno s prijepisom Rozanovićeve *Obrane*.[77]

Opisana skupina prijepisa Rozanovićeve *Obrane* koju možemo nazvati CMŠ (Crijević, Matijašević, Španić) povezana je i s rukopisom III. d. 51 Arhiva HAZU u Zagrebu, za koji je zabilježeno da je posuđen 1942. godine i nikad nije vraćen u Akademijinu zbirku. Uspjeli smo ustanoviti da je rukopis posudio jedan akademik, da je on s drugim njegovim stvarima poslije njegove smrti prodan jednom antikvarijatu u Zagrebu, da je zatim devedesetih godina kupljen od privatne osobe u Dubrovniku, zajedno s naljepnicom koja jasno daje do znanja da je riječ o rukopisu iz Arhiva HAZU u Zagrebu. Godine 2018, zahvaljujući intervenciji jednog od autora ovog rada, rukopis je ipak vraćen u ustanovu kojoj je pripadao pa je danas dostupan za proučavanje. To je važno jer je riječ o rukopisu koji predstavlja ponešto različit odvjetak u predaji Rozanovićeva teksta. Dok ga neke pogreške nedvojbeno vežu sa skupinom CMŠ,[78] pa moramo pretpostaviti da je potekao iz

---

questa dirsi dee (qual essa l'è in verità) Opera del nostro cotanto benemerito P. Filippo Riceputi, il quale durò fatica immensa nell'ammasso sterminato, e stupendo di tanti e tali materiali, che egli ebbe à racorre da mezzo mondo per la gran Fabbrica del suo *Illirico Sacro*" (Matijaševićev prijepis, AMB 433, 372).

[76] Pritom se za Matijaševićev prijepis može ustanoviti da je potekao izravno iz Crijevićeva jer uvodi varijante baš na mjestima gdje je Crijević teže čitljiv, a posebno je znakovito da Crijevićevu kraticu za *etiam*, koja je vrlo neodređena, najsličnija slovu *m* s izvučenom linijom na kraju, ne razumije, pa prema kontekstu dodaje riječ koja bi odgovarala ili kraticu preskače. Stoga zaključujemo da je upravo Crijevićev kodeks, u kojem se uz prijepis Riceputijeva djela ne donosi ime autora, dospio Matijaševiću u ruke, skupa s Crijevićevim prijepisom Rozanovićeve *Obrane* i njegovom građom za *Dubrovačku biblioteku*. Zbog toga Španić kad piše Matijaševiću taj rukopis naziva kolektanejem. Imamo svjedoke drugdje da je Matijašević dolazio u doticaj s Crijevićevim rukopisima (primjerice rkp. NSK R 3666).

[77] Španićeva bilješka glasi: „Collettanea del benemeritissimo P. Filippo Riceputi della Comp.a di Gesù. Mal trascritta e scorrettissima"; naslovni list rukopisa NSK R 4021. Primjećujemo usput da su u Španićevim rukama bili i autografi Antuna Paulinija (NSK R 5534), u kojima je ostavio poneku bilješku na margini (primjerice list 74r ili list 138r), a iz tih bilježaka je jasno da je Pauliniju posuđivao rukopise koji su mu trebali. U Španićevim je rukama također bio jedan prijepis Salečićeva talijanskog prijevoda Rozanovićeve *Obrane* (Arhiv HAZU I. d. 146) jer je pri vrhu prvog lista ostavio nekoliko bilježaka svojom rukom. Kako prijepis nije imao ime prevoditelja, Španić je prvo ispod naslova dopisao „scritta in latino, e tradotta nell'idioma Italiano da N. N." Kasnije mu je u ruke došao prijepis koji je načinio Simon Giusto Tullich, pa iz tog prijepisa Španić donosi puni naslov prijevoda, uključujući Salečićevo ime i datum prijevoda (20. studenog 1743).

[78] Primjećujemo i u rukopisu Arhiva HAZU III. d. 51 iste pogreške koje smo naveli kao zajedničke rukopisima CMŠ, s time što za stihove o glavnom gradskom trgu (varijanta *circulus in medio*)

iste matice kao i oni, on se od te matice više odmaknuo. Česta ispuštanja dijelova teksta stvaraju dojam da je tekst kraćen namjerno.[79] No drugdje su zasvjedočena dodavanja. Ovo je naime jedini rukopis koji unutar ekskursa o Korčuli ima pjesmu o Korčuli za dva dvostiha kraću u odnosu na ostale rukopise te u nastavku odulji paragraf u kojem se ime *Korkyra Melaena* objašnjava prema jednom mjestu kod Apolonija Rođanina, a uz Korčulu vezuje još nekoliko predaja i antičkih autora.[80] Važan je ovaj rukopis i zato što je na njegovu prvom listu bilješku ostavio Antun Paulini, kako sudimo prema sličnosti pisma s njegovim nedvojbenim autografima. Paulini je pored prijašnja dva naslova, oba precrtana i danas nečitljiva, upisao novi: „Commentarium Antonii Rosanei de Defensione Corzolensium a Classe Turcica anno 1571".[81] Iako nam zasad nije poznata ruka koja je prepisala ovaj rukopis, prepoznajemo istu ruku u kodeksu R 3052 Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, koji sadržava Riceputijevu *Istoria della chiesa di Curzola* i koji je također bio u Paulinijevim rukama.[82] Budući da je Paulini umro 1757. godine, rukopis III. d. 51 morao je biti prepisan prije tog datuma, a budući da je isti prepisivač prepisivao i Riceputija, možemo biti sigurni da je djelovao u prvoj polovici osamnaestog stoljeća. Zbog veze s Paulinijem dodijelit ćemo ovom rukopisu siglu P. Kako rukopis P dijeli pogreške sa skupinom CMŠ, a oni se pak na navedenom mjestu slažu s autografom (i, dakako, zadarskim prijepisom) tako

---

nema usporedbe jer ih rukopis III. d. 51 izostavlja. Varijanta *hemo/haesus* mora se promatrati odvojeno jer pripada dijelu teksta koji je u III. d. 51 dopisala druga ruka iz drugog predloška, o čemu više ispod.

79 U tom je smislu najveći zahvat proveden u popisu sudionika bitke, gdje su uz njihova imena u ostalim rukopisima navedena i njihova zanimanja (na primjer, *Petrus Cupusina agricola, Lucas Smerchigna carpentarius*), dok rukopis III. d. 51 donosi imena bez zanimanja. Ne sadržava ni usporedbu Korčule s Trojom, ni stihove u kojima se opisuje središnji trg u Korčuli, ni anegdotu o nekom plašljivcu koji se u iščekivanju bitke prvo onesvijestio, a kada se posve približila, pobjegao kako su ga noge nosile petnaest milja daleko od grada.

80 U rukopisu III. d. 51 citira se u latinskom prijevodu dio iz epa *Argonauti* Apolonija Rođanina, odnosno njegova priča o Azopovoj kćeri Korkiri, nimfi koju je Posejdon zaveo i odveo na more i koju su moreplovci zbog tamnih šuma nazvali Crnom. Zatim se u nastavku paragrafa donose dvije teorije koje nisu općeprihvaćene: jedna je da se na otoku zaustavio trojanski junak Menestej koji da je bio Tezejev sin, a druga da je Korčula domovina pasa maltezera (*catuli Melitei*). Govoreći o antičkim autorima prema kojima je Korčula naseobina Kniđana, autor ovog odlomka uz Plinija Starijeg navodi i Strabona i Pseudo-Skimna, što je točan podatak, dok drugi rukopisi *Obrane* spominju samo Plinija.

81 Od precrtanih naslova možemo razaznati samo početke. Od prvog naslova *Antonii Rosanei*, od drugoga *Antonii*. Ne znamo reći je li te precrtane naslove pisala ista ruka koja prepisuje tekst. Za Paulinijev naslov mislimo da dolazi od njega samoga, a ne iz drugog rukopisa.

82 Možda je posrijedi ruka notara koji se potpisivao kao Pietro Cigni di Venezia, a koji drugdje za Paulinija ovjerava jednu ispravu (vidi rukopis NSK R 5534, list 268v); uzorak je premalen da bismo mogli išta sa sigurnošću tvrditi. Paulini u NSK R 3052 dopunjava nepotpun ili krnj prijepis, dok treća ruka koja se javlja u rukopisu pripada Mateju Kaporu, koji će u glavnu raspravu ući kasnije. Kapor između ostaloga dodaje naslovni list.

da niti ispuštaju stihove niti imaju dio iz Apolonija Rođanina, možemo zaključiti da dodatak nije potekao iz neke druge autorske verzije Rozanovićeva djela, nego da je on umetnut u tekst tijekom kasnije rukopisne predaje od nekoga tko je želio Rozanovićevu raspravu o Korčuli dopuniti.

Ruka koja prepisuje rukopis P zaustavlja se na mjestu u *Obrani* gdje se pravo pripovijedanje završava aludiranjem na Lepantsku bitku, a ne prepisuje zaključni dio u kojem Rozanović uzrok pobjede pripisuje božanskoj intervenciji i obraća se molitvom Blaženoj Djevici Mariji. Reklo bi se da taj dio P nije zanimao prije nego da mu je nešto nedostajalo u predlošku, jer tekst *Obrane* sadržajno se dobro zaokružuje i bez isključenih odlomaka. Druga je ruka kasnije u kodeks dopisala završni dio *Obrane* i dvije pjesme, ali iz predloška koji se više ne slaže sa skupinom CMŠ, nego s rukopisom iz arhiva obitelji Andrijić. Budući da je taj rukopis za predložak imao danas nedostupni rukopis iz arhiva obitelji Kapor, nazvat ćemo ga An/K.[83]

Rukopis An/K donosi najviše promjena u odnosu na Rozanovićev autograf. Dodavani su, ispuštani i mijenjani čitavi odlomci u tekstu, a mijenjane su i pojedine riječi. Jedan od tih dodataka govori o tome da su korčulanske zidine obnovljene 1594. godine, što je više od deset godina nakon Rozanovićeve smrti i sigurno pokazuje da nije riječ o nekoj drugačijoj autorskoj verziji djela. Da je tekst i u drugim dijelovima prerađivala druga, a ne Rozanovićeva, ruka može se opet dokazati pogreškama koje ovaj rukopis dijeli i s CMŠ i s P u odnosu na autograf.[84] Budući da s njima dijeli pogreške koje upućuju na zajedničku maticu,

[83] Rukopis P dospio je dakle u ruke nekome tko je poznavao i druge prijepise te je shvatio da Rozanovićeva *Obrana* nije prepisana do kraja, a da također nisu uključene dvije pjesme. On prijepis P najprije dopunjava iz predloška koji se zajedničkim varijantama i dodacima nesumnjivo i isključivo veže za odvjetak An/K (*hanc urbeculam* za *eam urbeculam*, *Dei munus fuit* za *Dei munus est* te čitava jedna nova rečenica o ženama, koja počinje *Quis faeminis cor…*), ali kako je u tom odvjetku druga pjesma, kao uostalom i u odvjetku CMŠ, krnja, ovaj je vlasnik iz An/K prepisao samo završetak proznog dijela i prvu pjesmu ne želeći u svoj rukopis pripuštati nikakve krnjatke. Onda je na sredini stranice nacrtao znak koji označava kraj prijepisa (sličan znak nalazi se, uz riječ *finis*, u rukopisu An/K, ali tek nakon krnje pjesme), da bi tek kasnije iz nekog drugog rukopisa prepisao drugu pjesmu, u potpunom obliku. Izvor za drugu pjesmu morao je međutim biti rukopis koji stoji bliže autografu. U ovom nas tumačenju dodatno podupire činjenica da pjesma *In Turcas oratio* slijedi nakon proznog teksta bez imalo razmaka, dok je pjesma *In magna navali victoria* od prethodne pjesme odvojena velikim nacrtanim znakom i još praznom polovicom stranice.

[84] Uz pjesmu *In magna navali victoria* koja je i u ovom rukopisu sačuvana u krnjem obliku te uz ime dubrovačkog poslanika u obliku *Helius Cervinus Bona* tu su, između zabilježenih varijanata, sljedeće: *fierent* umjesto *quoque fierent*, *gratuita* umjesto *gratuitis*, *his* umjesto *iis*, *emisit* umjesto *immisit*, *circulus* umjesto *viculus*, pojašnjenje *obstructum et nuper a fugacibus reseratum* te ispadanje ribara i njegova sina između dvojice bačvara. Posebno je zanimljiva pogreška *idem Sanctissimae Trinitatis*, koja je u An/K zamijećena i ispravljena u *Sanctissimae Trinitatis ecclesiam*. Dakle primijećeno je da čitanje *idem* nema smisla, iz konteksta se dalo zaključiti da se ide u crkvu, što se u novom čitanju popravilo uvođenjem običnije riječi *ecclesia* jer se izvornom čitanju *aedem* (u *hram*) bilo teže dovinuti. Za nas je, dakako, ovdje jedino važno da je novo čitanje proizišlo iz zajedničke pogreške *idem*.

a ni CMŠ ni P nemaju dodatke koje nalazimo u An/K, moramo zaključiti da nas ti dodaci ne vode natrag nekoj drugačijoj verziji Rozanovićeva djela, nego da su nastali tijekom kasnijeg rukopisnog kolanja *Obrane*. U protivnom bismo morali zamisliti da su sve te dodatke imali i CMŠ i P, pa da su ih samostalno i na identičan način ispuštali, a to je dakako nemoguće. Iz zajedničke matice je odvjetak predaje zasvjedočen u An/K potekao, međutim, kad je ta matica još uvijek imala naslovni list s dužim, opisnim naslovom kakav nalazimo još samo u zadarskom prijepisu, koji je, pokazali smo, bio vrlo blizu autografu.[85]

Među izmjenama u rukopisu An/K najprimjetnije su interpolacije čitavih odlomaka. Jedna skupina naknadnih dodataka odnosi se na lokalnu tematiku i koncentrirana je unutar ekskursa u kojem Rozanović ukratko prikazuje povijest Korčule. U tom dijelu teksta, uz autentični podatak iz matice o antičkom osnutku naselja, u dodatku se kao svjedočanstvo citiraju latinski stihovi o Antenoru uklesani iznad Zapadnih gradskih vrata. Tu je donesen i već spomenuti paragraf o utvrđivanju zidina za vrijeme kneza Antonija Leonea 1594, što je također potkrijepljeno latinskim stihovima.[86] Nešto dalje, kod opisa Blatskog polja uvodi se digresija o starom običaju o podjeli zemlje prema ugarskom zakonu, dok se u opisu gradskog trga u Korčuli latinski distih iz matice proširuje još jednim dodanim distihom. Sve to upućuje na zaključak da je prerađivač bio Korčulanin. Drugu skupinu čine naknadni dodaci vezani uz sam tijek bitke i njezine učinke, a nerijetko se u njima pojašnjavaju određene situacije ili dočarava stanje branitelja grada. Na primjer, kada Vice krene na bjegunce bacati kamenje, prerađivač dodaje da je od toga odustao i smislio varku *jer* gađanje kamenjem *nije ništa koristilo* (*cum nihil proficeret*). Stanje u kojem su se nalazili građani prije ili za vrijeme napada dodatno je opisano na više mjesta.[87] Trenutak kada se bitka okrenula u korist Korčulana dolaskom povoljnog sjevernog vjetra u oduljem dodanom odlomku tumači se kao intervencija nebeske pomoći, odnosno Blažene Djevice Marije, prema kojoj su Korčulani gajili posebnu pobožnost. Prerađivaču je također bilo važno nove

[85] I neke izvanjske značajke upućuju na kolanje An/K u vezi s već prikazanim rukopisima skupine CMŠ. Tako kodeks iz ostavštine obitelji Andrijić, danas u Državnom arhivu u Dubrovniku, koji sadrži Riceputijevu *Povijest korčulanske crkve* sadrži i skupinu školskih pjesama korčulanske mladeži iz 1716. godine; istu skupinu pjesama nalazimo u Š (NSK R 4021). U istom se prijepisu Riceputija iz ostavštine Andrijić nailazi ponegdje na ruku Mateja Kapora, a vidjeli smo da je prijepis Riceputija u NSK R 3052, povezan s rukopisom P, također bio u Kaporovim rukama.

[86] Ta su dva dodatka u rukopisu An i grafički odijeljena od okolnoga teksta, prvi valovitom okomitom linijom uz lijevu marginu, drugi nešto većim razmakom između paragrafa, pri čemu su dodani stihovi ponovno označeni valovitom linijom na marginama. Bilo bi zanimljivo vidjeti kako to mjesto izgleda u K, pretpostavljenom predlošku rukopisa An.

[87] Na primjer: *tanta erat animorum consternatio*; *in confusione illa*; *mutata videbatur in urbe omnium facies, redierant animi, vilissimoque timori in hostis adventu concepto successerat mens impavida et fortis spiritus*; *nescio quo spiritu, revocati timore, et desperare nesciebamus vel in ipsa desperandi neccessitate*.

dijelove pripovijesti retorički istaknuti pa se upravo u dodanim dijelovima nalaze neka od stilski snažnijih mjesta u novooblikovanom tekstu.[88] Riječ je o nekome tko je dobro poznavao latinski jezik, tko se zanimao za povijest i običaje Korčule i tko je s Rozanovićem dijelio gledanje na događaj u svjetlu korčulanskih vjerskih tradicija. Idealan kandidat za takvu vrstu prerade bio bi Jakov Salečić, učeni korčulanski doktor bogoslovlja, kanonik, prevoditelj Rozanovićeva djela na talijanski jezik te, konačno, i sam svjedok kasnijih turskih nasrtaja na otok kojima je bio blisko pogođen.[89] Činjenica da je nedostupni rukopis Kapor, kako mislimo, pisan Salečićevom rukom navedenoj bi pretpostavci davala dodatnu potporu. S takvom pretpostavkom u sukob dolazi godina 1613. koja se veže uz rukopis iz arhiva obitelji Kapor, ali bez pristupa rukopisu ne možemo ocijeniti relevantnost te godine jer ne znamo gdje je i kako u rukopisu zabilježena. Dakako, ne isključujemo mogućnost da su neki od dodataka u ovoj preradi posljedica naslojavanja kroz nekoliko međuprijepisa, odnosno da nije za sve njih odgovorna samo jedna osoba. Koncentracija izmjena u određenim dijelovima *Obrane* upućuje ipak na objedinjenu preradu.[90]

Zanimljivost je moderne recepcije Rozanovićeva djela da je ono – posredovano prvenstveno rukopisom An/K – upravo u svom znatno prerađenom obliku bilo poznato hrvatskoj čitateljskoj publici, od Franasovićeva prijevoda iz 1871. do Matijacine prerade tog prijevoda iz 1971. godine.[91] Nasuprot tome, talijanski *prijevod* Jakova Salečića iz prve polovice osamnaestog stoljeća, objavljen u drugoj polovici devetnaestog, ostao je zahvaljujući prevoditeljevu predlošku znatno bliži Rozanovićevu originalu. Salečićev je predložak u skladu sa skupinom CMŠ, što

[88] Na primjer: *Alter alterum ad pugnam strenue gerendam excitabant; omnes in factione, sive pugnabant, sive pugnantibus ministrabant*; *Undique ruinae, undique pericula, nullam opem nisi a caelo sperantibus ... Ecce repente (evidens miraculum) exoritur borealis aura, ita vehemens qualis vix hiemali, rigidiori tempore, bacchari solet, classemque hostilem sub urbis moenia vi cepit impellere ... O subsidium opportunum! Liceat hic mihi dicere quod non tam bene ad suam rem discit* [sic] *Poetae, quam modo ad nostram ego dicere possum de nostra hac urbe: Felix cui militat Aether*.

[89] Godine 1715. Turci su pljačkajući po Dalmaciji upali u Blato i Smokvicu i zarobili župnika i 23 osobe, među njima Salečićevu sestru i njezinih šestero djece. Salečić je dvije godine kasnije proveo nekoliko mjeseci u Albaniji u bezuspješnom pokušaju da ih izbavi iz ropstva, o čemu s puno tuge piše viškom povjesničaru i starinaru Antunu Matijaševiću Karamaneu; MATIJACA 1994: 138.

[90] Kasnijim datumom prerade – dakle osamnaestim umjesto sedamnaestim stoljećem – objasnilo bi se zašto je ta grana predaje puno siromašnija nego grana u kojoj ne nalazimo veće izmjene i dodatke.

[91] Franasović načelno uključuje odlomke koje nalazimo u An/K, ali ispušta odlomak u kojem se spominje godina 1594. jer je vjerojatno zaključio da tu mora biti posrijedi kasnija interpolacija. Kontrolirajući Franasovićev prijevod prema An/K, Matijaca i taj odlomak vraća u tekst te donosi njegov prijevod na hrvatski. No u svom hrvatskom izdanju *Obrane* Matijaca odlučuje ispustiti ponešto što mu se činilo suvišnim, kao što je Rozanovićevo ocrtavanje šireg međunarodnog konteksta, na što upućuje u bilješci. Neke navike na Korčuli očito teško odumiru.

bismo i očekivali jer je ta skupina rukopisa povezana s kolanjem Riceputijeve *Povijesti korčulanske crkve*, a s Riceputijem je Salečić bio u kontaktu.[92] Što se pak tiče znanstvene recepcije, rekonstrukcija rukopisne predaje *Obrane* kao i rekonstrukcija Rozanovićeve biografije omogućili su nam da vidimo ne koliko se toga od sredine devetnaestog stoljeća o Rozanoviću naučilo, nego koliko se toga zaboravilo. Naši arhivi jasno pokazuju da se o Rozanoviću još u osamnaestom stoljeću jako puno znalo, jer su prepisivani dokumenti skupljeni na raznim stranama vezani za događaje iz 1571, jer su u tom procesu prikupljeni i neki Rozanovićevi autografi i jer je njegova *Obrana* bila poznata i prepisivana.[93] Ti nam prijepisi pak pokazuju da im je prethodila razvedena rukopisna recepcija Rozanovićeva djela koja je rezultirala različitim čitanjima u tekstu i različitim odvjetcima u njegovoj predaji, pa čak i djelomično prerađenim verzijama. Rozanovićev neobični naslov *Corcyrae Melenae opus*, u kojem se genitivna konstrukcija može shvatiti i kao *djelo o Korčuli* i kao *djelo* ili *podvig Korčule*, zgodno opisuje i sudbinu *Obrane* u rukopisima, gdje su pojedinci Rozanovićevo djelo doživljavali kao zajednički podvig kojemu bi i oni nešto mogli doprinijeti.

Zaključit ćemo ovaj dio rasprave opisom jednog takvog zajedničkog podviga zasvjedočenog u rukopisu koji je također ostao nepoznat iako potječe iz arhiva istaknute korčulanske obitelji Arneri. No dok se većina rukopisnog materijala iz ovog obiteljskog arhiva sačuvala na jednom mjestu i danas je dostupna za proučavanje, prijepis Rozanovićeve *Obrane* očito je iz arhiva Arneri u nekom trenutku odlutao. Nama je bilo vrlo neobično što tijekom istraživanja u arhivu obitelji Arneri nismo našli prijepis Rozanovićeva djela, posebno zato što taj arhiv sadrži prijepise mnogih naših starih književnih djela, ali nismo se tom neobičnošću posebno bavili jer smo navikli da u arhivima ne nalazimo uvijek ono što bismo očekivali.[94] Pokušavajući, međutim, na razne načine ustanoviti gdje se danas nalazi misteriozni rukopis iz zbirke obitelji Kapor – koji je, vidjeli smo, u napisima o

[92] Bilo bi vrijedno istražiti tko stoji iza neobjavljenog hrvatskog prijevoda iz druge polovice devetnaestog stoljeća sačuvanog u jednoj kuverti koja se čuva kao rukopis Arhiva HAZU I. d. 146. U toj su kuverti dva odvojena i neuvezana rukopisa. Prvi je Salečićev talijanski prijevod Rozanovićeve *Obrane Korčule* (već spomenut u bilješci 13 iznad), drugi je anonimni hrvatski prijevod, za koji se kaže da je napravljen iz latinskog. Našem je prevoditelju nakon što je napravio prijevod u ruke očito došao rukopis tipa An/K, u kojem je primijetio razne dodatke, koje je onda izlučio i preveo na ceduljicama pa ceduljice ulijepio na mjesta gdje bi odlomke trebalo dodati u tekst koji je prethodno preveden prema rukopisu tipa CMŠ odnosno, sudeći prema verziji dužeg naslova, prema njihovoj matici prije nego što je ona izgubila prvu naslovnicu.

[93] I ono što je kao novo ponudilo devetnaesto stoljeće često je tek preuzeto iz osamnaestoga, ali bez priznanja. Niz referenci koje je kao učene izvore u svojoj kratkoj biografiji Rozanovića donio Giuseppe Ferrari-Cuppilli, odnosno njegov izdavač, izravno je preuzet iz rukopisne građe Antuna Paulinija i kasnije od drugih marno bilježen kao Cuppillijev prinos (FERRARI-CUPPILLI 1874: 28–29).

[94] Sumarni inventar Obiteljskog fonda Arneri (1327 – 1899), izrađen 2009. godine, dostupan je na poveznici *ARHiNET*.

Rozanoviću najviše spominjan iako je najmanje konzultiran – došli smo na koncu do rukopisa Arneri, za koji nam je rečeno da bi mogao biti traženi rukopis Kapor. Lako smo ustanovili da ne može biti riječi o rukopisu koji tražimo; no iako nismo našli rukopis Kapor, našli smo u rukopisu Arneri jednog Kapora.[95]

Spomenuti rukopis Rozanovićeve *Obrane* danas se čuva u Gradskom muzeju Korčula i prepisan je, kako ustanovljujemo, rukom Jakova Arnerija (1706 – 1754).[96] Rukopis Arneri – dat ćemo mu siglu Ar – pripada skupini CMŠ: s njom se slaže u sadržaju, dijeli njezine pogreške, ima krnju drugu pjesmu, nema dužeg naslova ni posvete. Ne čudi stoga da uz prijepis *Obrane* u ovom kodeksu nalazimo i prijepis Riceputijeve *Istoria della chiesa di Curzola*, također iz Arnerijeva pera, jer smo pokazali da je skupina CMŠ – kao i izmijenjeni svjedoci An/K i P, koji s tom skupinom dijele pramaticu – obično kolala u vezi s Riceputijevim djelom. U kodeks Arneri uvezan je još popis korčulanskih biskupa te njihovi grbovi, ali i jedno i drugo zabilježeno je od nama nepoznate ruke s konca osamnaestog stoljeća. Tako oblikovan kodeks posudio je dvadesetih godina devetnaestog stoljeća od Jeronima Arnerija (1786 – 1857), njegova tadašnjeg vlasnika, istaknuti korčulanski starinar Matej Kapor (1789 – 1842), ali prije nego što je 1827. godine rukopis vratio njegovu vlasniku on je – valjda kao zahvalu, valjda dijelom i da se iskaže – u kodeks ulijepio nekoliko listova i na njih dodao nove stvari. Pred Rozanovićevu *Obranu* dodao je svoj prijepis posvete duždu da Ponteu iz izvora koji ne navodi; dopunio je okrnjenu pjesmu *In magna navali victoria* i dodao još nekoliko Rozanovićevih latinskih pjesama, opet bez navođenja izvora; popisu korčulanskih biskupa dodao je potpuniji popis preuzet od Farlatija; konačno, popisao je sadržaj kodeksa i dodao nekoliko odužih bilježaka. Prva od njih nalazi se na početku kodeksa, ispred Rozanovićeve *Obrane*, i glasi:

> 1827
> Matteo Capor di Curzola à rapito all'obblio ed alle tarle la dedica di quest'opuscolo e per essere rarissima di spontanea volontà la à premessa al giadetto, che appartiene al Sig*no*r Girolamo Arneri. Quasi lo stesso può dire di qualche composizione poetica del Rosaneo che sta in fine, eccetuando sempre quella che è intitolata *In Turcas Oratio*, e l'altra *In Magna Navali Victoria* ritrovandosi stampata quest'ultima nel libro intitolato *In Fedus et Victoriam contra Turcas iuxta sinum Corinthiacum Non. Octob.*

[95] Zahvaljujemo Jošku Belamariću, koji nas je upozorio na postojanje ovog prijepisa, zatim Mariji Hajdić, koja je s nama podijelila podatke o njegovoj nabavi, Damiru Tuliću, koji je rukopis za nas spremno fotografirao, te Sani Sardelić, koja nam je u kasnijoj fazi obrade poslala dodatne fotografije.

[96] Istom rukom kao Rozanovićeva *Obrana* ispisana je bilježnica naslova *Elementi della rettorica et altri trattati appartenenti alla umanita di me chierico Giacomo Arneri* (DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 254, br. 194) te prijepis talijanskih i hrvatskih pjesama Ivana Bolice Kokoljića (DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 255, br. 201).

> *1571 partam, Poemata varia Petri Gherardi Burgensis studio, et diligentia conquisita ac disposita, Venetiis 1572. Ex Typographia Guerra in 12º*, e ciò alla pag. 416.

Ne znamo s kakvim je izrazom lica Jeronim Arneri primio ponovno u svoj posjed ovako obogaćen kodeks, ali iz bilješke koju je kao odgovor upisao ispod bilješke Mateja Kapora može se iščitati da nije smatrao kako je Kaporov starinarski autoritet neprikosnoven:

> L' Arneri però è di avviso contrario, ed osserva
> a) Il Gerardi, come stà scritto in fronte del suo libro, si prese la cura, e diligenza di incoglier e disponere le composizioni date alle stampe con detto Libro – „conquisita et disposita cura et diligentia"
> b) Se il Gerardi fù quello che dispose, e racolse, e dispose le composizioni, non per questo lo si deve ritenere auttore delle medesime, ma invece far sicuri che auttore delle stessene sia il nostro Rosaneo, e tanto più quanto che apena da lui composte, le faceva comuni ai suoi contemporanei, e patriotti del che si à la certezza anche nelle antiche copie attrovantisi oggidì pure presso più famiglie in loro, con annotazione del tempo in cui subito dietro li fatti avvenuti, si riscontrano in MS. pubblicate.
> c) La cosa poi a mio intendimento riceve maggior certezza quando si consideri che il Rosaneo era distinto Poeta Lattino, e detto soggetto per più sue produzioni notorie.

Da su nam ova dvojica učenih Korčulana nešto više rekla o izvorima svog starinarskog znanja, bili bismo sada i sami puno pametniji. Ovako nam je ostalo, kao i dosad, dovijati se i raspetljavati. Dijelom je svakako posrijedi nesporazum. Kapor najprije spominje posvetu duždu koju je dodao u svezak, ističući da je izrazito rijetka. Rukopisna predaja koju smo prikazali potvrđuje točnost takve ocjene. On zatim kaže da se „gotovo isto" (*quasi lo stesso*) može reći za nekoliko Rozanovićevih pjesama koje je također dodao u Arnerijev kodeks, „izuzimajući uvijek" (*eccetuando sempre*) dvije pjesme: *In Turcas oratio* i *In magna navali victoria*. Za potonju pjesmu Kapor još navodi da je 1572. godine tiskana. I tu nam prikazana rukopisna predaja potvrđuje ispravnost Kaporove primjedbe, jer se za dvije spomenute pjesme ne može reći da su vrlo rijetke upravo zato jer se redovito pojavljuju uz prijepise *Obrane*. Očito nedovoljno upućen u rukopisnu predaju Rozanovićevih djela, Arneri je Kaporovu bilješku shvatio sasvim krivo. On je uzeo da izrazom *eccetuando sempre* Kapor želi reći kako se dvije pjesme trebaju izostaviti iz Rozanovićeva opusa, a nije shvatio da Kapor tu govori samo o tome da ih se treba izostaviti iz kategorije *rijetko zabilježenih* Rozanovićevih pjesama. Opremljen krivim tumačenjem, Arneri u svojoj bilješci brani autorstvo dviju Rozanovićevih pjesama – koje nikad nije dovedeno u pitanje – i usput donosi podatak na koji se drugdje ne nailazi. Podatak je posredovan talijanskim jezikom

u kojem se malo zapinje, ali čini se da Arneri kaže da se u njegovo vrijeme – dakle još 1827. godine – u više obitelji u Korčuli nalaze stari prijepisi Rozanovićevih pjesama u kojima se iz bilježaka može iščitati da su te pjesme „objavljene u rukopisu" (*in MS. pubblicate*) odmah nakon događaja iz 1571. godine te da ih je sam Rozanović učinio dostupnima (*le faceva comuni ai suoi contemporanei*). Čini se da Arneri misli na dvije pjesme, *In Turcas oratio* i *In magna navali victoria*, iako je 1572. u tiskanoj zbirci oko koje se događa prijepor tiskana samo potonja. Uglavnom, Arneri očito želi istaknuti da stari prijepisi ovih dviju pjesama, s nedovoljno opisanim bilješkama koje su se u njima nalazile, dokazuju kako su one nastale prije 1572, da im je kao autor naznačen Antun Rozanović i da im stoga autor nije mogao biti sastavljač objavljene antologije – što, dakako, nitko nikad nije ni tvrdio.

Kakvi su to stari prijepisi pjesama koje Arneri spominje i koje je navodno sam Rozanović pustio u rukopisni optjecaj ostaje otvoreno pitanje, prepušteno budućim istraživanjima. Kako se u arhivu Arneri sačuvala znatna količina pisanog materijala vezana za događaje iz 1571. te vrijedna građa o povijesti obitelji Rozanović, Arnerijevu nepotkrijepljenu tvrdnju treba shvatiti ozbiljno, unatoč činjenici da je sasvim krivo protumačio Kaporovu bilješku. Treba ozbiljno shvatiti i tvrdnje Mateja Kapora, čija rukopisna ostavština pokazuje da je korčulansku povijest poznavao do u tančine i da je u svojim istraživanjima zahvaćao široko, prevrćući sve što mu je moglo doći pod ruku. Iz arhiva obitelji Kapor sigurno su već od druge polovice devetnaestog stoljeća spisi putovali na razne strane, ali što god da je ostalo u vlasništvu današnjih nasljednika bilo bi za znanstvenu zajednicu od velikog interesa; nadati je se da će Korčulani i tu ostavštinu u skoroj budućnosti učiniti dostupnom.[97] Kad se to dogodi, možda ćemo steći sigurnija znanja o Kaporovim rukopisnim predlošcima. U međuvremenu smo prisiljeni ograničiti se na analizu teksta koji Kapor dodaje u Arnerijev kodeks.[98]

Kaporova bilješka na jednu stranu stavlja posvetu, na drugu pjesme. No iz pjesama izuzima dvije pjesme koje se inače javljaju u rukopisnoj predaji pridružene tekstu *Obrane*: *In Turcas oratio* i *In magna navali victoria*. Naša je pretpostavka

[97] Neke starinarske bilješke Mateja Kapora završile su, nažalost bez ikakva reda ili upozorenja, u ostavštini Vida Vuletića-Vukasovića, danas u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, u kutijama 76–78 kojima je pri sumarnoj obradi dano ime „Miscellanea Korčula". Bilješke svjedoče o širini njegovih interesa i pokazuju njegovu istraživačku temeljitost. Barem jedna ceduljica pisana Kaporovom rukom – izrazito važna za naša znanja o Tintorettovoj slici u korčulanskoj katedrali – završila je u ostavštini Iva Matijace, danas u Župnom arhivu u Korčuli; za sliku te ceduljice vidi FAZINIĆ 2005: 5, gdje nije prepoznata Kaporova ruka.

[98] Budući da nam je rukopis K, za koji bismo očekivali da je Mateju Kaporu bio dostupan i iz kojega je prepisan rukopis An, poznat samo u kratkom izvatku koji donosi Šanjek, ne znamo što je on točno obuhvaćao. No kako je u An druga pjesma okrnjena, K ne može biti Kaporov izvor za nadopunu te pjesme u rukopisu Ar. Moramo dakle pretpostaviti da je Kapor došao do još nekog rukopisa *Obrane*, što ćemo analizom koja slijedi nastojati i pokazati.

da on posvetu i dio koji dopunjuje okrnjenu drugu pjesmu dodaje u Arnerijev kodeks iz jednog izvora, a preostale pjesme iz drugog. U toj pretpostavci utvrđuje nas činjenica da Kapor nakon što dopuni pjesmu *In magna navali victoria* pod tom pjesmom podvlači punu crtu preko cijele stranice. Zatim upisuje pet pjesama, koje međusobno odvaja valovitom linijom. Riječ je o pjesmama koje su nam inače poznate samo iz hvarskog kodeksa: pjesma upućena da Ponteu, zatim pjesma upućena Longu, pjesma upućena Bragadinu, pjesma o začeću Blažene Djevice Marije te pjesma o uznesenju Blažene Djevice Marije. Na kraju prijepisa ovih pet pjesama Kapor opet ima valovitu liniju, a za njom pomalo enigmatičan dvostih koji govori o autoru pjesama i za koji također smatramo da dolazi iz Rozanovićeva pera iako ga ne nalazimo u hvarskom kodeksu.[99] U odnosu na hvarski kodeks navedene pjesme ne sadrže varijante, ali ne može se zbog toga zaključiti da su prepisane baš iz hvarskog kodeksa. Prije svega, pjesme ne dolaze istim redom; na drugom mjestu, teško bi bilo objasniti zašto bi Kapor izabrao baš ove pjesme da mu je izvorom bio hvarski kodeks, a posebno bi teško bilo objasniti zašto iz više pjesama o uznesenju Blažene Djevice Marije bira baš pjesmu od četiri stiha, koja u hvarskom kodeksu dolazi u toj skupini zadnja. Dvostih o autoru koji dolazi na kraju i koji se uopće ne nalazi u hvarskom kodeksu dodatni je pokazatelj da će predložak za ovih pet pjesama i zaključni dvostih trebati tražiti drugdje.

Nešto se više može naslutiti o predlošku koji stoji iza posvete da Ponteu i dopune pjesmi *In magna navali victoria*, gdje su nam svjedoci dostupni za usporedbu samo hvarski autograf i zadarski prijepis. Već smo zaključili da je zadarski prijepis morao bit načinjen iz rukopisa koji, za razliku od Rozanovićevih autografa, nije bio vrlo čitak. Sa sličnom je poteškoćom bio suočen Kapor jer u njegovu prijepisu nalazimo nekoliko prepisivačkih pogrešaka koje se najlakše mogu objasniti slabom čitljivosti predloška. Tako on u drugom dijelu pjesme *In magna navali victoria* u 38. stihu ima čitanje *Turcarum* (sc. *classem*) na mjestu gdje i hvarski autograf i zadarski rukopis imaju čitanje *Turcicam*. Budući da Kaporovo čitanje ne odgovara metričkoj shemi manjeg safičkog stiha koji dolazi na tom mjestu, gdje bi drugi slog u stihu morao biti kratak, što *-a-* u *Turcarum* nije, pretpostavljamo da je Kapor ovdje pogrešno protumačio kraticu za nazal u nejasno napisanom drugom dijelu riječi *Turcicam* iz svog predloška. U istoj pjesmi u 86. stihu, koji glasi *Nos ei acceptum ferimus quod aura*, Kapor ima *per* umjesto *quod*, što upućuje na zaključak da je krivo protumačio abrevijaturu za *quod*, a to je tim vjerojatnije jer zadarski prepisivač na tom mjestu ima *qua*. Budući da ni jedan ni drugi nisu ispravno razumjeli što na ovom mjestu piše u njihovim predlošcima, zaključujemo da njihovi predlošci potječu iz zajedničke,

[99] Dvostih glasi: *Parce, precor, quicumque leges haec carmina, namque / Vati scriptorem vidit arena parem*, u čemu vidimo molbu čitatelju da bude milostiv prema pjesmama koje čita, jer je onaj koji ovdje nastupa kao pjesnik ujedno bio na bojnom polju.

teže čitljive matice ili čak da je riječ o jednom te istom predlošku.[100] Konačno, iz Kaporovih razasutih ceduljica sačuvanih u ostavštini Vida Vuletića-Vukasovića proizlazi da je on poznavao Rozanovićevu ruku pa bi, da je svoje dodatke prepisivao iz autografa, o tome vjerojatno obavijestio svog učenog sugrađanina i time svoje dopune prikazao još vrednijima.[101]

Zaključak

U svjetlu provedene analize preživjelih svjedoka Rozanovićeve *Obrane Korčule* nameću se sljedeći zaključci o njezinoj rukopisnoj predaji.[102] Na njezinu početku stoji Rozanovićev prvi autografni prijepis (*R1), koji je nastao između 1572. i 1578. godine i koji je danas nepoznat.[103] Tom je autografu, za koji ne postoje nikakve naznake o samostalnom rukopisnom kolanju iako se ranije puštanje u rukopisni optjecaj ne treba isključiti kao mogućnost, između 1578. i 1580. Rozanović dodao posvetu mletačkom duždu i dvije otprije napisane pjesme, ali ne znamo je li rukopis duždu doista i prikazao; ako jest, on će vremenom izroniti u nekom mletačkom arhivu.[104] Iz tako obogaćenog *R1 načinjen je s jedne strane

[100] Rozanović u hvarskom autografu na ovom mjestu doista upotrebljava abrevijaturu za *quod*, što dodatno potvrđuje našu pretpostavku kako se ista abrevijatura lako mogla naći u kasnijim, manje čitljivim prijepisima, poteklima iz prvog Rozanovićeva autografa. I Kaporovu obliku *secties* za oblik *sexies* (koji se nalazi u Rozanovićevu autografu) mogao bi uzrok biti u teže čitljivom predlošku; riječ se javlja u dopuni pjesme *In magna navali victoria*.

[101] Kada Kapor bilježi da se kod Teodora Španića nalazi kodeks s povijesnim djelom Nikole i Pavla Paladinića, dodaje da je pisano rukom koja bi mogla biti Rozanovićeva: „Libro MSS. in 4: picolo, che si trova dal s(igno)r Teodoro Spanich, e che sembra di carattere dell' archidiacono Rosaneo, è intitolato come siegue *De Nicolai Palladini Pharii aequitis aurati, Paulique eius filii Militia ac memorabilibus gestis historia, aedita per Ioannem Perlotum*, ciò sarà seguito a Venezia del 1500. o circa. Ivi segue, ma non so se è stampato, un carme latino con sua dedica, di 150 e più versi, intitolato *Ad spectatissimum virum dominum Paulum domini Nicolai Palladini dignissimi aequitis aurati filium Ioannis Gabrielis carmen.* Veggasi se questo Gabrieli è di Curzola", Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Osobni fond Vid Vuletić-Vukasović, br. 77. U Sveučilišnoj knjižnici u Splitu postoji prijepis ovoga djela unutar većeg kodeksa (signatura M-10), no taj prijepis nije pisan Rozanovićevom rukom i ne sadrži pjesmu Ivana Gabriellija koju Kapor spominje.

[102] U prikazu koji slijedi svjedoci označeni zvjezdicom nisu preživjeli niti od njih imamo stvarne kasnije tragove, ali njihovo se postojanje mora pretpostaviti kako bi se objasnio tekst kakav je očuvan u preživjelim svjedocima.

[103] Pretpostavljamo da Rozanović *Obranu* nije napisao prije prosinca 1571, kada piše Beccadelliju. Pismo je, naime, prvo Rozanovićevo javljanje Beccadelliju nakon turskog napada i sadrži njegov izvještaj o tijeku borbe i ulozi njega i njegove obitelji u obrani, a povod mu je iščekivanje obećane nadarbine u Padovi ili Veroni, oko koje moli Beccadellijevo posredovanje. Stoga pretpostavljamo da bi u pismu zasigurno spomenuo i svoje latinsko djelo da je ono već bilo napisano.

[104] Na samom početku *Obrane* Rozanović kaže da je djelo napisao na poticaj neimenovanih pojedinaca koji su htjeli više čuti o tome kako se čudesna obrana Korčule dogodila. Posrijedi

Rozanovićev hvarski autograf (R2), uz koji je Rozanović skupio i svoje pjesničke sastavke nastale nakon dramatičnih događaja iz kolovoza 1571, ali je izostavio i duži i kraći naslov *Obrane*. Dok je kraći naslov iz *R1 kasnije dodao vjerojatno Ivan Krstitelj Rozanović, autorov nećak koji je dovršio i prijepis pjesama, za duži naslov u R2 nije ostavljeno mjesta. Iz R2 nije potekao nijedan odvjetak kasnije rukopisne predaje, jer ima dvije lakune koje nema nijedan kasniji prijepis, što znači da taj rukopis već od starih vremena nije bio na Korčuli, gdje je za Rozanovićevo djelo bilo najviše interesa. Činjenica da je R2 pronađen na Hvaru i da sadrži pjesme neposvjedočene drugdje dodatno osnažuje takvu pretpostavku.

Nastojali smo pokazati da je, vjerojatno nedugo nakon 1580, i u *R1 i u R2 Antunov brat Vice na isti način unio marginalnu korekciju kojom je ime dubrovačkog poslanika iz Ilija Crijević ispravio u Ilija Bunić. Krivo shvaćena korekcija ušla je u prijepis koji je načinjen iz *R1 tako što je stvoren nepostojeći Ilija Crijević Bunić, kojeg nalazimo u svim drugim preživjelim rukopisnim svjedocima *Obrane*. Taj ćemo prijepis s krivo shvaćenom korekcijom po Buniću zvati *B. Iz *B je s jedne strane načinjen poprilično nečitak prijepis – s oba naslova, s posvetom i s dvije potpune pjesme na kraju – koji je poslužio kao matica iskvarenom zadarskom prijepisu (Z) te ćemo tu maticu stoga zvati *Z. Iz *Z ili iz njemu vrlo srodnog rukopisa preuzeti su posveta i dodatak drugoj pjesmi koje u Arnerijev kodeks (Ar) dodaje Matej Kapor; zvat ćemo te dodatke Ar(Ka). Time se zaključuje odvjetak predaje u kojem su uz tekst *Obrane* sačuvane posveta da Ponteu i dvije latinske pjesme. Nesreća tog odvjetka ogleda se u tome što je njezin potpuni preživjeli svjedok (Z) prepisan od nekoga tko nije najbolje poznavao latinski jezik pa je u tekst pripustio niz jezičnih besmislica. Svejedno nam je ovaj odvjetak predaje važan u kritičkoj uspostavi teksta jer nema lakune koje ima R2, kao najautoritativniji svjedok, i jer se uz njegovu pomoć bar donekle može kontrolirati R2, koji je – iako pisan Rozanovićevom rukom – još uvijek prijepis i u njega su se pri mehaničkom prepisivanju mogle uvući tipične prepisivačke omaške. Odvjetak je naposljetku vrijedan i zbog nesumnjivo autorskog dužeg naslova *Obrane*.

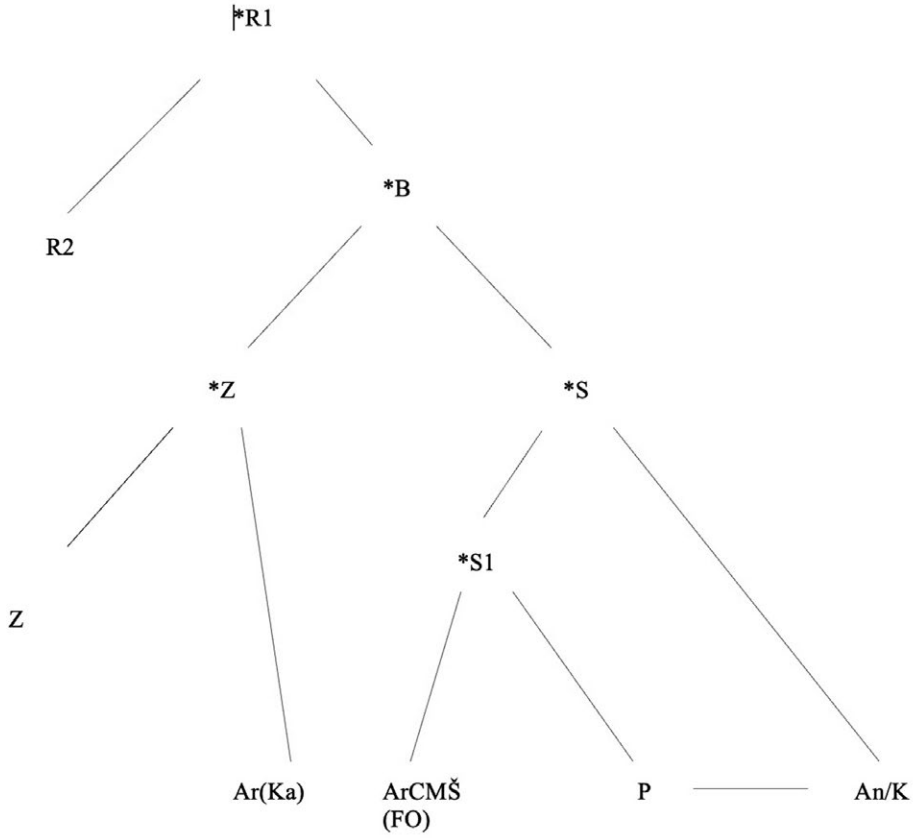
Iz *B se s druge strane razvio ogranak predaje koji je zasvjedočen u najvećem broju preživjelih prijepisa (An/K, Ar, C, M, P, Š) čija tekstualna točnost pokazuje da sam *B nije bio nečitljiv. Takva živost, sudeći prema rukopisnim kontekstima, izazvana je aktivnostima Filippa Riceputija i njegovim zanimanjem za povijest korčulanske crkve u sklopu ambicioznog istraživačkog i izdavačkog projekta *Sveti Ilirik*. Zajedničku maticu ovih prijepisa koja je uvela neke zajedničke pogreške nazvat ćemo *S jer je ona potekla iz *B nakon što je taj rukopis *stradao* s kraja, zbog čega je pjesma *In magna navali victoria* prepisivana u okrnjenom obliku.

bi mogao biti konvencionalan izraz autorske skromnosti, no mora se dopustiti da je *Obrana* nekom krugu zainteresiranih čitatelja bila dostupna i prije nego što je, nakon 1578, opskrbljena posvetom mletačkom duždu.

Teže je reći je li *B naknadno doživio oštećenje i s početka, čime bi se mogla tumačiti odsutnost posvete i dužeg naslova; prisutnost dužeg naslova u An/K te u Salečićevu talijanskom prijevodu *Obrane*, čiji latinski predložak pripada ovoj skupini rukopisa, može upućivati i na namjerno izostavljanje posvete pri prepisivanju. Pretpostavljena matica *S uvela je pogreške koje An/K dijeli s Ar, C, M, P i Š, ali potonji prijepisi dijele dodatne pogreške koje An/K nema i koje jasno upućuju na zajedničku kasniju maticu. Prema tome, iz *S je s jedne strane načinjen prijepis, zvat ćemo ga *S1, iz kojega su potekli Ar, C, M, P (nešto više mijenjan) i Š, s druge strane iz *S je potekao odvjetak An/K. Dok se P glavninom svojih varijanata svrstava sa skupinom ArCMŠ, ponekom se varijantom veže za An/K, što sugerira kontaminaciju. I An/K i P ističu se time što uvode veće promjene, ali na različite načine; P je k tome, kao što smo vidjeli, dopunjen iz rukopisa tipa An/K. Odvjetak An/K uvodi najveći broj krupnijih izmjena u tekstu i predstavlja svjesnu preradu Rozanovićeva djela, za koju mislimo da je mogla poteći iz pera Jakova Salečića u osamnaestom stoljeću iako bi datum navodno zabilježen u rukopisu K upućivao na početak sedamnaestog stoljeća. Bez pristupa rukopisu K i provjere načina na koji je datum zabilježen ne možemo ništa određenije reći o vremenu kad je Rozanovićevo djelo prerađeno od druge ruke. Premda imamo samo citate, možemo pretpostaviti da zbog veze s Riceputijem u ovu skupinu ide i rukopis iz kojega je izvatke imao Farlati (zvat ćemo ga F), a koji se slaže s rukopisom koji je pred sobom u devetnaestom stoljeću imao Ostoić (zvat ćemo ga O).[105] Grafički prikaz rukopisne predaje izgledao bi prema tome kao na slici (Slika 10), s time što u prikazu skupina ArCMŠ nije dalje razrađena iako znamo, primjerice, da je M prepisan baš izravno iz C. Rukopis P pozicioniran je tako da se očituje dodir s odvjetkom An/K.

Neobično je da Rozanovićev preživjeli autografni prijepis (R2) nije ni na koji način sudjelovao u oblikovanju predaje koju smo prikazali, pa nije izravno vezan ni za sebi najsličniji rukopis, onaj zadarski. Teško je zamisliti da on ne bi ostavio nikakva traga da je u sedamnaestom, osamnaestom ili devetnaestom stoljeću bio u posjedu nekoga na Korčuli. Manje čudi da se rukopis našao u arhivu obitelji Boglić-Božić, kojoj je pripadao i hvarski povjesničar te dugogodišnji ravnatelj Gimnazijske knjižnice u Zadru, Jakov Boglić (1826 – 1897), osoba čije je zanimanje za starine neupitno. Vjerojatno isti rukopis nekad je pripadao hvarskoj obitelji

[105] U sumarnom opisu arhiva obitelji Ostoić, danas pohranjenog u samostanu Družbe Kćeri milosrđa u Blatu na Korčuli, navodi se „Opis opsjedanja Korčule 1570. [*sic*] g." te, na drugom mjestu, „Povijest Crkve u Korčuli (prepis u rukopisu)"; vidi OSTOIĆ 1972: 82. Iza tih naslova ne krije se, međutim, prijepis Rozanovićeva latinskog teksta, nego je riječ o već spomenutom prijepisu Salečićeva talijanskog prijevoda te o također već spomenutom prijepisu Riceputijeva djela o korčulanskoj crkvi. Bude li se drugdje pronašao rukopis O, koji je u vezi s rukopisom F, moći će se s više sigurnosti odrediti mjesto tih rukopisa u ovdje prikazanoj predaji. Činjenica da Farlati, za razliku od Riceputija, nema potpun prijepis, mogao bi značiti da F, a po njemu i O, zapravo predstavlja odvojen odvjetak predaje.

Slika 10: Grafički prikaz rukopisne predaje Rozanovićeve Obrane Korčule

Kasandrić, jer 1856. nailazimo na spomen nekakva rukopisa Rozanovićeva djela u vlasništvu braće Ivana i Dujma Kasandrića, čija je sestra Katarina bila majka Jakova Boglića.[106] U razmišljanju o načinima na koje je Rozanovićev autograf dospio na Hvar trebat će, međutim, ići još dalje u prošlost. Nikola Ostoić bilježi da je nakon smrti Antuna Rozanovića (prema Ostoiću 1580) za jedan beneficij mletački senat predložio njegova nećaka Ivana Krstitelja, sina Antunova brata Vice, ali da je on nadarbinu dobio tek od dužda Grimanija (1595 – 1605).[107] Taj Ivan Krstitelj Rozanović, koji je kao i njegov stric postao kanonik korčulanskog kaptola i za kojeg držimo da je dovršio prepisivanje R2, bit će identičan Zambatisti

[106] Podatak o rukopisu donosi Otto von Reinsberg-Düringsfeld u pregledu dalmatinskih pisaca objavljenom 1856, pod natuknicom *Rosaneo (Antonio)*. Ondje o Rozanovićevoj *Obrani* kaže: „Corcyrae Melenae Opus, manuscrit qui se trouve entre les mains de MM. Giovanni et Dojmo Cassandrich, à Lesina“ (REINSBERG-DÜRINGSFELD 1856: 199). Za vezu Kasandrića i Boglića vidi LUČIĆ I KOVAČIĆ 1998.

[107] OSTOIĆ 1878: 16. Ostoić ne navodi izvor.

Rozaniću kojemu dugačku nadgrobnicu piše hvarski pjesnik Marin Gazarović i objavljuje je u Veneciji uz svoju *Ljubicu* 1623. godine.[108] Razlog Gazarovićevoj žalosti lakše je razumjeti u svjetlu činjenice da je on 1597. godine oženio Mariju Rozanović, sestru Ivana Krstitelja i kćer Vice Rozanovića, junaka *Obrane Korčule*. Gazarovićeva pak sestra Dobrica iste 1597. godine udala se za Jeronima Rozanovića, brata Ivana Krstitelja i sina Vice Rozanovića.[109] Ako je dakle postojala hvarska obitelj s kojom su Rozanovići bili blisko povezani, to je bila obitelj Gazarović. Iz te obitelji potječe i Julija Gazarović, nevjesta Hanibala Lucića, pa iako ta veza za putovanje Rozanovićeva autografa nije važna, ipak je na neki način prikladno da se danas taj autograf čuva upravo u Lucićevu ljetnikovcu, gdje je u vrtu na zdencu uklesan i grb Gazarovića.

Nadamo se da smo pokazali da se o Rozanoviću može saznati puno više nego što se dosad znalo; ponavljanje je možda majka znanja, ali nije znanje. Slutimo da smo ovim istraživanjem samo zagrebali po površini i da će buduća istraživanja, kojima se nadamo biti kako poticajem tako i izazovom, puno bolje osvijetliti i Rozanovićevo djelo i korčulansku pisanu baštinu općenito. Kako je napisao već Filippo Riceputi kad se prihvatio pisanja o Korčuli i korčulanskoj biskupiji: „Benjamin bijaše najmanji među sinovima Jakovljevim, ali bijaše najljepši i najdražesniji od svih".[110] Iako smo znatno proširili granice Rozanovićeva opusa dodavši mu velik broj dosad sasvim nepoznatih latinskih pjesama, napominjemo da su te granice otvorene i da je Rozanović sigurno napisao više nego što zasad znamo. Činjenica da mu sada poznajemo autograf omogućit će da se među mnogim anonimnim spisima u nas i u inozemstvu prepozna ponekad Rozanovićeva ruka, kao što smo na više mjesta već i sami učinili. Ti spisi upotpunjuju sliku o Rozanovićevu životnom putu, definitivno obilježenom događajima iz 1571. i njihovim posljedicama, ali njegove nam aktivnosti – posebno one književne – ostaju i dalje dobrim dijelom nepoznate. Dovoljno je da se prisjetimo kako za Rozanovićeve najranije književne radove uopće ne bismo znali da ih nije unutar svog opusa sačuvao dubrovački pjesnik Nikola Nalješković. Iz Rozanovićevih dviju poslanica Nalješkoviću, pisanih latinskim jezikom, razvidno je ne samo da je on bio dio domaće književne zajednice na potezu Hvar – Korčula – Dubrovnik nego i da je čitao ono što se u to vrijeme pisalo na hrvatskom jeziku. On u taj razgovor stupa, još kao mladić, na latinskom jeziku, možda tek kako bi se među starijim pjesnicima dokazao.[111]

[108] GAZAROVIĆ 1623: 121–124.

[109] DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 227, br. 4b.

[110] „Beniamino fù l'ultimo delli figli di Giacobbe, ma fù il più bello, et il più diletto di tutti"; AMB 433, 319.

[111] Naslove je poslanicama dao sam Nalješković, a oni glase: *Versi gospodina Antuna Roženea doktura i vlastelina krkarskoga u hvalu knjige koju pisah ja Petri Ektoroviću vlastelinu hvarskomu, koja počinje: U knjigah Čičeron* i *Versi gospodina Antuna rečenoga koji pisa meni vrhu jednoga štapa od trsti indijane, zakovana gori avorijom a doli rogom, koji ja poslah gospodinu*

Svakako, izjave na koje nailazimo u nekim od suvremenih dokumenata, prema kojima bi dodatni crkveni beneficij Rozanoviću, koji je svojim književnim radom već puno učinio za korčulansku zajednicu, omogućio da se još više preda *alle lettere*, daju nam slutiti da je Rozanović pisao i na hrvatskom jeziku, na kojem je sasvim sigurno Korčulanima propovijedao.[112] Ako je njegovo pisanje, u skladu sa svećeničkim pozivom, bilo usmjereno na duhovne stvari, onda će za nas vjerojatno zauvijek ostati zakriveno velom anonimnosti – tom najvećom boljkom hrvatske rukopisne renesanse.

Bibliografija

Neobjavljeni izvori

Archivio di Stato di Padova, San Prosdocimo, busta 20, 39.

Archivio Storico diocesano di Verona, Visite apostoliche del Card. Agostino Valier, busta 2 (Curzola).

Arhiv Dubrovačke biskupije, Korčulanska biskupija, kutije 3a, 3b, 4.

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, rukopisi I. d. 146, II. a. 40.

Arhiv Male braće u Dubrovniku, rkp. 433.

Biblioteca civica di Padova, rkp. B.P. 291/VIII.

Biblioteca del Seminario Vescovile di Padova, Cod. DCCXV.

Civica Biblioteca Guarneriana, San Daniele del Friuli, Cod. 272.

Državni arhiv u Dubrovniku, Arhiv korčulanske obitelji Andrijić.

Državni arhiv u Dubrovniku, Diplomata et acta saec. XVI, sv. 11.

Državni arhiv u Dubrovniku, Sabirni centar Korčula-Lastovo, Bilježnici Korčule za mletačke uprave, Oporuke, kutija bez broja (brojevi 1900-2159).

Petri Hektoroviću vlastelinu hvarskomu. Obje su tiskane u izdanju Nalješkovićevih djela u ediciji Stari pisci hrvatski (NALJEŠKOVIĆ I DIMITROVIĆ 1873: 348–349). Prva pjesma, koja hvali Nalješkovićevu pjesmu Hektoroviću i Nalješkovića kao hrvatskog pjesnika, najvjerojatnije je nastala uskoro nakon Nalješkovićeve pjesme, za koju pak znamo da je pisana sredinom 1540. godine jer to sam Nalješković bilježi u predzadnjem dvostihu pjesme (NALJEŠKOVIĆ I DIMITROVIĆ 1873: 320). Rozanović je tada još vrlo mlad, sa svega 16 godina, i ovi stihovi možda pripadaju njegovim prvim pjesničkim pokušajima. To što ga Nalješković naziva *dokturom* – što je Rozanović postao tek 1549. – samo znači da je Nalješković svoj opus uređivao kasnije, pa pojedinim sastavcima dodavao i naslove, što se potvrđuje drugdje; o tome vidi LUPIĆ 2012: 920, bilj. 70.

[112] „Aurà anco esso rev*eren*do p*ad*re Antonio commodità maggiore di continuar ad attendere alle lettere, nelle qual afin ora hà fatto tale profito, che giova molto la sua dottrina alla salute dell'anime di quelli fidelissimi nostri abitanti in quella città"; DADU-SCKL, Obiteljski fond Arneri, kut. 246, br. 549; LUPIĆ I BRATIČEVIĆ 2024: 97. Jedna je Rozanovićeva propovijed, prevedena na latinski, uključena u *Obranu Korčule* već na početku djela; namjera joj je bila ohrabriti Korčulane i potaknuti ih da ostanu braniti grad.

Državni arhiv u Dubrovniku, Sabirni centar Korčula-Lastovo, Obiteljski fond Arneri, kutije 227, 246, 248, 254, 255.

Državni arhiv u Zadru, Općina Korčula, kutije 94, 102.

Muzej hvarske baštine, Fond Boglić-Božić, sv. XXXV/1.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, rukopisi R 3052, R 3666, R 4021, R 5534.

Samostan Družbe Kćeri milosrđa reda sv. Franje u Blatu na Korčuli, Arhiv obitelji Ostoić, rukopisi P 1304, P 1323.

Sveučilišna knjižnica u Splitu, rkp. M-10.

Sveučilište Texas u Austinu, Harry Ransom Center, Ranuzzi Family Manuscripts Ph 12834.30.

Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Osobni fond Vid Vuletić-Vukasović, br. 76-78.

Župni arhiv Korčula, Cap. Cath. Constitutiones, Privilegia, Dignitates, Decimae; Eccl. Cath. Inventaria XVI-XIX. s., sv. A; Directorium episcoporum Ecclesiae Curzulensis digestum a Reverendissimo Domino, Domino fratre Theodoro Dedo Veneto ex ordine praedicatorum assumpto eiusdem Dioecesis episcopo, praesulatus sui anno primo, 1611, Pars prima.

Literatura

ANTOLJAK, Stjepan. 1992. *Hrvatska historiografija do 1918*. Sv. 1. Zagreb: Matica hrvatska.

ANTOLJAK, Stjepan. 2004. *Hrvatska historiografija*, drugo dopunjeno izdanje. Zagreb: Matica hrvatska.

BATTAGGIA, Maddalena. 2016. *Per una storia della Biblioteca Civica di Verona e dei suoi manoscritti. I principali avvenimenti, i bibliotecari, le collezioni, le donazioni e gli acquisti, il catalogo dei manoscritti medievali (segnature 1-205)*. Doktorska disertacija, Università degli studi di Padova.

BENYOVSKY LATIN, Irena. 2017. Introduction: Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Image of the Town in the Narrative Sources: Reality and/or Fiction. U *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Image of the Town in the Narrative Sources: Reality and/or Fiction*, ur. Irena Benyovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić, 13–60. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

BIADEGO, Giuseppe. 1892. *Catalogo descrittivo dei manoscritti della Biblioteca comunale di Verona*. Verona: Stab. tipografico G. Civelli.

BOJOVIĆ, Zlata. 2000. *Istoria di Corzola ecclesiastico-profana* Korčulanina Antuna Paulinija. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* 63–64: 5–30.

ĐURĐEVIĆ, Ignjat. 1926. *Djela Injacija* Đorđi. Sv. 2, prir. Milan Rešetar. Stari pisci hrvatski 25. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

FARLATI, Daniele. 1800. *Illyricum sacrum*. Sv. 6, *Ecclesia Ragusina cum suffraganeis, et ecclesia Rhiziniensis et Catharensis*. Venezia: Sebastiano Coleti.

FAZINIĆ, Alena. 2005. Ponešto iz korčulanske prošlosti. *Godišnjak grada Korčule* 10: 3–38.

FERRARI-CUPPILLI, Giuseppe. 1874. *Biografie e necrologie d'illustri e benemeriti Dalmati*. Zara: Tipografia Spiridione Artale.

FORETIĆ, Vinko. 1940. *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

FORETIĆ, Vinko. 1958. Turska opsada Korčule g. 1571. *Vesnik Vojnog muzeja JNA* 5/2: 61–91.

FORETIĆ, Vinko. 1974. Korčula, Dubrovnik, Boka Kotorska i Lepantska bitka. U *Lepantska bitka. Udio hrvatskih pomoraca u Lepantskoj bitki 1571. godine*, ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, 165–182. Zadar: Institut JAZU u Zadru.

GAZAROVIĆ, Marin. 1623. *Gliubiza, pastirsko razgovaranye, sloxeno po Marinu Gazarouichia*. Venetia: Euangelista Deuchino.

GRAZIANI, Antonio Maria. 1624. *De bello Cyprio libri quinque*. Romae: Typis Alexandri Zannetti.

GULLINO, Giuseppe. 1986. „Da Ponte, Nicolò". U *Dizionario biografico degli Italiani* (mrežno izdanje).

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, s. v. „Rosaneo, Antonio".

JOVANOVIĆ, Neven. 2015. Croatian anti-Turkish writings during the Renaissance. U *Christian-Muslim relations: bibliographical history*. Sv. 7: *Central and Eastern Europe, Asia, Africa and South America (1500–1600)*, ur. David Thomas i John Chesworth, 491–515. Leiden – Boston: Brill.

JOVANOVIĆ, Neven. 2016. Antiturcica iterata – ponovni pogled na hrvatsku renesansnu protutursku književnost. *Colloquia Maruliana* 25: 101–146.

JOVANOVIĆ, Neven. 2018. Searching for Schiavoni intellectuals. U *Visualizing Past in a Foreign Country: Schiavoni/Illyrian Confraternities and Colleges in Early Modern Italy in comparative perspective*, ur. Giuseppe Capriotti, Francesca Coltrinari, Jasenka Gudelj, 279–289. *Il capitale culturale. Studies on the Value of Cultural Heritage*, Supplementi 7. Macerata: Edizioni Università di Macerata.

JOVANOVIĆ, Neven. 2023. Experience of Space in *Defense of Korčula from the Ottoman Attack* (1571) by Antonius Rosaneus. OSF Preprints. doi:10.31219/osf.io/yqnuw (posjet 15. 2. 2024.).

KALOGJERA, Goran. 1994. *Iz književne baštine otoka Korčule*. Rijeka: Centar društvenih djelatnosti mladih Rijeka.

KALOGJERA, Goran. 1995. *Znameniti Korčulani*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo.

KALOGJERA, Goran. 2003. *Korčulanska pera: leksikon*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

KALOGJERA, Goran. 2005. *Korčula koje više nema*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.

KASTROPIL, Stjepan. 1965. Nacrt za književnu povijest otoka Korčule do sredine prošlog stoljeća. *Zadarska revija* 14/2: 117–146.

KOVAČIĆ, Joško. 2002. Obitelj i arhiv Boglić-Božić u Hvaru. *Prilozi povijesti otoka Hvara* 11: 155–220.

LISIČAR, Vicko. 1934. *Obrana Korčule od Turaka 1571*. Dubrovnik: Dubrovačka hrvatska tiskara.

LOFFREDO, Fernando, Ginette VAGENHEIM. 2019. *Pirro Ligorio's Worlds: Antiquarianism, Classical Erudition and the Visual Arts in the Late Renaissance*. Leiden: Brill.

LUČIĆ, Nikša, Joško KOVAČIĆ. 1998. „Gargurić Kasandrić". U *Hrvatski biografski leksikon* (mrežno izdanje).

LUPIĆ, Ivan. 2012. Tekstološka načela, kritička izdanja i kroatistička znanstvena zajednica. *Forum* 51/4–6: 557–589; 51/7–9: 895–958.

LUPIĆ, Ivan, Irena BRATIČEVIĆ. 2024. Novi podaci za biografiju Antuna Rozanovića. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 62: 77–102.

LJUBIĆ, Šime. 1877. *Commissiones et relationes Venetae*. Sv. 2 (= Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, sv. 8). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

MARSILI, Marcella. 2002. „Graziani, Marco Antonio". U *Dizionario biografico degli Italiani* (mrežno izdanje).

MASTANDREA, Paolo. 2018. Divine Wind: Literary and Historical Echoes in the Work of Antonius Rosaneus. *Colloquia Maruliana* 27: 113–121.

MATIJACA, Ivo. 1994. Korčulanski kanonik, pjesnik i arheolog Jakov Salečić (oko 1678. - 1747.). *Croatica Christiana periodica* 18/34: 131–140.

MORONI, Gaetano. 1843. *Commissione data dal doge Alvise Mocenigo a Paolo Tiepolo ambasciatore straordinario a Roma*. Venezia: dalla Tipografia di G. B. Merlo.

MOROVIĆ, Hrvoje. 1971. *Povijest biblioteka u gradu Splitu*, dio 1. Zagreb: Društvo bibliotekara Hrvatske.

NALJEŠKOVIĆ, Nikola, Nikola DIMITROVIĆ. *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*, prir. Vatroslav Jagić i Đuro Daničić. Stari pisci hrvatski 5. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

NOVAK, Grga. 1964. *Mletačka uputstva i izvještaji*. Sv. 4 (= Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, sv. 47). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

OSTOIĆ, Ivo. 1972. Arhiv obitelji Ostoić [u] Blatu. *Zbornik otoka Korčule* 2: 81–84.

OSTOIĆ, Nikola [Ostoich, Nicolò]. 1878. *Compendio storico dell'isola di Curzola*. Zadar: G. Woditzka.

PANTAR, Nives. 2012. *Antun Rozanović, Obrana Korčule od Turaka 1571: Rukopisi Državnog arhiva u Zadru i Državnog arhiva u Dubrovniku*. Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

REINSBERG-DÜRINGSFELD, Otto von. 1856. Les auteurs dalmates et leurs ouvrages. – Esquisse bibliographique. *Bulletin du Bibliophile belge* 12 [2e serie, tome III]: 37–55, 117–143, 196–209.

REŠETAR, Milan. 1926. [Predgovor]. U *Đurđević* 1926: I–CXXIX.

ROZANOVIĆ [RUŽIĆ], Antun. 1871. *Povijest korčulanske pobjede proti Uluz-Aliji algjerskome polukralju održane dne 15 kolovoza 1571 godine*. Napisao Antun Ružić, preveo iz latinskoga P[etar] F[ranasović]. Dubrovnik: Dragutin Pretner.

ROZANOVIĆ, Antun. 1971. *Obrana Korčule*. Prev. Ivo Matijaca. Korčula: Opatsko-nadžupni ured.

RÖSE, B. 1857. Gherardi (Pietro). *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, dio 1, sv. 66, Leipzig: J. F. Gieditsch.

Sumarni inventar Obiteljskog fonda Arneri (1327 – 1899). *ARHiNET* http://arhinet.arhiv.hr/_Pages/PdfFile.aspx?Id=1142 (posjet 6. 10. 2025.).

ŠAMŠALOVIĆ, Miljen. 1960. Građa za „Illyricum sacrum" sačuvana u Padovi. *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije* 3: 419–431.

ŠANJEK, Franjo. 1982a. Korčulanin Vinko Paletin OP (1508 – iza 1571). Bibliografija. *Croatica Christiana periodica* 6/9: 159–167.

ŠANJEK, Franjo. 1982b. Prilozi za biografiju Vinka Paletina OP. *Croatica Christiana periodica* 6/9: 91–111.

TOMIČIĆ, Zrinka. 2011. „Rozanović, Antun". U *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 3. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

VEKARIĆ, Nenad. 2016. *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 7: *Genealogije (A-L)*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.

VULETIĆ-VUKASOVIĆ, Vid. 1897. *Corrispondenza archeologica fra Matteo Capor da Curzola e Pietro Nisiteo da* Cittavecchia. Zadar: Premiata tipografia Pietro Janković.

The Defense of Korčula by Antun Rozanović and Its Manuscript Witnesses

Although the prose Latin work by Antun Rozanović (Antonius Rosaneus, 1524 – 1580), a native of Korčula, in which he describes the heroic defense of his hometown against an Ottoman attack in 1571, has been published twice in Croatian translation, the original Latin text has not yet been properly edited, nor has it ever been published in print. The work is preserved in a large number of manuscript witnesses dating from the sixteenth to the nineteenth century, of which only a few have attracted the attention of scholars. This article provides the first comprehensive overview of the manuscript tradition of Rozanović's work, based on the direct study of all the surviving witnesses that the authors have identified and were allowed to access. The central contribution of the article is the identification of Rozanović's autograph transcript of *The Defense of Korčula*, now kept in the Museum of Hvar Heritage in Hvar (Muzej hvarske baštine), together with several previously completely unknown Latin poems by Rozanović.

The identification was made possible by an extensive search through various archival repositories in Croatia and abroad. Rozanović's autograph transcript of his major Latin work is here situated within the overall manuscript tradition, with special attention paid to the reconstruction of this tradition from the sixteenth to

the nineteenth century. It is argued that the manuscript tradition was crucially affected early on by the interventions of the author's brother Vice Rozanović and the author's nephew Ivan Krstitelj Rozanović. While the autograph is given a privileged place in the discussion, considerable attention is also devoted to the later manuscript reception of Rozanović's works, which shows that interest in Rozanović's *Defense of Korčula* reached its peak in the eighteenth century, partly thanks to the work of Filippo Riceputi, the initiator of the monumental historiographical undertaking known as *Illyricum sacrum*. By taking special account of those who made the manuscript tradition of Rozanović's works possible through their copying, collecting, and antiquarian work, the article aims to offer a different, more productive model for approaching Korčula's historical record, especially in its various manuscript forms.

Keywords: Antun Rozanović (1524 – 1580), Korčula, *Korčula Defended from the Turks*, textual transmission, manuscript reception, Filippo Riceputi, Jakov Salečić

Ključne riječi: Antun Rozanović (1524 – 1580), Korčula, *Obrana Korčule od Turaka*, tekstna predaja, rukopisna recepcija, Filippo Riceputi, Jakov Salečić

Ivan Lupić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4
51000 Rijeka
ivan.lupic@uniri.hr

Irena Bratičević
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
irena.braticevic@ffzg.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
57
Broj 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 1

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Filip Šimetin Šegvić

Izvršni urednik / Managing editor
Zvjezdana Sikirić Assouline

Zamjenik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history), Tvrtko Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history), Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication
Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor
Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Csaba Békés (Budapest), Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková (České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds), Beata Możejko (Gdanjsk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires), Radina Vučetić (Beograd), Christina Lutter (Beč) i Andrej Hozjan (Maribor)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

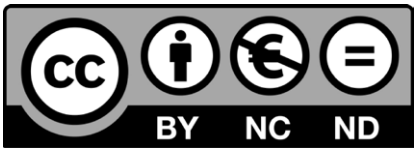
Lektura / Language editors
Katarina Starčević (hrvatski / Croatian)
Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing
Marta Janković

Ilustracija na naslovnici
Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific journals of Croatia http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.